

Читайте, гугайте, і гуготу наукайтесь, і свого не цурайтесь. / Т. Шевченко /

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА ПЕДАГОГІЧНА ГАЗЕТА

№ 21-32 (845-856)
Червень-серпень
2017 року

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА ПЕДАГОГІЧНА ГАЗЕТА

Видається
з грудня
1993 року

Методичні рекомендації Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти для роботи над обласним науково-методичним проектом

«ОСВІТНІ СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА»

III етап (практичний)

У ЦЬОМУ ВИПУСКУ

Стор 2. Про структуру 2017-2018 навчального року та навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів.

Лілія ГРИНЕВИЧ, Міністр освіти і науки України

3. Філософія освіти та становлення інноваційних форм освітньої діяльності.

Михайло РОМАНЕНКО, доктор філософських наук, професор, ректор ДОІППО

4. Фундамент для успішного навчання.

Володимир ДОЛГОПОЛІЙ, перший проректор ДОІППО, заслужений вчитель України

5. Реалізація обласного науково-методичного проекту «Освітні стратегії соціалізації особистості громадянського суспільства» у закладах дошкільної освіти на третьому, «Практичному» етапі.

Любов ТАРАБАСОВА, завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти, кандидат філософських наук, доцент

6. Надання якісної освіти дітям з особливостями психофізичного розвитку.

Наталія ОЛЕФІР, старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти

7. «Я вмію сам».

Валентина КУПРІСНКО, завідувач навчально-методичної лабораторії дошкільної освіти кафедри дошкільної та початкової освіти

7. Створення безпечного соціалізованого освітнього простору.

Наталія МІХІНА, методист навчально-методичної лабораторії дошкільної освіти кафедри дошкільної та початкової освіти

8. Формування комунікативної компетентності як чинника соціалізації дошкільників.

Людмила КЛІМОВА, методист навчально-методичної лабораторії дошкільної освіти кафедри дошкільної та початкової освіти

9-10. Педагогіка партнерства – новий формат педагогічної діяльності вчителя Нової української школи.

Ольга ВІНОГРАДОВА, Людмила ПИСАРЄВА, Катерина ШАХОВА, старші викладачі кафедри дошкільної та початкової освіти

10. Увібрати море світла, щоб подарувати іскорку знань.

Ініціативна група Центру Гуманної Педагогіки

11. Оновлення навчальних програм з історії у 2017-2018 навчальному році.

Людмила БАЗИЛЕВСЬКА, завідувач навчально-методичної лабораторії гуманітарних дисциплін кафедри гуманітарної освіти

12. Сучасна мовно-літературна освіта: оновлення і зміни у змісті та методиці викладання з орієнтацією на формування у школярів ключових компетентностей.

Антоніна СЕРГІЄНКО, завідувач кафедри гуманітарної освіти, кандидат педагогічних наук

12. Калейдоскоп геїстальтів.

Лідія ПІСКОРСЬКА, завідувач навчально-методичної лабораторії гуманітарних дисциплін кафедри гуманітарної освіти

13. Що значить навчати учнів у XXI столітті.

Алла ВАСИЛЬЧЕНКО, методист навчально-методичної лабораторії гуманітарних дисциплін кафедри гуманітарної освіти

13. Реалізація вчителя-методиста у роботі обласної творчої філологічної майстерні.

Марина ЧУБАРОВА, методист російської мови і зарубіжної літератури навчально-методичної лабораторії гуманітарних дисциплін кафедри гуманітарної освіти

14. Тарас Григорович Шевченко і XXI століття.

Наталія ДЕВ'ЯТКО, доцент кафедри гуманітарної освіти, кандидат філософських наук

15-17. Методичні рекомендації щодо викладання хімії у 2017-2018 навчальному році.

Людмила ЗЛАМАНЮК, завідувач кафедри природничо-математичної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент, член Міжнародної асоціації з хімічної освіти

17. Пізнавальна активність – рушійна сила навчального процесу.

Людмила ЗЛАМАНЮК

18. Особливості вивчення математики у поточному навчальному році.

Вадим КІРМАН, доцент кафедри природничо-математичної освіти, кандидат педагогічних наук; Тетяна БУКАРЕВА, завідувач навчально-методичної лабораторії природничих дисциплін

19-22. Фізика – це неповторно, фізика – це привабливо!

Тетяна ПОТАПОВА, старший викладач кафедри природничо-математичної освіти

22. Географія.

Андрій СКОРОБОГАТОВ, старший викладач кафедри природничо-математичної освіти

23. Розвиток методичної майстерності вчителів біології та екології під час переходу на нові програми.

Альберт ГРИГОРОВ, методист навчально-методичної лабораторії кафедри природничо-математичної освіти

24. Технологічна освіта на сучасному етапі.

Ірина КОВАЛЬЧУК, доцент кафедри природничо-математичної освіти

25. Значення та суть практики спільного викладання в інклюзивному класі. Моделі та форми спільного викладання.

Людмила ФЕДОРЧЕНКО, завідувач навчально-методичної лабораторії спеціальної освіти; Яна БАРАНЕЦЬ, Яна ПОЛУПАНОВА, методисти НМЛ спеціальної освіти

26. Освітній менеджмент у системі інноваційного реформування галузі.

Катерина РОМАНЕНКО, завідувач кафедри освітнього менеджменту, доктор наук з державного управління, доцент

27-28. Всеукраїнський експеримент у дії.

Лідія ВОЗНІЮК, доцент кафедри освітнього менеджменту, кандидат педагогічних наук, доцент

28. Роль шкільного менеджменту в оновленні сучасної школи.

Лідія ВОЗНІЮК

29. Управлінська інноватика – шлях до ефективної соціалізації обдарованих учнів в акмеологічному просторі.

Валентина ЧИГРИНА, старший викладач кафедри освітнього менеджменту

30. Запобігання корупції в освіті.

Олександр КАРЦЕВ, старший викладач кафедри освітнього менеджменту

30. Децентралізація управління: основний напрям реформування освіти.

Іван БЕЗЕНА, старший викладач кафедри освітнього менеджменту

31. Інноваційні аспекти діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу.

Майя НЕХОРОША, методист навчально-методичної лабораторії технологій освітнього менеджменту

32. Вечірні (змінні) школи області. Концептуальні засади розвитку в умовах реформ 2017-2018 н. р.

Майя НЕХОРОША

33. Концептуальні засади формування духовної та світоглядної культури особистості.

Олена РОГОВА, завідувач кафедри філософії освіти, кандидат філософських наук, доцент

34. Сучасні проблеми та науково-методичні підходи до організації фізкультурно-оздоровчої роботи

Лариса ЛАВРОВА, завідувач кафедри виховання та культури здоров'я

34. Упровадження сучасних стратегій навчання основам здоров'я учнів у контексті розбудови нової української школи.

Наталія МІКУЛАК, доцент кафедри виховання та культури здоров'я, кандидат філософських наук

35. Упровадження превентивної освіти.

Вікторія САВЧЕНКО, доцент кафедри виховання та культури здоров'я, кандидат педагогічних наук

35. Виховання ключових європейських компетенцій для соціальної інтеграції особи засобами підприємницької освіти.

Світлана КУШНІКОВА, обласний координатор проектів, старший викладач кафедри виховання та культури здоров'я

36. Викладання українознавства, народознавства, краєзнавства.

Жанна КРИЖАНОВСЬКА, методист навчально-методичної лабораторії виховних технологій кафедри виховання і культури здоров'я

36. Шкільна бібліотека.

Тетяна РИГА, методист навчально-методичної лабораторії виховних технологій кафедри виховання та культури здоров'я

37. Основні напрямки діяльності вчителів музичного мистецтва на 2017-2018 н. р.

Галина ЗІГМОНТ, методист навчально-методичної лабораторії виховних технологій

37. Образотворче мистецтво та креслення.

Тамара БЕЗПАЛОВА, методист навчально-методичної лабораторії виховних технологій кафедри виховання та культури здоров'я

38. Головне про моніторинг.

Людмила ШВИДУН, завідувач навчально-методичного відділу моніторингу якості освіти; Інна СОТНІЧУК, методист відділу

39. Соціальне партнерство – в дії.

Неля ЗОЗУЛЯ, завідувач Криворізького кабінету навчально-методичного центру ПТО у Дніпропетровській області

40. Професійно-технічна освіта Дніпропетровщини на черговому старті.

Віктор ВАСИЛИНЕНКО, директор навчально-методичного центру професійно-технічної освіти у Дніпропетровській області

Лист № 1/9-315 від 07 червня 2017 року

ПРО СТРУКТУРУ 2017-2018 НАВЧАЛЬНОГО РОКУ ТА НАВЧАЛЬНІ ПЛАНИ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Відповідно до статті 16 Закону України «Про загальну середню освіту» структуру навчального року та строки проведення канікул визначають загальноосвітні навчальні заклади за погодженням з відповідними органами управління освітою. При цьому навчальний рік у загальноосвітніх навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів і форм власності розпочинається у День знань – 1 вересня і закінчується не пізніше 1 липня наступного року, а тривалість канікул протягом навчального року не може бути меншою 30 календарних днів без врахування днів, коли діти припиняли навчання з незалежних від них причин (карантин, температурний режим тощо).

У межах часу, передбаченого робочим навчальним планом, загальноосвітній навчальний заклад визначає тривалість навчального тижня на весь навчальний рік. У разі встановлення 5-денного навчального тижня відпрацювання уроків по суботах (щоб надолужити навчальний матеріал, продовження канікул чи скорочення опалювального сезону) не допускається, оскільки це призведе до перевищення тижневого гранично допустимого навантаження на учнів.

Відповідно до Положення про державну підсумкову атестацію учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 30 грудня 2014 року № 1547, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 14 лютого 2015 року за № 157/26602, учні 4, 9 та 11 класів складають державну підсумкову атестацію.

Перелік предметів для державної підсумкової атестації, форму та терміни її проведення Міністерство освіти і науки України затвердить додатково.

Загальноосвітні навчальні заклади спільно з органами державної влади та органами місцевого самоврядування ухвалюють рішення щодо запровадження карантину, припинення чи продовження навчального процесу з поважних причин, надання учням вихідних для підготовки і проведення державної підсумкової атестації/зовнішнього незалежного оцінювання (якщо вони проводяться під час навчального процесу), визначають дати проведення свята «Останній дзвінок» та вручення документів про освіту.

Зважаючи на викладене, кількість фактично проведених уроків може бути меншою від попередньо запланованої. В такому разі навчальний заклад та вчителі обов'язково мають вжити заходів щодо освоєння учнями змісту кожного навчального предмета в повному обсязі шляхом ущільнення, самостійного опрацювання, засобів дистанційного навчання тощо.

Менша кількість проведених вчителем уроків внаслідок об'єктивних причин не може бути причиною вирахувань із його заробітної плати, оскільки Інструкцією про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти (пункт 77), затвердженою наказом Міністерства освіти України від 15.04.1993 № 102, передбачено, що у разі, якщо в деякі дні (місяці) заняття не проводяться з незалежних від учителя (викладача) причин, його оплата здійснюється з розрахунку заробітної плати, встановленої при тарифікації, за умови, що вчитель (викладач) виконує іншу організаційно-педагогічну роботу.

Робочі навчальні плани розробляють загальноосвітні навчальні заклади щорічно на основі Типових навчальних планів і затверджують відповідні органи управління освітою. Варіант Типового навчального плану (з вибором мови навчання, з вивченням мови національної меншини, з вивченням

двох іноземних мов, з вивченням християнської етики чи етики, з вибором профілю навчання тощо) навчальний заклад обирає самостійно залежно від типу закладу, його спеціалізації, освітніх запитів учнів та їхніх батьків, з урахуванням кадрового та матеріально-технічного забезпечення.

На 2017-2018 навчальний рік робочі навчальні плани розробляються:

- для 1-4 класів – за Типовими навчальними планами початкової школи, затвердженими наказом МОНмолодьспорту України від 10.06.2011 № 572 (зі змінами);
- для 5-9-х класів – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня, затвердженими наказом МОНмолодьспорту України від 03.04.2012 № 409 (зі змінами);
- для 10-11-х класів – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня, затвердженими наказом МОН України від 27.08.2010 № 834 (зі змінами).

Рекомендації щодо розроблення робочих навчальних планів

Робочі навчальні плани містять пояснювальну записку та таблиці розподілу навчального часу між навчальними предметами. На титульній сторінці також зазначається навчальний рік, на який розроблено плани.

У пояснювальній записці зазначається:

- тип навчального закладу, кількість класів та орієнтовна кількість учнів, які навчаються;
- Типові навчальні плани, за якими розробляються робочі навчальні плани, для початкової, основної та старшої школи, із зазначенням номерів додатків;
- особливості організації навчального процесу.

Таблиці розподілу навчального часу розробляються для початкової, основної та старшої школи на окремих аркушах.

Для закладів, що працюють у режимі повного дня, додаються таблиці розподілу навчального часу, передбаченого на додаткове опрацювання навчальних дисциплін у другій половині дня. Кількість часу для додаткового опрацювання для кожного класу не може перевищувати норми, визначені ДСанПіН 5.5.2.008-01 щодо виконання домашніх завдань, і становить:

Кількість часу на день для додаткового опрацювання навчальних предметів у режимі школи повного дня:

- 1 клас – 0 год.;
- 2 – 45 хв.;
- 3 – 1 год. 10 хв.;
- 4 – 1 год. 30 хв.;
- 5 – 2,5 год.;
- 6 – 2,5 год.;
- 7 – 3 год.;
- 8 – 3 год.;
- 9 – 3 год.;
- 10 – 4 год.;
- 11 – 4 год.

Для виконання вимог Державних стандартів початкової, базової та повної загальної середньої освіти робочі навчальні плани мають містити усі навчальні предмети інваріантної складової, передбачені обраним варіантом Типових навчальних планів.

Вилучення з навчального процесу предметів інваріантної складової заборонено. Години на їх вивчення можуть перерозподілятися (у бік зменшення) не більше ніж удвічі порівняно з показниками Типових навчальних планів.

За потребою, спеціалізовані навчальні заклади (класи) з поглибленим вивченням деяких предметів, гімназії, ліцеї, колегіуми, можуть перерозподіляти у 10-11-х класах

кількість годин між навчальними предметами у межах 15 відсотків.

Варіативна складова Типових планів використовується на:

- збільшення кількості годин на вивчення предметів інваріантної складової. У такому разі розподіл годин на вивчення тієї чи іншої теми, передбаченої навчальною програмою, вчитель робить самостійно.
- Розподіл годин фіксується у календарному плані, що погоджує керівник навчального закладу чи його заступник. Вчитель записує проведені уроки на сторінках класного журналу, відведених для цього предмета;
- запровадження факультативів, курсів за вибором, що розширюють обрану навчальним закладом спеціалізацію, чи світоглядного спрямування (етика, історія релігій та культур, риторика, логіка, рідний край, хореографія, креслення, основи споживчих знань, світ професій тощо);
- індивідуальні заняття та консультації.

Якщо години варіативної складової відводяться на збільшення годин на вивчення деяких предметів інваріантної складової, то в робочих навчальних планах у колонці «Інваріантна складова» напроти відповідного предмета ставиться напис $X+Y$, де X – кількість годин, що передбачена типовими планами на вивчення предмета, а Y – кількість годин варіативної складової, додатково відведених на вивчення цього предмета.

Якщо години варіативної складової відводяться на курси за вибором, то у колонці «Варіативна складова» зазначаються назви цих курсів та кількість годин на їх вивчення. Курси можуть бути розраховані на 9, 18, 35 чи 70 академічних годин.

За рішенням навчального закладу облік занять з курсів за вибором може здійснюватися на сторінках класного журналу або в окремому журналі.

Рішення щодо оцінювання навчальних досягнень учнів також ухвалюють навчальні заклади.

Факультативи, групові та індивідуальні заняття проводяться для деяких учнів, чи груп учнів. При цьому зазначається з яких навчальних предметів інваріантної складової вони проводяться. У класному журналі (у разі відсутності вільних сторінок – в окремому журналі) зазначається склад групи, що відвідує факультативні заняття з предметів, та ведеться облік відвідування.

Оцінювання навчальних досягнень учнів може здійснюватися за рішенням педагогічної ради.

Під час розподілу варіативної складової навчального плану слід зважати на те, що гранично допустиме навантаження вираховується на одного учня, а уроки фізичної культури при визначенні цього показника не враховуються.

Гранично допустиме навантаження відповідно до ДСанПіН 5.5.2.008-01 становить:

Класи	Навчальні тижні	
	5-денний	6-денний
1	20	22,5
2	22	23
3	23	24
4	23	24
5	28	30
6	31	32
7	32	34
8	33	35
9	33	36
10-12	33	36

Повноцінність загальної середньої освіти забезпечується реалізацією як інваріант-

ної, так і варіативної складових, які в обов'язковому порядку фінансуються з бюджету.

У спеціалізованих школах (класах), ліцеях, гімназіях, колегіумах з поглибленим вивченням деяких предметів мовою навчання може бути мова національної меншини, чи така мова може вивчатися. У такому разі під час розроблення робочих навчальних планів потрібно використовувати два варіанти Типових планів: для спеціалізованих шкіл, ліцеїв, гімназій, колегіумів та для загальноосвітніх навчальних закладів з вивченням (навчанням) мови(-ою) національної меншини (в частині вивчення (навчання) мови(-ою) національної меншини та «Літератури»).

Частина навчального навантаження з фізичної культури (до 1 години на тиждень) може використовуватися на вивчення тих навчальних предметів, що забезпечують рухову активність учнів (хореографія, ритміка, плавання тощо), за наявності відповідних умов, педагогічних кадрів та навчальних програм, що мають гриф Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 128.

Поділ класів на групи при вивченні деяких предметів здійснюється відповідно до нормативів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України.

Загальноосвітні навчальні заклади можуть розробляти експериментальні та індивідуальні робочі навчальні плани.

Експериментальні навчальні плани розробляються у разі, якщо навчальний заклад бере участь у всеукраїнських експериментах, що передбачають внесення змін до інваріантної складової Типових навчальних планів. Під час затвердження та погодження таких планів до них додаються копії наказів про експериментальну роботу, копії документів, що підтверджують надання відповідних грифів Міністерства авторським та експериментальним програмам тощо.

Деякі науково-педагогічні проекти всеукраїнського рівня мають Типові навчальні плани, затверджені Міністерством освіти і науки України. Робочі навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів, що беруть участь у таких науково-педагогічних проектах за наказами МОН, затверджують відповідні органи управління освітою і не потребують погодження в МОН України.

Індивідуальні навчальні плани розробляються у тому разі, якщо у зв'язку зі специфікою діяльності навчальний заклад не може використати жоден із варіантів затверджених Типових навчальних планів.

У 2017-2018 навчальному році загальноосвітні навчальні заклади можуть долучитися до пілотування нових Типових навчальних планів для старшої школи, проекти яких розміщено на офіційному сайті МОН, шляхом впровадження інтегрованих курсів, розробивши індивідуальні робочі навчальні плани для 10-х класів. Рішення про здійснення пілотування приймає педагогічна рада закладу за погодженням із батьками учнів, які навчатимуться за такими планами.

Індивідуальні й експериментальні робочі навчальні плани розробляються тільки для класів, в навчальних планах для яких передбачено зазначені вище зміни. Такі плани відповідно до Положення про загальноосвітній навчальний заклад, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 778, погоджує департамент загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України за поданням департаментів (управлінь) освіти і науки обласних та Київської міської державних адміністрацій.

Міністр

Лілія ГРИНЕВИЧ

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ ТА СТАНОВЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ФОРМ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В епоху постіндустріалізму та постмодерну філософські дослідження освіти набули не лише актуальності, а й нову проблематику. Формування глобальної загальнопланетарної спільноти у процесі розвитку інформаційних технологій та електронних форм комунікації, загострення глобальних проблем, виникнення таких нових соціокультурних форм, як медіакультура, полікультурна освіта, міжкультурна комунікація потребує суттєвих змін соціального та освітнього характеру, нової стратегії освітньої діяльності і нового світогляду, що має визначати цю стратегію. Вирішення глобальних проблем постмодерного суспільства суттєво залежить від напрямку розвитку освітньої сфери, яка виконує щодо нього проєктивно-модельюючу роль. Це визначає необхідність не лише принципів інноваційних трансформацій освітньої сфери, а й соціокультурних та когнітивних механізмів їх обґрунтування і здійснення. Саме визначення світоглядних і практичних засад формування освіти постмодерного суспільства лягло в основу проблемного поля формування філософії освіти як філософії освіти постнекласичної, динамічно неврівноваженої та невизначеної у відповідності з характеристиками суспільства, яке вона має розвивати шляхом формування відповідних якостей людини.

Сьогодні філософія освіти вважається особливою галуззю філософії, що має предметом дослідження майже всі складові освітньої діяльності. При визначенні змістовної специфіки філософії освіти більшість дослідників її проблем, у тому числі і українських, ґрунтуються на антропологічному вимірі цієї філософської галузі знання: в основу проблемного поля нової галузі закладають необхідність обґрунтування цілей освітньої діяльності у контексті становлення цінностей, когнітивного потенціалу, мотивації розвитку людини постмодерного суспільства.

Незважаючи на інтенсифікацію досліджень у царині філософії освіти, на сьогодні це не завершене визначення її проблем та шляхів їх вирішення. Йдеться як про розвиток нової галузі філософського знання, так і про терени її досліджень – освіту постмодерного суспільства. Проблеми становлення філософсько-освітньої проблематики досліджень пов'язані з тими принциповими змінами у суспільстві, які породила медійно-інформаційна революція. Перехід суспільства до інформаційної ери безпосередньо залежить від розвитку освітнього потенціалу як особистості, так і суспільства, а його нарощування – від переходу освіти від адаптаційної моделі до інноваційної.

Першочергове завдання нової моделі освіти – розвинути в кожного індивіда вміння швидко й економно адаптуватися до умов, що безперервно змінюються. Людям, які житимуть в інформаційному суспільстві, освіта має привити такі якості, як:

1) уміння самостійно і постійно вчитися, оскільки накопичені в минулому знання в умовах мінливого і нестабільного постіндустріального

суспільства втрачають свою цінність і не можуть забезпечити ні успішної адаптації до соціокультурного оточення, ні умов для саморозвитку самої особистості. Людині інформаційного суспільства потрібна не зафіксована сума знань, а вміння оперувати знаннями, поповнювати, поглиблювати та оновлювати їх самостійно.

2) уміння спілкуватися, забезпечуючи як ефективність комунікації, так і постійні зміни її форм, у суспільстві, де інформація і обмін нею є основним ресурсом. В умовах появи усе нових засобів та форм комунікації, ускладнення середовища комунікації внаслідок феноменів мультикультурності та глобалізації, зростання ролі комунікації в культурі та освіті (в умовах постмодерну вона інтерпретується як комунікативний процес), розвиток здатностей та вмінь у сфері спілкування стає чи не основним ресурсом особистісної самореалізації.

3) уміння вибирати в умовах постійного зростання розмаїтості соціальних взаємин та інформації з відсутністю явно очевидних чинників, що обумовлюють перевагу тієї чи іншої їхньої складової. Перехід до інформаційного суспільства розширює можливості вибору в усіх сферах життєдіяльності людини і ускладнює процедуру вибору, тому освіта має вирішити проблему компетенції індивіда щодо обґрунтованої побудови власної стратегії в умовах множинних варіантів. Зокрема, йдеться про ціннісну ідентичність, адже серед численних альтернатив людина має вибрати ту єдину, що збігається з її системою цінностей та сенсожиттєвими пріоритетами.

Вирішення нових завдань розвитку особистості породжує необхідність глобальної, парадигмальної перебудови освіти епохи постмодерну. Дослідники зазначають, що адаптаційну модель освіти замінює інноваційна, що розвивається як відповідь на виклики інформаційної цивілізації і одночасно як відповідь на потреби людини знайти своє місце і можливість самореалізації в новому глобальному просторі. Саме з цим парадигмальним зрушенням пов'язане становлення філософії освіти, що займається осмисленням пов'язаних із ним проблем. Виростаючи на фундаменті традиційної філософії та класичної освіти, філософія освіти XXI століття охоплює широке коло освітніх проблем, що зумовлені не лише новітніми тенденціями епохи

Актуалізація освітньої проблематики в епоху становлення інформаційного суспільства – суспільства освіти (за одним із визначень) – стала основою виокремлення такої галузі філософського знання як філософія освіти. Із самої назви цієї галузі зрозуміло, що йдеться про осмислення освітньої сфери на основі філософських категорій та філософської методології дослідження. Безперечно, це суттєво розширює традиційний педагогічний аналіз освітньої проблематики, оскільки філософія освіти не обмежується аналізом лише проблем педагогічної теорії та практики. Освітня діяльність включає у себе й інші проблеми формування людини, пов'язані з соціально-груповими феноменами, економікою освіти, освітньою комунікацією тощо. Система освіти, що забезпечувала функціонування індустріального суспільства, не відповідає запитам інформаційного, і саме тому постає потреба у філософському дискурсі розвитку сучасної освіти.

постіндустріалізму, а й глибокими історичними традиціями.

Основне, що додає філософія освіти до процесу вивчення освітньої царини – це розробка фундаментальних засад розвитку освіти, на засадах певних цілісних методологічних позицій. Філософія освіти, на відміну від конкретних педагогічних дисциплін, має чітко виявлену критично-рефлексивну позицію щодо парадигм та різноманітних теорій освітньої діяльності.

Відомо, що основною проблемою педагогічної теорії є те, що брак світоглядно-методологічної рефлексії в освітній царині перешкоджає конституюванню цілісної парадигмальної моделі постмодерної освіти, на основі якої мають формуватися цінності та буттєві характеристики суспільства XXI ст. У освітніх теоріях, де немає філософської рефлексії, панує невпорядкованість та безсистемність як змістовного, так і методологічного характеру. Варто широко сказати, що спроби педагогічної науки виявити причини необмеженого освітнього плюралізму та теоретично обґрунтувати узагальнюючі рамки розвитку постмодерної освіти були невдалими і лише створили чергову теоретичну освітню систему. Лише філософія освіти здатна успішно вирішити – і вирішує – це завдання, обґрунтовуючи парадигмальні характеристики постмодерної освіти.

Філософія освіти на цій основі визначає власне предметне поле, відмінне як від педагогіки, так і від суміжних галузей філософського знання – соціальної філософії, філософії культури, філософії виховання тощо. Сутністю філософії освіти є розробка проблематики методології та світоглядних основ освітньої діяльності у контексті визначення її соціокультурно обумовленої субстанційної єдності та суб'єктно-комунікативної природи. Філософія освіти, з одного боку, рефлектує освіту, а з іншого, проєктує ідеал освіти й освіченої людини. Інтегруючи наявні погляди на предметне поле філософії освіти, можна сказати, що вона постає як **освітність**. Обґрунтовуючи системно-цілісне функціонування освіти в контексті культурно-цивілізаційного поступу, філософія освіти критично-рефлексивно осмислює цілі освітньої діяльності, соціальні функції освіти, розкриває динамічний процес освітніх практик як самоздійснення та саморозвиток людини.

Важливо наголосити на концептуальному, світоглядному характері філософського знання, адже вони,

як і філософія загалом, створюють узагальнену систему поглядів людини на світ і її місце у ньому, а також досліджують пізнавальне й естетичне ставлення людини до світу. Слід зазначити, що належність освіти до філософського знання дає підстави багатьом дослідникам інтерпретувати її як прикладну (практичну) філософію, своєрідне приватно-філософське знання галузевого характеру. При такому ставленні, вважається, що достатньо використовувати загальні філософські положення для обґрунтування статусу освіти і закономірностей її розвитку як у найзагальнішому вигляді, так і щодо ціннісно-цілісних, системних, процесуальних і результативних аспектів багатопланової освітньої діяльності.

Філософія освіти – це філософія, спрямована на освітню галузь, що відповідно інтерпретується як матриця відтворення суспільства. Конкретніші визначення філософії освіти акцентують увагу на пізнавальній, методологічній та проєктно-аксіологічній функції філософії загалом щодо сфери освіти. Таке розширене трактування предмета філософії освіти збігається з предметом філософії загалом, а специфічним у ній є лише деякі практичні висновки з філософії щодо освітньої сфери.

Основним напрямом розвитку філософії освіти є дедуктивне поширення загальнофілософських знань на галузь освіти. Звичайно, дедуктивне поширення загальнофілософських ідей і положень на специфічну сферу освіти можливо і навіть потрібно. Однак, при цьому зрозуміло, що філософія освіти – це не прикладна філософія. Це самостійна галузь наукових знань, фундаментом якої є не так загальнофілософські концептуальні побудови, орієнтовані на освітню царину, як особливості розвитку освітньої сфери в усіх її аспектах. Філософія освіти додає абстрактний характер загальнофілософського знання (дедукованого як схема щодо освітньої сфери), завдяки збагаченню знаннями, що належать до економіки, соціології, етики, естетики, культурології, екології, різних галузей техніки і технології, інформатики, фізіології, медицини, права, демографії, педагогіки, психології тощо. Кожна із цих наук розглядає проблеми освіти відповідно до своєї логіки, у своєму специфічному ракурсі, а філософія освіти об'єднує їх на основі застосування філософської методології пізнання.

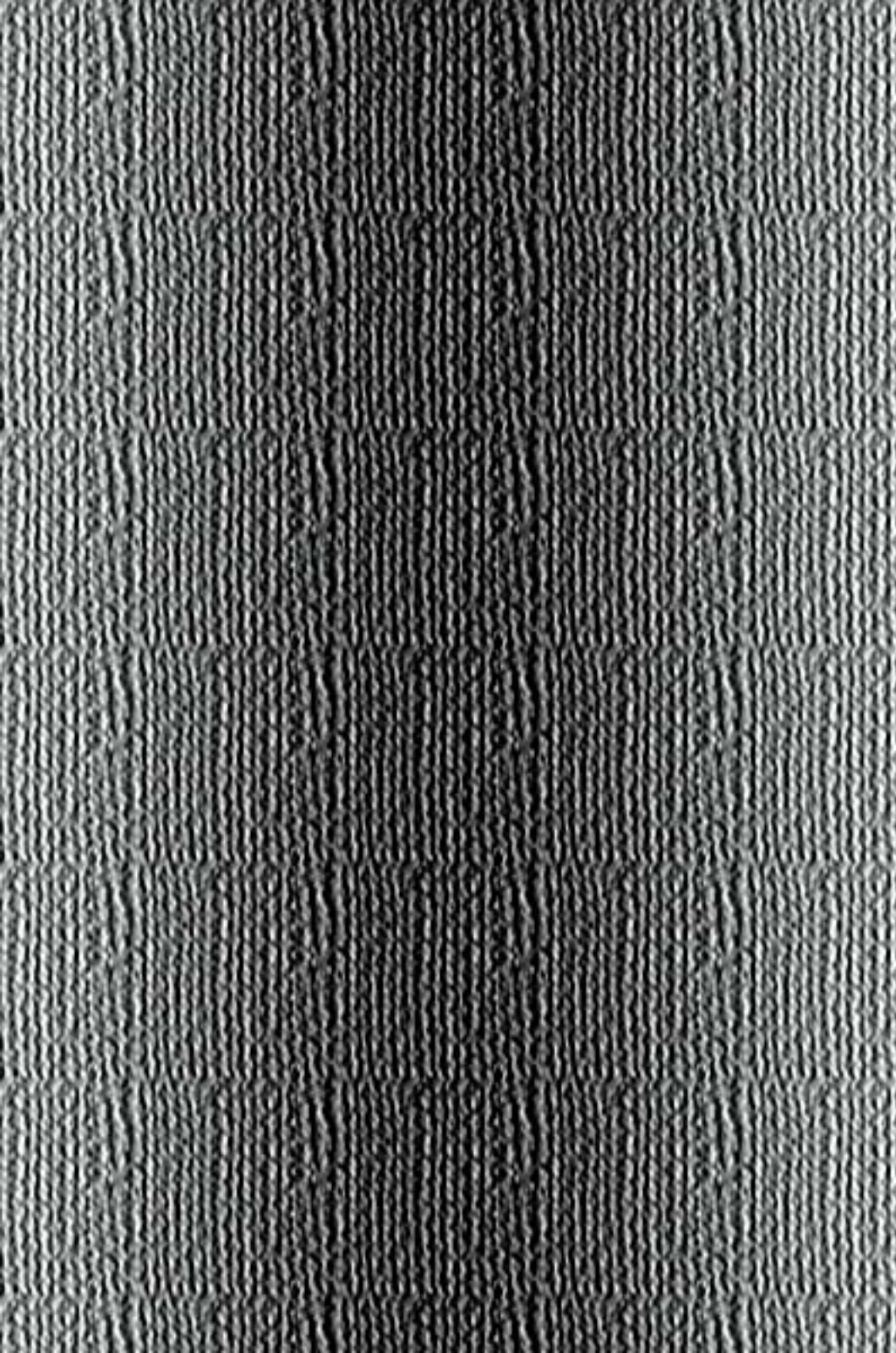
Філософія освіти має єдиний цілісний об'єкт – освіту в усіх її

ціннісних, системних, процесуальних та результативних характеристиках, що враховують і міждисциплінарні параметри і фактори. Єдиність і цілісність об'єкта при різноманітті предметних досліджень зумовлює принципіву інтегративності, міждисциплінарності наукового знання, що продукує філософія освіти.

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що **предметом філософії освіти як міждисциплінарної галузі філософського знання є найзагальніші, фундаментальні основи функціонування та розвитку освіти**, що визначають, відповідно, критеріальні основи оцінки міждисциплінарних теорій, категорій, принципів, методів, гіпотез, що належать до освіти як об'єкта дослідження інтегративного характеру. Останнє особливо важливо для розуміння сутності філософсько-освітнього знання, оскільки у межах приватних (прикладних, практично орієнтованих) теорій, що належать до тих чи інших аспектів освітньої діяльності (педагогічних, дидактичних, психологічних тощо) будь-яка цілісна освітня теорія завжди інтегративна. Вона, як і філософські підстави розвитку освіти, асимілює дані різних наук, надаючи їм у межах інтегративного цілого, здобутого у межах філософії освіти, нових якостей. Це дає змогу філософії освіти як парадигмі виконувати свої описові, пояснювальні, прогностичні та перетворювальні функції. Водночас, філософія освіти є галуззю наукового знання і до неї можна застосовувати наукознавчий підхід, що дає змогу застосовувати функції саморефлексії, тобто – самопізнання.

Філософія освіти розвивається як самостійна галузь філософського знання, що має власний об'єкт і предмет дослідження. Її не можна вважати прикладною філософією, адже вона конституюється не на основі дедуктивного використання філософського пізнавального апарату для опису, пояснення і передбачення специфічних явищ освітньої дійсності, а навпаки, від цієї дійсності, від реальної практики до філософсько-освітніх узагальнень, що мають парадигмальний характер. У сучасних умовах філософія освіти відіграє роль наукової парадигми щодо розвитку освітньої сфери, визначаючи і науковий інструментарій її дослідження.

Михайло РОМАНЕНКО,
доктор філософських наук,
професор, ректор ДОППО

РЕАЛІЗАЦІЯ ОБЛАСНОГО НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ПРОЕКТУ «ОСВІТНІ СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА» У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ НА ТРЕТЬОМУ, «ПРАКТИЧНОМУ» ЕТАПІ

Триває масове запровадження новітніх педагогічних стратегій та конкретних технологій соціалізації, накопичення досвіду управління інноваційними процесами в освітній діяльності. На цьому етапі важливо, щоб усі суб'єкти освітнього процесу продовжували розпочати нововведення, забезпечуючи системний підхід до досягнення мети науково-методичного проекту.

Після закінчення практичного етапу бажано провести поточне оцінювання визначених параметрів, що дасть змогу вчасно здійснити якісну корекцію (на «корегуючому» етапі) та з'ясувати, що варто розвивати далі. Доречно скористатися досвідом дошкільних закладів Ново-московська, якщо він відповідає характеристикам освітнього простору соціалізації вашого міста, району, ДНЗ. Важливо також визначити слабкі місця практичного етапу.

Освітньо-виховний процес ДНЗ необхідно спрямувати на застосування компетентнісного та ціннісного підходів. Модель зрілої особистості громадянина Мирослав Боришевський подає як сукупність основних підсистем: моральних цінностей, громадянських цінностей, світоглядних, екологічних, естетичних, інтелектуальних і валеологічних.

Підвищена увага до ціннісного поля педагогів та формування ціннісно-змістовної сфери дітей – провідні тенденції розвитку сучасної освіти. Ціннісні орієнтації особистості є важливою сферою досліджень багатьох наук про людину: філософії, педагогіки, психології, соціології тощо. Це питання свого часу вивчали такі видатні філософи, як Аристотель, Фома Аквінський, Іммануїл Кант та інші.

Проблеми формування ціннісних орієнтацій особистості присвячено роботи класиків зарубіжної та вітчизняної науки, теорії яких ґрунтуються на понятті «особистість», оскільки ціннісні орієнтації нерозривно пов'язані з визначенням поведінки людини.

Сучасні психологи, філософи і соціологи надають велику увагу формуванню та розвитку ціннісних орієнтацій як компонента структури особистості, що характеризує спрямованість і зміст активності індивіда, визначає ставлення людини до навколишнього світу, до себе, надає сенсу її особистим позиціям, поведінці, вчинкам.

Вивчення особливостей ціннісної сфери педагогів, їхньої готовності брати участь у формуванні ціннісної сфери дітей, а також їхнього вміння транслювати «свої» цінності за допомогою грамотного методичного підходу – це актуальне завдання ДНЗ сьогодні.

Ціннісні орієнтації є важливою соціально-психологічною складовою особистості, що проявляється в усіх сферах діяльності людини, є ядром її світогляду, мотивації життєвої активності, концепції життя.

Дошкільний вік – це період активного неусвідомленого засвоєння цінностей (як позитивних, так і негативних). Система цінностей дорослого є визначальною для формування ціннісних орієнтацій дитини. Особистість педагога і система його ціннісних орієнтацій є фундаментом для роботи щодо формування ціннісної сфери особистості дитини.

Особистість визначають її цінності та ідеали – те, що вона

У 2017-2018 н. р. завдання на «практичному» етапі обласного проекту передбачають оновлення змісту освітньої діяльності ДНЗ, форм і методів взаємодії з іншими соціальними інститутами на основі розробленої структури (моделі) соціалізації особистості дошкільника; розробку та апробацію системи діяльності ДНЗ або окремих педагогічних працівників (вихователів, психологів, дефектологів, музичних працівників, методистів, завідувачів), що спрямована на розвиток соціальних компетенцій, ціннісних орієнтацій особистості.

вважає важливим, до чого прагне і які засоби обирає для досягнення мети. Ціннісні орієнтири, якими керується доросла людина, формуються ще у дошкільному віці і з часом не надто змінюються. Тому педагог має сприяти становленню такої системи ціннісних координат дитини, за якої її життя буде плідним, яскравим, щасливим, спрямованим на добро.

Ціннісні орієнтири – важлива характеристика психічного розвитку дитини. У них відбивається рівень суб'єктної активності малюка, ступінь дорослішання та гармонізації всіх його психологічних набутоків, що зовні проявляються в поведінці, взаєминах з іншими людьми, у пізнавальній, предметно-практичній та ігровій діяльності. Саме тому, забезпечення належного психолого-педагогічного супроводу процесу становлення ціннісних орієнтирів дитини в умовах дошкільного закладу і в родині належить до найважливіших завдань виховання.

Активне опанування культурних надбань людства є природним процесом для дошкільного дитинства. Та для його успішного перебігу необхідні допоміжні «культурні засоби». Одним з них є ігрова роль, завдяки якій дитина приймає систему ціннісних уявлень про навколишній світ, ставлень до себе та до життєвого простору, що її оточує. У процесі активного розігрування ролей та відтворення сюжету гри, дитина вчиться самостійно підпорядковувати свою поведінку ігровим вимогам: налагоджувати взаємодію, радіти успіху, підтримувати, захищати партнера по грі, скеровувати власну та спільну діяльність, збагачувати сюжет, співпереживати, тобто, навчатися діяти відповідно до моральних норм та загальнолюдських цінностей.

Серед цінностей, які засвоює дитина, розрізняють **термінальні** (цінності-цілі) та **інструментальні** (цінності-засоби). Термінальні цінності – це кінцеві цілі, на досягнення яких людина спрямовує свою діяльність. У старших дошкільнят досліджувалися такі термінальні цінності: родина, щастя, здоров'я, дружба, краса природи, краса мистецтва, краса техніки, зовнішня краса, гроші.

Інструментальні цінності – принципи діяльності людини, що характеризують шляхи, які вона обирає для досягнення мети. Вивчалися такі інструментальні цінності: співпереживання, самостійність, творчість, допитливість, цілеспрямованість, упевненість, сміливість, наполегливість.

Під час ігрової діяльності діти вступають у реальні й ігрові стосунки. Спостерігаючи за ними, педагог (психолог) може визначити, які термінальні цінності актуальні для його вихованців, проаналізувати прояви інструментальних цінностей, що спрямовують поведінку дітей, з'ясувати рівень засвоєння

дошкільниками ціннісних орієнтирів.

Процес засвоєння дошкільниками базових цінностей відбувається в умовах «предметних ситуацій», під час спілкування з дітьми та дорослими, виконання нескладних обов'язків із самообслуговування. Насамперед, йдеться про формування початкових уявлень про добро і зло, правдивість і брехливість, чуйність і жорстокість, щедрість і жадібність тощо.

Внаслідок вікових особливостей дошкільники ще не можуть повністю прийняти сформовані в соціумі культурні норми, цінності і ставлення до світу природи, предметів, людей. Соціальне середовище надто складне для них, їм ще не під силу самостійно осмислити його. Дошкільникам необхідно побачити, виявити, випробувати ті чи інші стосунки. Лише за умови, що ставлення дорослих до навколишнього світу виявляється яскраво та чітко, бо дошкільники бачать його майже предметно, можна вважати, що дорослі представили їм культуру життя з усіма його цінностями.

Усвідомлюючи своє місце у світі, дошкільники спираються на знання, досвід, оцінки, цінності, зразки поведінки свого мікросередовища, де важливу роль грають дорослі, і насамперед, батьки.

На формування ціннісних орієнтацій дошкільників впливають методи: роз'яснення, приклад, навіювання, переконання, вправи, оцінювання та інші.

Складовими ціннісних орієнтацій є ціннісне ставлення до:

- природи, життя, що інтегрує в собі такі складові, як:
  - визнання права на життя кожної істоти;
  - бережне ставлення до будь-яких проявів життя;
  - сприймання життя в усій його різноманітності, усіх його проявах і формах;
  - рукотворного світу – розуміння того, що предмети, речі, що нас оточують, створені завдяки праці людини і до них слід бережливо ставитися; розуміння їх корисності в житті людини, отримання насолоди, задоволення, втіхи від сприймання рукотворного світу;
  - людини – прийняття людини як цінності, повага до її автономії, самопочуття, інтересів.

Більшість сучасних українських науковців, характеризуючи громадянську свідомість особистості, використовують категорію «цінність».

Пірамідальна модель ієрархічної системи цінностей нашого суспільства, яку запропонував Омелян Вишневецький, має такий вигляд: **вершинні цінності** – абсолютні, вічні, загальнолюдські цінності, що є основою морального виховання і можуть бути основою міжнародного, міждержавного порозуміння (віра, надія, любов, добро, краса, свобода, справедливості та інші); **національні**

цінності, які є сутністю національного виховання і визначають формування української національної ідеї; **громадянські цінності**, що пов'язані із нагальною потребою розбудови в Україні демократичного суспільства і гармонізації таким чином соціальних стосунків; **сімейні цінності** – основа сімейного виховання, що передбачають збереження традиційності цього соціального інституту; **особистісні цінності** – найбільше залежать від спрямування кожної людини, визначаючи зміст її унікальної індивідуальної аури в реалізації цінностей усіх попередніх рівнів.

Перебуваючи у процесі стрімких соціально-економічних змін, Україна гостро відчуває потребу підготовки і виховання нової генерації громадян на засадах цінностей демократичного суспільства – верховенства права людини, рівності і взаємної відповідальності (Василь Кремень). Цінності суспільства: свобода, добробут, щастя, постійна мета й сенс життя, заради чого людина творить і бореться, про що мріє.

Пропонуємо до Вашої уваги **тест Мілтона Рокіча «Ціннісні орієнтації»**.

Ця методика розроблена як тест особистості, спрямований на вивчення ціннісно-мотиваційної сфери людини. Система ціннісних орієнтацій визначає змістовну сторону спрямованості особистості і є основою її ставлення до навколишнього світу, до інших людей, до себе самої, основою світогляду і ядром мотивації життєвої активності, основою життєвої концепції і «філософії життя».

Методика Обстеження краще проводити індивідуально, але можливо і групове тестування.

Респонденту пропонують два списки цінностей (по 18 у кожному), або на аркушах паперу за абеткою, або на картках. Випробування у списках визначає для кожної цінності ранговий номер, а картки розкладає за ступенем важливості. (Ця форма подачі матеріалу дає надійніші результати).

Спочатку пропонується набір термінальних, а потім набір інструментальних цінностей.

Інструкція до тесту

«Зараз Вам запропонують набір із 18 карток з переліком різних цінностей. Ваше завдання – розкласти їх за ступенем важливості для Вас як принципів, якими Ви керуєтеся у Вашому житті».

Уважно вивчіть таблицю і, вибравши ту цінність, яка для Вас найбільш важлива, помістіть її на перше місце. Потім виберіть другу за важливістю цінність і помістіть її слідом за першою. Потім виконайте те ж саме із рештою. Найменш важлива залишиться останньою і посяде 18 місце. Робіть вибір не поспішаючи, вдумливо. Результат має відбивати Вашу справжню думку».

Тестовий матеріал
Список А (термінальні цінності):

- 1 – активне діяльне життя (повнота та емоційна насиченість життя);
- 2 – життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд, що досягаються завдяки життєвому досвіду);
- 3 – здоров'я (фізичне і психічне);
- 4 – цікава робота;
- 5 – краса природи і мистецтва (сприймання прекрасного у природі та у мистецтві);
- 6 – любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною);
- 7 – матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів);
- 8 – наявність добрих і вірних друзів;
- 9 – суспільне покликання (повага оточення, колективу, товаришів по роботі);
- 10 – пізнання (можливість поглиблення своєї освіти, загальної культури, розширення кругозору, інтелектуальний розвиток);
- 11 – продуктивне життя (якомога повніше використання своїх можливостей, сил і здібностей);
- 12 – розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення);
- 13 – розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків);
- 14 – свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках);
- 15 – щасливе сімейне життя;
- 16 – щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства взагалі);
- 17 – творчість (можливість творчої діяльності);
- 18 – впевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч; сумнівів).

Список Б (інструментальні цінності):

- 1 – акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, лад у справах;
- 2 – вихованість (гарні манери);
- 3 – високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання);
- 4 – життєрадісність (почуття гумору);
- 5 – старанність (дисциплінованість);
- 6 – незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче);
- 7 – непримиренність до недоліків у собі та інших;
- 8 – освіченість (глибина знань, висока загальна культура);
- 9 – відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати своє слово);
- 10 – раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, обдумані, раціональні рішення і вчинки);
- 11 – самоконтроль (стриманість, самодисципліна);
- 12 – сміливість, рішучість в обстоюванні своєї думки, поглядів;
- 13 – тверда воля (вміння наполягати на своєму, не відступати перед труднощами);
- 14 – терпимість (до поглядів і думок інших, вміння пробачати іншим їхні помилки);
- 15 – широта поглядів (вміння зрозуміти інші погляди, поважати інші смаки, звичаї, звички);
- 16 – чесність (правдивість, ширість);
- 17 – ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі);
- 18 – чуйність (дбайливість).

Любов ТАРАБАСОВА,
завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти, кандидат філософських наук, доцент

НАДАННЯ ЯКІСНОЇ ОСВІТИ ДІТЯМ З ОСОБЛИВОСТЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

Орієнтуючись на поняття «діти з особливими освітніми потребами», необхідно визначити: зміст особливих освітніх потреб різних категорій дітей з порушеннями психофізичного розвитку; варіанти задоволення особливих освітніх потреб дітей на різних етапах розвитку, створення індивідуальних освітніх маршрутів тощо.

Для повноцінного перебування дитини з особливими освітніми потребами в навчальних закладах необхідний відповідний психолого-педагогічний супровід, адже на якість навчально-виховного процесу суттєво впливає врахування і використання потенційних можливостей навчання та роз-

Сьогодні в Україні суттєво посилено державну підтримку дітей з особливими освітніми потребами, вирішуються актуальні питання інтеграції таких дітей у суспільство, основою чого є доступ до якісної освіти, від дошкільної і до вищої. Інклюзивні підходи до освіти допомагають підтримати дітей з особливими освітніми потребами у навчанні та досягненні життєвого успіху, адже кожна дитина має право вибору навчального закладу і форми навчання за місцем проживання із забезпеченням усіх необхідних для цього умов.

витку кожної дитини, її індивідуальних особливостей.

Основні напрямки психолого-педагогічного супроводу в системі інклюзивної освіти:

запобігання появі проблем розвитку дитини; допомога дитині у вирішенні актуальних завдань розвитку, навчання і виховання; психологічне забезпечення індивідуальних

освітніх програм; розвиток психолого-педагогічної компетентності батьків і педагогів.

Завдання психолого-педагогічного супроводу в системі інклюзивної освіти: створити для дитини емоційно сприятливий мікроклімат у групі, під час спілкування з дітьми та педагогічним персоналом; вивчати індивідуальні особливості розвитку дітей у єдності інтелектуальної, емоційної та поведінкової сфер їхнього прояву; надавати допомогу дітям з особливими освітніми потребами; своєчасно проводити ранню діагностику і корекцію порушень розвитку; підвищувати психологічну компетентність вихователів, батьків з питань виховання і розвитку дитини.

Основні принципи організації психолого-педагогічного супроводу дітей у системі інклюзивної освіти: пріоритет інтересів і потреб дітей та учнів; безперервність супроводу; мультидисциплінарність.

Зважаючи на актуальність цих питань, Міністерство освіти і науки України рекомендує перелік навчальної літератури для використання у дошкільних навчальних закладах у роботі з дітьми, які мають особливі освітні проблеми.

Нормативно-правове забезпечення інклюзивної освіти у галузі дошкільної освіти

1. Створення інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах унормовано постановою Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Положення про дошкільний навчальний заклад» від 29.07.2015 № 530.

2. Внесено посаду «асистент вихователя дошкільного навчального закладу»: до **класифікатора професій ДК 003:2010** з кодом 3340; до **посад педагогічних працівників** (постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2015 за № 531); до **типових штатних нормативів дошкільників навчальних закладів** (наказ Міністерства освіти і науки України «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 4 листопада 2010 року № 1055 від 20.05.2016 № 544, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 7 червня 2016 року за № 821/28951).

3. Затверджено право вихователя та асистента вихователя, які працюють в інклюзивній групі дошкільного навчального закладу, на 56 днів щорічної основної відпустки (постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 р. № 346 і від 14 червня 2000 р. № 963 від 29.07.2015 № 531»).

4. Затверджено порядок відкриття та комплектування інклюзивних груп для дітей з особливими освітніми потребами (спільний наказ МОН і МОЗ «Про затвердження Порядку комплектування інклюзивних груп» від 06.02.2015 №104/52, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 26 лютого 2015 року за № 224/26669).

5. Розроблено інструктивно-методичні рекомендації з організації діяльності інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах (лист МОН України від 12.10.2015 № 1/9-487).

6. Внесено зміни у додаток 2 Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002 р. № 1298, якими асистенту вихователя дошкільного навчального закладу в інклюзивній групі може бути встановлено посадовий оклад відповідно з 8 по 10 тарифний розряд (постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 526).

7. Внесено зміни до переліку закладів і установ освіти, охорони здоров'я та соціального захисту і посад, робота на яких дає право на пенсію за вислугу років, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 4 листопада 1993 р. № 909, якими гарантоване право асистентів вихователів, які працюють в інклюзивних групах, і директорів дошкільних навчальних закладів на пенсію за вислугу років (постанова Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 954).

Наталія ОЛЕФІР, старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти

Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 12.08.2016 № 1/9-432

Перелік навчальної літератури, рекомендованої Міністерством освіти і науки України для використання у дошкільних навчальних закладах у 2016-2017 н. р.

Програми і посібники для роботи з дітьми, що мають особливі освітні потреби (мова видань – українська)

№ п/п	Назва	Автори	Видавництво	Документ про надання грифа
1	Програмно-методичний комплекс розвитку незрячих дітей від народження до 6 років	Вавіна Л.С., Бутенко В.А., Гудим І.М.	сайт МОН	Лист МОН молодьспорт від 05.12.2012 №1/11-18797
2	Програма розвитку дітей дошкільного віку з порушенням опорно-рухового апарату.	За заг. ред. Шевцова А.Г.	сайт МОН	Лист МОН молодьспорт від 05.12.2012 №1/11-18795
3	Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення. Програмно-методичний комплекс.	Рібцун Ю.В.	Мандрівець	Лист МОН молодьспорт від 05.12.2012 №1/11-18798
4	Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. Програмно-методичний комплекс.	Трофименко Л.І.	Мандрівець	Лист МОН молодьспорт від 05.12.2012 №1/11-18794
5	Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення. Програмно-методичний комплекс.	Бартенева Л.І.	сайт МОН	Лист МОН молодьспорт від 05.12.2012 №1/11-18796
6	Навчально-методичний посібник «Професійний довідник учителя-логопеда дошкільного навчального закладу»	Рібцун Ю.В.	сайт МОН	Лист МОН України від 28.02.2013. №1/11-4593
7	Розквіт. Комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом.	За заг. ред. Скрипник Т.В.	Мандрівець	Лист МОН України від 04.04.2013 №1/11-6544
8	Формування соціальних навичок. Програма розвитку дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю. Методичні рекомендації. Серія «Світ навколо мене».	Висоцька А.М.	Мандрівець	Лист МОН України від 12.04.2013 №1/11-6940
9	Програма розвитку дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю «Розвиток мовлення».	Дуброва І.М., Лощених В.П., Шмалько Л.П.	сайт МОН	Лист МОН України від 12.04.2013 №1/11-6940
10	Віконечко. Програма розвитку дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку від 3-7 років	За заг. ред. Сак Т.В.	Мандрівець	Лист МОН України від 12.04.2013 №1/11-6943
11	Стежки у світ. Програма розвитку дітей дошкільного віку зі зниженим слухом.	Жук В.В., Литовченко С.В., Максименко Н.Л. та ін.	сайт МОН	Лист МОН України від 12.04.2013 №1/11-6942
12	Методичний посібник з музикотерапії для дітей дошкільного віку зі складними порушеннями психофізичного розвитку.	Квітка Н.І.	сайт МОН	Лист МОН України від 12.04.2013 №1/11-6939
13	Програма розвитку дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю «Музичне виховання».	Василевська О.О. та ін.	сайт МОН	Лист МОН України від 12.04.2013 №1/11-6940
14	Програма розвитку дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю «Образотворча діяльність».	Трикоз С.В.	сайт МОН	Лист МОН України від 12.04.2013 №1/11-6940
15	Програма розвитку дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю «Конструювання».	Чеботарьова О.В.	сайт МОН	Лист МОН України від 12.04.2013 №1/11-6940
16	Програма розвитку дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю «Фізичне виховання».	Бобренко І.В.	сайт МОН	Лист МОН України від 12.04.2013 №1/11-6940
17	Навчально-методичний посібник «Дошкільнятко: корекційно-розвиткова та навчально-виховна робота з дітьми з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення».	Рібцун Ю.В.	сайт МОН	Лист МОН України від 03.06.2013 №14.1/10-1652
18	Програма розвитку глухих дітей дошкільного віку.	Луцько К.В.	сайт МОН	Лист МОН України від 17.07.2013 №1/11-11626
19	Програма розвитку дітей дошкільного віку зі спектром аутистичних порушень.	За заг. ред. Шульженко Д.І.	сайт МОН	Лист МОН України від 11.09.2013 №1/11-13887
20	Звукові намистинки. Формування мовленнєвої полікомпетентності дошкільників. Навчально-методичний посібник.	Рібцун Ю.В.	Мандрівець	Наказ МОН України від 24.06.2014 №750
21	Довкілля і розвиток мовлення. Програма розвитку дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю. Методичні рекомендації. Серія «Світ навколо мене».	Мякушко О.І. Міненко А.В.	Мандрівець	Лист МОН України від 05.05.2015 №1/11-6383
22	«Навчально-методичний посібник для батьків дітей дошкільного віку з особливими потребами».	За заг. ред. Колупаєвої А.А.	сайт МОН	Лист ІМЗО від 18.09.2015 №2.1/12-Г-13
23	Фізичне виховання і основи здоров'я. Програма розвитку дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю. Методичні рекомендації. Серія «Світ навколо мене».	Гладченко І.В.	Мандрівець	Лист МОН від 05.05.2015 №1/11-6383
24	Корекційна робота з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. Навчально-методичний посібник.	Трофименко Л.І.	сайт МОН	Наказ МОН України від 29.04.2016 №476

«Я ВМІЮ САМ»

Соціальна зрілість як складова життєвої компетентності випускника дошкільного навчального закладу.

Первинний етап соціалізації відбувається у дошкільному дитинстві.

Дошкільний навчальний заклад – друга після сім'ї інституція соціалізації дошкільника.

Досягнення дитиною дошкільної зрілості є показником успішної роботи педагогів за підтримки батьків.

Базовий компонент дошкільної освіти орієнтує педагогів на формування базових здібностей дитини, що визначає її дошкільну зрілість.

Проблема соціалізації визначена кожною освітньою лінією Державного стандарту.

Сьогодні, коли сім'я практично не орієнтується на якість виховання, освітні програми і виховує дитину на свій розсуд, вкрай актуальною стала поява чинних програм розвитку дітей раннього та дошкільного віку, розрахованих на всі соціальні інституції, де перебувають діти цього віку (дошкільні навчальні заклади всіх форм і типів власності, дитячі будинки, позашкільні навчальні заклади).

Виокремлюючи з освітніх ліній формування соціалізації старшого дошкільника, акцентуємо увагу саме на самостійність дій дитини у важливих життєвих ситуаціях.

Потрапляючи із родини в нові умови життя, стикаючись з незвичним вимогами, нормами, дитина має адаптуватися до них, тобто звикнути, зробити їх своїми. При цьому, важливо не лише звикати на відмінності між звичними і новими параметрами життя, а й співвідносити їх зі своїми потребами та інтересами, встановлювати як доцільніше їх збалансувати.

Майбутнє дитини суттєво залежить від того, як вона зуміє адаптуватися до соціального середовища, коли поряд не буде дбайливих вихователів дитсадку, завжди готових допомогти.

В центрі уваги педагогів має перебувати забезпечення у кожній дитині перед вступом до школи мінімального ядра, на створення передумов для її безболісної адаптації до нового суспільного середовища.

Соціалізація – складний і тривалий процес надбання людиною соціально психологічного статусу суспільного індивідуума, формування і утвердження його особистості, залучення до активного суспільного життя.

Кожен дорослий знає про те, як багато явних і прихованих небезпек чекають дитину – на вулиці, вдома, у школі, будь-де, тому необхідно навчити старшого дошкільника самостійним діям у різних життєвих ситуаціях.

Орієнтовні теми самостійних дій старшого дошкільника:

«Азбука здоров'я»:

– знає будову свого тіла;

- має навички особистої гігієни;
- відрізняє хвору і здорову людину;
- має практичні навички допомоги дорослим, які хворіють;
- знає, яких профілактичних заходів потрібно дотримуватися, щоб не захворіти;
- вміє плавати зручним для нього способом;
- знає деякі лікарські рослини та методи їхнього застосування.

«Один вдома»:

- уміє запобігати пожежам;
- знає правила пожежної безпеки вдома;
- знає правила поведінки на вулиці, дорожні знаки, світлофор;
- знає правила поведінки з чужими людьми;
- вміє користуватися ножицями, телефоном, комп'ютером, ключем від квартири.

«Умілі руки»:

- стежить за своїм одягом, взуттям;
- піклується про домашніх тварин;
- вміє прасувати носові хусточки, користуватися праскою, голкою, ножицями, нитками;
- вміє вишивати «хрестиком», пришивати «удзика», чистити одяг, прати носовички, панчохи та колготки.

«Азбука ввічливості»:

- має навички спілкування з дорослими та дітьми;
- аналізує свою поведінку, вміє з повагою ставитися до рідних та чужих літніх людей;
- знає ввічливі слова, використовує їх у різних життєвих ситуаціях.

«Родина, родовід»:

- знає свій родовід;
- готовий до виконання свого життєвого призначення, різних соціальних ролей (мужнього сина, турботливої доньки, доброго брата, сестри);
- знає, в якому місті чи селі живе, назву вулиці, номер будинку і квартири, номери телефонів.

«Готую їжу сам»:

- вміє користуватись електричною, газовою плитою, електрочайником, СВЧ-піччю, ножем;
- вміє готувати чай, яєчню, бутерброди, салат, каші;
- користується ножем, виделкою.

Кожен дошкільник своєрідно долає шлях соціального розвитку. Провідні потреби, що виникають і послідовно розвиваються протягом дошкільного дитинства, це: потреби в захищеності, спілкуванні з дорослими, однолітками, нових враженнях, приналежності до певної соціальної групи, вийти за межі свого звичного дитячого способу життя, увійти у світ дорослих та обійняти нову соціальну позицію, що дуже важливо у підготовці до шкільного навчання.

Конспекти ігор, вправ, ситуацій будуть представлені в абетці «Я вмію сам» із досвіду роботи дошкільних навчальних закладів Широківського району.

Валентина КУПРІЄНКО,
завідувач навчально-методичної лабораторії дошкільної освіти
кафедри дошкільної та початкової освіти

СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО СОЦІАЛІЗОВАНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Дошкільна освіта в багаторівневому освітньому просторі України є вихідною ланкою системи неперервної освіти, становлення та розвитку особистості дитини. Сучасна дошкільна освіта потребує нові стратегії виховання дітей, що втілюються через Базовий компонент дошкільної освіти України. Він спрямовує роботу педагогів на формування елементарної життєвої компетентності. Робота з питань безпеки життєдіяльності в дошкільному навчальному закладі має організовуватись відповідно до законодавчих і нормативно-правових документів.

Концепція освіти з напрямку «Безпека життєдіяльності» спрямовує роботу на соціальний розвиток, що передбачає пізнання дитиною основ безпеки життєдіяльності, вироблення вміння адаптуватися у різних ситуаціях, формування усвідомленого ставлення до суспільних цінностей. Дошкільна освіта має забезпечити мінімально достатній рівень компетентності дитини для безпечного перебування в навколишньому середовищі та вироблення у дітей елементарних, доступних їхньому віку норм поведінки у надзвичайних ситуаціях.

Засвоєння основ безпеки життєдіяльності здійснюється ефективно, якщо робота з дітьми проводиться цілеспрямовано, враховуються психологічні закономірності розвитку дошкільника, використовуються різноманітні методи, прийоми формування компетентностей з питань безпеки життєдіяльності. Дошкільний вік – оптимальний період формування соціальних навичок, засвоєння знань, формування взаємин, пізнання соціальної дійсності, що відбувається у різноманітній дитячій діяльності, яка стимулює активність дошкільника.

Великий вплив на соціалізацію дітей має середовище, де перебуває дитина, та єдність соціальних функцій. Найголовнішим принципом організації простору дитячого розвитку є його безпечність, адже від цього залежить збереження життя і здоров'я дітей. Під час облаштування такого простору педагогічні працівники дошкільного навчального закладу особливу увагу мають звернути на відповідність обладнання, іграшок, дидактичних посібників вимогам Санітарного регламенту для дошкільних навчальних закладів (наказ Міністерства охорони здоров'я України від 24.03.2016 р. № 234). Також необхідно враховувати психологічні та фізіологічні особливості дітей дошкільного віку.

Формування у кожного вихованця активної життєвої позиції щодо свого життя та безпеки, озброєння його знаннями та навичками безпечної поведінки вдома, на вулиці, у дитячому садку тощо, формування здорового способу життя – одне із найактуальніших завдань роботи педагога у виробленні елементарних норм компетентностей дитини з безпеки життєдіяльності.

Педагоги, батьки основне своє завдання бачать у тому, щоб захищати та оберігати дитину, але дуже важливо підготувати її саму до реального життя, тобто навчити дитину:

- знати правила пожежної безпеки вдома умінню запобігати пожежам, діяти при виникненні пожежі;
- умінню орієнтуватись за світлофором та деякими дорожніми знаками;
- знати правила поведінки у транспорті та поряд із ним;
- мати уявлення про свою поведінку, знати як поводитися, якщо загубився в незнайомому місті;
- мати навички безпечної гри з м'ячем, катання на санчатах, лижах, ковзанах;
- вміти відрізнити найвідоміші отруйні гриби від їстівних;
- знати правила контакту з домашніми, дикими і безпритульними тваринами;
- мати уявлення про небезпеку і захист від комах;
- знати, як поводитися у лісі, водоймі, в полі;
- мати уявлення про вибухо-небезпечні предмети;
- правильно користуватись термометром, знати наслідки неправильного користування ліками;
- знати про небезпеку при користуванні електричними і газовими приладами;
- мати практичні навички надання першої долікарської допомоги.

Сім'я і дошкільний заклад – два важливих інститути соціалізації дитини, їхні виховні функції різні, але для успішної соціалізації дитини-дошкільника необхідна їхня взаємодія. Якщо дошкільний навчальний заклад сприяє інтеграції дитини в соціум, то сім'я покликана забезпечити індивідуалізацію (диференціацію) дитячого розвитку.

Формування у дитини дошкільного віку свідомої безпечної поведінки в дошкільному середовищі базується на позитивних прикладах поведінки дорослих. Батьки мають зрозуміти, що не можна вимагати від дитини виконання будь-якого правила, якщо дорослі самі не завжди ним керуються.

Різні вимоги до дитини з боку батьків вдома та вихователів у дошкільному закладі можуть викликати у дитини почуття образи і навіть агресії.

Перед педагогічним колективом стоїть завдання зацікавити батьків перспективою подальшого розвитку дітей. Батьки кожної дитини мають знати і бачити, як живе і розвивається дитина, бути ознайомлені зі змістом навчально-виховного процесу, організованого в дошкільному навчальному закладі.

Дошкільний заклад разом з батьками мають відправити дітей до школи з великим багажем знань, а також підготувати їх до зустрічі із різними складними, а часом небезпечними ситуаціями.

Діти дошкільного віку, якщо їх не соціалізувати, стають несаможиттєвими, безініціативними, неспроможними до самостійних рішень, до рішень в екстремальних ситуаціях, не знають правил поведінки в небезпечних ситуаціях.

Головна мета виховання безпечної поведінки – дати кожній дитині поняття небезпечних ситуацій і особливостей поведінки в них.

Безпечність – не проста сума засвоєних знань, а вміння правильно поводитися у різних ситуаціях.

Необхідно стимулювати розвиток самостійності. Все, чому діти навчаються, вони мають вміти використовувати у реальному житті. На дошкільний вік припадають найважливіші моменти соціалізації дитини. Від успіху дорослих, які опікуються дитиною дошкільного віку, залежить, чи буде вона правильно розуміти свою роль і свої можливості, правильно самоідентифікуватися і бути щасливою. Це питання не так званого життєвого успіху, як особистого виживання.

Дошкільника можна вважати соціально компетентним, якщо він:

- цінує, визнає важливість для себе всього, що пов'язане із соціальним життям, цікавиться ним;
- вміє самостійно вирішувати і діяти у певних надзвичайних ситуаціях;
- має розвинені соціальні навички у поводженні з предметним довкіллям;
- сформував норми поведінки, вміє спілкуватися з однолітками і дорослими;
- засвоїв норми і цінності, узвичаєні в суспільстві.

Загальновідомо, що дитинство – це унікальний період у житті людини. У цей час формується здоров'я, відбувається становлення особистості дитини. Досвід дитинства суттєво впливає на доросле життя людини. Головне – навчити дитину бути щасливою.

Наталія МІХІНА, методист навчально-методичної лабораторії дошкільної освіти кафедри дошкільної та початкової освіти

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ЧИННИКА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ

У Базовому компоненті дошкільної освіти компетентність є ключовим і сутнісним поняттям для особистісно орієнтованої моделі виховання дошкільників.

Водночас, комунікативна компетентність у головному документі дошкільля розглядається як особистісна, складна, інтегрована характеристика дитини, що засвідчує її достатню обізнаність, умілість, вправність в певному колі питань.

Слід зазначити, що комунікативна компетентність має свої вікові характеристики, які є орієнтовними показниками розвитку особистості на кожному віковому етапі зростання дошкільника.

Зміст поняття комунікативної компетентності малят включає:

- обізнаність дошкільника зі способами та засобами лінгвістичної та комунікативної взаємодії;

- адекватність вибору наявних навичок та вмій у різних видах взаємодії;

- орієнтацію у ситуації спілкування;

- комплексне, варіативне, творче застосування вербальних і невербальних засобів відповідно до визначеної мети.

Комунікативна компетентність має 5 складових.

До першої складової належить когнітивно-комунікативна компетентність, ознаками і методами застосування якої є:

- знання дітьми правил мовленнєвого спілкування у різних життєвих ситуаціях, використання їх у взаємодії з дорослими та однолітками;

- засвоєння норм і правил українського мовленнєвого етикету, етичних норм спілкування;

- опанування стандартизованими формами і виразами мовленнєвого етикету;

- наявність запасу слів, необхідних для спілкування;
- розуміння значень виразу обличчя, пози, жестів;

- проведення бесід на морально-етичні теми;

- читання художніх творів, ознайомлення з малими жанрами художніх творів;

- створення ігрових мовленнєвих ситуацій;

- розглядання піктограм, ілюстрацій до художніх творів;

- використання дидактичних ігор.

Другою складовою у структурі комунікативної

Дошкільна ланка освіти є міцною базою формування маленької людини, яка в подальшому зможе самостійно жити та розвиватися в умовах сучасного світу. Саме тому спрямованість на розвиток дитячої особистості потребує пошуку адекватних технологій виховання та навчання, заснованих на принципах особистісно орієнтованого та гуманітарного підходів. Однією з головних цілей дошкільного виховання є розвиток комунікативної компетентності дитини, якій надають велику увагу всі учасники освітнього процесу.

компетентності дошкільника є **орієнтовно-планувальна компетентність**, ознаки і методи якої передбачають:

- вміння дитини орієнтуватися в ситуації спілкування, загальних характеристиках та поведінці співрозмовника;

- вміння враховувати висновки орієнтування для планування мовленнєвої поведінки: у доборі лексичних засобів, граматичних форм, синтаксичних конструкцій, регулюванні зовнішніх характеристик мовлення;

- здатність довільно керувати невербальними засобами спілкування;

- бесіди;
- обговорення різних ситуацій спілкування;

- розігрування ігрових мовленнєвих ситуацій;

- моделювання піктограм;
- проведення ігрового тренінгу.

Третьою складовою є **організаційно-комунікативна компетентність**, що забезпечує:

- практичне використання вербальних і невербальних прийомів входження у мовленнєвий контакт, підтримання і розвиток діалогу, ввічливого і логічного завершення спілкування;

- готовність виявляти ініціативу у спілкуванні з дорослими та однолітками, вміння знаходити партнера-співрозмовника серед однолітків, пропонувати тему розмови;

- організацію спілкування у спільних видах діяльності, планування і коригування практичної діяльності через налагоджування мовленнєвої взаємодії.

Методами застосування організаційно-комунікативної компетентності є:

- комунікативні доручення на заняттях і в повсякденному житті;

- моделювання ситуацій спілкування на заняттях та в інших видах діяльності;

- використання природних ситуацій;

- спілкування вихователя з дітьми і дітей між собою з навчальною метою;

- народні й дидактичні ігри;

- діалоги за змістом картинок;

- ігрові мовленнєві ситуації;

- показ і розігрування міні-сенок, змістом яких є типові ситуації;

- додання до дитячого словника лексико-граматичних засобів, спрямованих на налагодження і підтримання розмови.

До четвертої структурної складової належить мовленнєва компетентність, ознаками і методами якої передбачено:

- вміння творчо розв'язувати комунікативно-мовленнєві задачі, вибираючи з-поміж них діалогічні та монологічні форми;

- навчання дошкільника вмінню складати різні види розповідей, типи діалогу;

- словесні дидактичні ігри, моделювання ситуацій спілкування;

- уведення у навчальне і повсякденне спілкування завдань на розв'язання комунікативно-мовленнєвих задач.

Завершальним, **п'ятим компонентом структури** є **комунікативно-діяльнісна компетентність**:

- вміння досягати комунікативної мети у спілкуванні завдяки комплексному застосуванню і адресуванню партнеру-співрозмовнику мовних і немовних засобів;

- вміння встановлювати і підтримувати особисті контакти, комунікативну взаємодію, мовленнєве спілкування;

- розповіді вихователя і дітей із власного досвіду, складання листів, усних газет;

- ігри-драматизації, сюжетно-рольові та словесні дидактичні ігри;

- підготовка і проведення свят, розваг, днів народження, днів дитини;

- організація спільних видів діяльності та спілкування між дітьми різного віку.

Головним критерієм, за яким можна визначити сформованість комунікативної компетентності у дитини дошкільного віку, є успішність суб'єкта у взаємодії із собою та іншими в тій чи іншій ситуації спілкування.

В період старшого дошкільного віку успішність гарантується завдяки збільшенню кола спілкування дитини. Для неї відкривається не лише світ дорослих, а й світ однолітків. Проте, ці дві сфери спілкування розвиваються по-різному. Спілкування з дорослою людиною є основною і вирішальною умовою формування всіх психічних якостей і здібностей дитини. Мовлення, мислення, емоційна сфера, самооцінка, уява залучають дитину до суспільно-історичного досвіду людства. Через його посередництво відбувається обмін способами, знаннями, результатами діяльності, втіленими в духовні, матеріальні та культурні цінності. Спілкування дитини з дорослим є також першоджерелом розвитку мови.

Від якості спілкування залежить рівень сформованості здібностей дошкільника,

його характер та майбутнє загалом. Особистість дитини, її самосвідомість можуть формуватися лише у стосунках із дорослим.

Проте, не менш вагомим є спілкування дитини з однолітками, що загострює необхідність подальшого опанування нормами взаємин між людьми. У спілкуванні з дорослим дитина засвоює соціальний досвід, а контактуючи з однолітками, – збагачує його, формує адекватне уявлення про себе. Саме у старшому дошкільному віці стосунки між однолітками стають динамічнішими, проявляється конкурентність, завдяки чому дитина отримує нові суспільно важливі норми і правила у взаємодії зі світом навколо неї. Спілкуючись з однолітками, старший дошкільник має змогу вирішувати різні комунікативні завдання, вчиться вибудовувати взаємини з іншими людьми за певними правилами.

І, як результат, дитина починає усвідомлювати себе суб'єктом у системі соціальних відносин, що піднімає її на досить високий рівень соціальної важливості і потребує проведення спеціальної роботи педагогів дошкільних навчальних закладів, спрямованої на соціальну адаптацію малят, їхню соціалізацію, що є результатом у досягненні оптимальних форм соціальної активності та комунікативної компетентності дитини дошкільного віку.

Справжнім зразком у формуванні комунікативної компетентності дошкільника має стати дошкільний навчальний заклад, де доцільно якомога повніше розкрити чесноти кожного вихованця, сформував загальноприйняті норми і правила комунікації, визначити основні педагогічні умови, що забезпечуватимуть ефективний процес розвитку особистості дитини дошкільного віку.

Людмила КЛІМОВА,
методист навчально-методичної лабораторії дошкільної освіти кафедри дошкільної та початкової освіти

ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА – НОВИЙ ФОРМАТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Сучасний світ складний. Дитині недостатньо дати лише знання. Важливо навчити користуватися ними. Знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці.

Формула нової школи складається з 10 ключових компонентів:

Новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві:

1. Педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками.

2. Умотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно.

3. Орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм.

4. Наскрізний процес виховання, що формує цінності.

Педагогіка партнерства і компетентнісний підхід потребують нового освітнього середовища. Таке середовище допомагають створити, зокрема, новітні інформаційно-комунікаційні технології. Вони підвищують ефективність роботи педагога, ефективність управління освітнім процесом, а водночас уможливають індивідуальний підхід до навчання.

Відповідно до проекту нового базового Закону «Про освіту» ключовими для Нової української школи визначено такі **компетентності:**

1. Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами.

Це вміння усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів). Здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, на дозвіллі.

Усвідомлення ролі ефективного спілкування.

2. Компетентності в природничих науках і технологіях.

Наукове розуміння природи і сучасних технологій, а також здатність застосовувати його у практичній діяльності. Уміння застосовувати науковий метод, спостерігати, аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати результати.

3. Інформаційно-цифрова компетентність передбачає вивчене і водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні. Інформаційна і медіа-грамотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, роботи з базами даних, навички безпеки в Інтернеті та кібербезпеці. Розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо).

4. Уміння навчатися протягом життя.

Здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових умінь і навичок, організації навчального процесу (свого і колективного), зокрема через ефективне керування ресурсами та інформаційними потоками; вміння визначати навчальні цілі та способи

Якщо вчитель став другом дитини, якщо ця дружба осяяна благородним захопленням, поривом до чогось світлого, розумного, у серці дитини ніколи не з'явиться зло.

Василь Сухомлинський

їх досягнення, вибудовувати свою навчальну траєкторію, оцінювати свої результати навчання, навчатися протягом життя.

5. Спілкування іноземними мовами.

Уміння належно розуміти висловлене іноземною мовою, усно і письмово висловлювати і тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання і письмо) у широкому діапазоні соціальних і культурних контекстів. Уміння посередницької діяльності та міжкультурного спілкування.

6. Математична грамотність.

Уміння застосовувати математичні (числові та геометричні) методи для вирішення прикладних завдань у різних сферах діяльності. Здатність до розуміння і використання простих математичних моделей. Уміння будувати такі моделі для вирішення проблем.

7. Соціальні і громадянські компетентності.

Усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, на роботі. Уміння працювати з іншими на результат, запобігати конфліктам і вирішувати їх, досягати компромісів.

8. Загальнокультурна грамотність.

Здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших.

9. Екологічна грамотність і здорове життя.

Уміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя.

10. Підприємливість.

Уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави. Здатність до підприємницького ризику.

Спільними для всіх компетентностей є такі вміння: • *уміння читати і розуміти прочитане;* • *уміння висловлювати думку усно і письмово;* • *критичне мислення;* • *здатність логічно обґрунтовувати позицію;* • *ініціативність;* • *творчість;* • *уміння вирішувати проблеми, оцінювати ризики та приймати рішення;* • *уміння конструктивно керувати емоціями,*

застосовувати емоційний інтелект; • *здатність до співпраці в команді.*

Педагогіка партнерства

Кожна дитина неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями. Місія Нової школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками.

Нова школа працюватиме на засадах «**педагогіки партнерства**».

Основні принципи цього підходу:

В основі педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Об'єднані спільними цілями та прагненнями, вони є добровільними й зацікавленими співниками, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат.

Школа має ініціювати нове, глибше залучення родини до побудови освітньої траєкторії дитини. Діалог і багатостороння комунікація між учнями, учителями та батьками змінить односторонню авторитарну комунікацію вчитель – учень.

- повага до особистості,
- доброзичливість і позитивне ставлення,
- довіра у взаєминах, стосунках,
- діалог – взаємодія – взаємоповага,

- розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків),
- принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

Найпомітнішою фігурою серед ініціаторів педагогіки співробітництва був доктор психологічних наук, академік Шалва Олександрович Амонашвілі. Основне завдання педагогіки співробітництва, яка була спрямована проти авторитарності в освіті та вихованні, він спробував визначити так: «зробити дитину нашим (дорослих – учителів, вихователів, батьків) добровільним соратником, співробітником, однодумцем у своєму вихованні, освіті, навчанні, становленні, зробити її рівноправним учасником педагогічного процесу, дбайливим і відповідальним за цей процес, за його результати».

Сутність даного підходу визначалася створенням та організацією учителем міжособистісної взаємодії, яка б здійснювалася у «оптимістично-гуманній атмосфері» і потребувала майстерності та вміння ефективно спілкуватися.

«Педагогіка співробітництва – це етап розвитку педагогіки 1980-х років, – зазначає Ш. Амонашвілі, –

вона породила могутній рух учителів. Вона створила і принципи співробітництва з дітьми. Ці принципи мають наукове психологічне обґрунтування. Педагогіка співробітництва – це могутній струмінь гуманної педагогіки.

Гуманна педагогіка вибирає в себе педагогіку співробітництва, дає її філософське обґрунтування. Це так, як геометрія М.І. Лобачевського стала окремим визначенням теорії А. Ейнштейна. Тож педагогіка співробітництва – це окреме визначення класичної гуманної педагогіки».

Характеризуючи педагогічні технології, Г.К. Селевко зазначає, що **педагогіка співробітництва:**

- за рівнем застосування – загальнопедагогічна;
- за філософською основою – гуманістична;
- за орієнтацією на особистісні структури – усебічно гармонійна;
- за змістом – навчальна + виховна, гуманістична, загальноосвітня, прониклива;
- за типом управління – система малих груп;
- за організаційними формами – академічна + клубна, індивідуальна + групова, диференційована;
- за підходом до дитини – гуманно-особистісна, суб'єкт-суб'єктна;
- за переважним методом – проблемно-пошукова, творча, діалогічна, ігрова;
- за категорією тих, кого навчають – масова (всі категорії).

Основні засади партнерської технології:

- Учитель і його учень (учні) – ділові партнери у досягненні мети.
- Основа співробітництва – контракт з точно визначеними обов'язками, термінами, результатами, санкціями і фінансуванням.
- Мета учня – опанувати важливий для нього предмет вивчення.
- Мета педагога – допомогти йому в реалізації мети.
- Відповідальність: 50% – учня, 50% – педагога.
- Стимули: для учня – його наміри, для педагога – винагорода.
- Організація процесу: максимальна самостійність учня, втручання педагога лише тоді, коли учень потребує допомоги.
- Постійне формування узагальнених алгоритмів вирішення завдань.
- Упровадження дієвих стимулів самомотивації.
- Максимальна опора на індивідуальні особливості.
- Використання найновіших засобів, що можуть сприяти прискоренню процесу.
- Забезпечення нешкідливості процесу та збереження здоров'я учня.

- Забезпечення індивідуального розпорядку дня.
- Створення комфортних умов.

Початкова освіта

Навчання починатиметься, зазвичай, з шести років.

Діти з особливими потребами зможуть приходити до школи з іншого віку. Тривалість перебування в початковій школі для таких дітей можна подовжити з доповненням корекційно-розвиткового складника.

Якість освіти, зокрема з іноземної мови, буде підвищено в кожній початковій школі. Навчання буде організовано за єдиним стандартом, без запровадження предметів з поглибленим рівнем. Це дасть змогу уникнути соціальної «сегрегації» та відбору дітей в молодшому шкільному віці.

Структура початкової школи
Початкова освіта поділяється на два цикли:

Перший цикл (перші, другі класи – адаптаційно-ігровий) початкової освіти допоможе учню звикнути до шкільного життя, а саме:

- навчальні завдання і час на їх виконання враховуватимуть індивідуальні особливості;
- навчальний матеріал можна буде інтегрувати в змісті споріднених предметів або вводити до складу предметів у вигляді модулів;
- обсяг домашніх завдань буде обмежено;
- навчання буде організовано через діяльність, ігровими методами як у класі, так і поза його межами;
- учитель матиме свободу вибору (створення) навчальних програм у межах стандарту початкової освіти;
- оцінки не виставлятимуться; найважливіше завдання вчителя – підтримувати в кожному учневі впевненість і мотивацію до пізнання.

У другому циклі (треті, четверті класи – основний) початкової освіти в учнів буде формуватися почуття відповідальності й самостійності, зокрема:

- Після завершення початкової школи навчальні досягнення кожного учня мають відповідати стандарту початкової школи.
- Державна підсумкова атестація здобувачів початкової освіти буде здійснюватися лише для моніторингу якості освітньої діяльності закладів. Її проводять вчителі школи.
- У початковій школі (як і в гімназії та ліцеї) не буде «одногодинних» курсів або предметів.
- В одному класі – не більше 8 обов'язкових предметів.

Результати державної підсумкової атестації

Українська мова та літературне читання. Завдання для підсумкової контрольної роботи з української мови розробляли вчителі початкових класів, погоджували педагогічні ради та затверджували керівники навчальних закладів.

Зміст роботи для атестації з української мови (мови навчання) формувався з тексту для *диктанту* або *списування* (з пропущеними орфограмами) для виявлення правописних умінь і завдань до *тексту*; *творчого* – на побудову зв'язного висловлювання для перевірки мовленнєвих умінь; *тестів*, що включали завдання на всі мовні теми.

Про рівень сформованості мовної і мовленнєвої компетентності свідчать такі результати ДПА.

В державній підсумковій атестації з української мови брали участь 17905 учнів. На високому рівні виконали роботу 5969 учнів (33 %), достатньому – 7921 учень (44 %), середньому – 3884 учні (22 %), початковому – 131 учень (1 %).

34 % учнів не зробили жодної помилки у тексті для списування (диктант), 45 % – зробили 1-2 помилки, 21 % – від 3 до 6 і більше помилок. Завдання закритого характеру виконали 74 % учнів, до 60 % учнів успішно виконали завдання відкритого характеру.

Виконання творчого завдання, як і у минулі роки, засвідчило, що лише 35 % учнів виконали роботу, роботи інших учнів мають недосконалість змісту, учні не вміють формулювати власну думку, мова учнів збіднена.

Зміст підсумкової контрольної роботи для атестації з читання формувався з: тексту для читання мовчки для перевірки сформованості навичок читання, завдань до тексту для перевірки розуміння змісту прочитаного, уміння працювати з текстом і творчого – на побудову висловлювання власної думки до змісту прочитаного.

З 17297 учнів, що писали ДПА з читання, 8348 учнів (45 %) виконали роботу на високому рівні, 7184 учні (40 %) – на достатньо-

му рівні, 2416 учнів (14 %) – на середньому рівні, 198 учнів (1 %) – на початковому рівні.

Аналіз помилок свідчить про достатню роботу вчителів з формування навички мовчазного читання, лише 4 % учнів завдання не виконали. 80 % учнів успішно виконали завдання закритого характеру, до 60 % – виконали завдання відкритого характеру і лише 37 % учнів успішно виконали завдання творчого характеру.

Рекомендації

На підставі підсумків державної підсумкової атестації можна зробити висновки про посилення орієнтації початкового мовного курсу на мовленнєвий розвиток учнів.

• **Загальними завданнями вчителя** з формування комунікативної компетентності учнів є: а) забезпечення мовленнєвого середовища для учнів; б) створення мовленнєвих ситуацій, мовленнєвої практики для учнів; в) забезпечення правильного засвоєння учнями достатнього лексичного запасу, граматичних форм, синтаксичних конструкцій, логічних зв'язків, активізація вживання слів, утворення форм, побудову конструкцій, забезпечення формування конкретних вмінь в частині розвитку мовлення; г) здійснення постійної спеціальної роботи з розвитку мовлення на уроках граматики, читання, з матеріалом, що на них вивчається.

Для виконання цих завдань рекомендуємо:

– запроваджувати на уроках роботу в парах, невеликих групах, що допоможе залучити до активної мовленнєвої діяльності усіх чи принаймні більшість учнів класу;

– залучати школярів до користування доступними їм словниками й довідниками;

– формувати уміння редагувати свої письмові тексти, обговорювати усне мовлення;

– використовувати на уроках міжпредметні зв'язки, що можуть встановлюватись за пропозиціями в підручниках або дібраним учителем ілюстративним матеріалом (з природознавства, основ здоров'я, «Я у світі», музичного і образотворчого мистецтва);

– формуванню в учнів цілісної картини світу сприятимуть *інтегровані уроки* (у межах одного уроку вивчається матеріал різних навчальних предметів), а також *бінарні інтегровані уроки* (у межах двох уроків поспіль опрацьовується матеріал двох і більше навчальних предметів);

– використовувати в роботі нові педагогічні технології, відео яких можна знайти на сайті www.mon.gov.ua (початкова школа).

Математика

Аналіз ДПА з математики за 2016-2017 навчальний рік був зроблений за результатами 16240 робіт учнів 4-х класів із 39 районів області.

Підсумкові контрольні роботи з математики у 2016-2017 н. р. склали вчителі відповідно до орієнтовних вимог МОН України (Лист МОН від 13.03.2017 № 1/9-149) та затверджували адміністрації навчальних закладів.

У межах високого та достатнього рівня роботи виконали 78 % учнів, в межах початкового рівня – 2 %.

Пропонувалось два підходи до формування контрольної роботи:

• комбінована контрольна робота з творчим завданням;

• тестова контрольна робота, що містила закриті і відкриті тестові завдання (одне із них – задача на три дії).

Комбінований тип перевірки роботи обрали 60 % шкіл області, і 40 % шкіл – тестову роботу.

У деяких вчителів початкових класів острах викликало творче завдання, приблизно 10 % склали комбіновану роботу без нього, знизивши таким чином рекомендований рівень складності.

У другій комбінації контрольної роботи пропонувалося одним із відкритих тестових завдань включити геометричне завдання з оцінкою в два бали. Лише 60 % вчителів включили в зміст роботи геометричні завдання, інші замінили його тестом з короткою відповіддю.

Аналіз робіт виявив такі типові ускладнення:

• найбільше помилок учні 4-х класів зробили у творчих завданнях.

Лише 52 % виконали його на 1,2 бали, тоді як 48 % не виконали завдання повністю (0 балів);

• у завданні на знаходження частини від цілого 36 % учнів зробили помилки;

• приклад на порядок дій з багатоцифровими числами 34 % учнів виконали з помилками;

• не виконали повністю геометричне завдання 26 % учнів;

• мають проблеми з розв'язанням сюжетної задачі на три дії 41 %, при цьому неправильно розв'язали задачу 25 %.

Висновки

Підсумкові контрольні роботи з математики відповідали вимогам Державного стандарту та вимогам оновленої навчальної програми з математики. Високий показник (78 %) свідчить про те, що загалом зміст навчальної програми засвоєний на достатньому рівні. Водночас, похибки при складанні змісту обох комбінацій контрольних робіт свідчать про невпевненість деяких вчителів початкових класів у засвоєнні учнями навчального матеріалу на рівні сформованої математичної компетентності. Високий відсоток помилок при розв'язанні творчих та ускладнених завдань підтверджує цей висновок.

Ольга ВІНОГРАДОВА,

Людмила ПИСАРЄВА,

Катерина ШАХОВА,

старші викладачі кафедри дошкільної та початкової освіти

9-11 червня на базі ДОІППО громадська організація вчителів «Обласний Дніпропетровський Центр Гуманної Педагогіки» провела 3-денний семінар для вчителів початкових класів на тему: «Розвиток цілісного мислення молодших школярів на уроках еколого-етичного курсу «Світ Краси» з гуманно-особистісним підходом».

Проект реформи «Нова школа» передбачає якісну зміну чинної системи освіти, перетворення її у просторі освітніх можливостей, побудованому на основі свободи і творчості. Під час роботи над втіленням проекту у вчителів з'являється багато питань і минулий семінар дав можливість, якщо не відповісти на них, то зрозуміти, в якому напрямку необхідно рухатися, щоб отримати відповіді.

Семінар привернув увагу 60 вчителів та вихователів із Дніпра, Кривого Рогу, Павлограда, Новомосковська, Кам'янського, Синельниківського.

Співробітники Центру Гуманної Педагогіки мають великий практичний досвід, пов'язаний із гуманізацією системи освіти, її децентралізацією та орієнтацією на особистість дитини. Їхня взаємодія з ДОІППО збагачує творчий досвід вчителів-курсантів новими методами роботи, творчими програмами, живим імпульсом, що генерує нові ідеї, будить розум, заохочує бажання осягати нове, працювати в напрямку реалізації реформи.

Робота семінару була насиченою: представлено теорія і творча педагогічна практика вчителів Центру. Учасники семінару ознайомилися з ідеями гуманної педагогіки, різними думками і філософсько-узагальненим поглядом на Дитину, проектом реформи «Нова школа». В інтерактивній формі освітянам розповідали про особливості сучасного молодого покоління, духовну природу дитинства, еволюційні тенденції в розвитку людства і феномен нових дітей, або дітей нової свідомості. Учасники семінару

Увібрати море світла, щоб подарувати іскорку знань

пересвідчилися, що гуманна педагогіка – це педагогіка майбутнього, адже містить усі прогресивні тенденції, закладені в проекті реформи; її застосування сприяє роботі вчителя над собою і спрямоване на формування шляхетної людини, патріота своєї Батьківщини. Використання теорії та практики гуманної педагогіки створює умови для розвитку творчих здібностей дітей і вчителів, розвиває вміння розуміти своє життєве завдання, сенс життя.

Сьогодні необхідний перехід від школи знань до школи компетентностей. Нова школа потребує нового вчителя, який має «увібрати море світла, щоб подарувати іскорку знань». У сучасній школі мають бути необхідні умови для створення горизонтальних зв'язків «діти-вчителі-батьки». Про ці проблеми говорили ті, хто мав слово до аудиторії. Кожен із них розкривав свою конкретну тему, водночас допомагаючи нам формувати загальне усвідомлення можливостей використання підходів з формування цілісного мислення у молодших школярів у своїй педагогічній діяльності. Лекції допомогли нам побачити шляхи і методи розвитку цілісного мислення на уроках. Ми отримали

імпульс, щоб уже сьогодні будувати свою роботу із застосуванням методів гуманної педагогіки.

Було б добре, якби такі заходи проводилися в Інституті постійно і були доступні для охочих прослухати детальніший курс занять, де було б більше рекомендацій щодо специфічних проблем у навчанні та йшлося про інклюзивну освіту.

Е.В. Щербатюк, Н.Ю. Коровіна, О.С. Сердюченко, В.І. Жила, В.В. Некпашевич, Ініціативна група Обласного Дніпропетровського Центру Гуманної Педагогіки та вчителі Криворізького інтернату № 1

Погляд другий

Семінар, що відбувався протягом трьох днів, став підбиттям підсумків спільної десятирічної роботи ДОІППО та Обласного Дніпропетровського Центру Гуманної Педагогіки.

Ініціативна група Центру мала можливість спілкуватися з курсантами, ділитися своїми напрацюваннями, пояснювати свою філософську основу в педагогіці. За це ми вдячні ректору Інституту, проректору, методистам кафедр початкової школи, природничих наук. Вдячні також вчителі-курсанти, які висловлювали задоволення семінарами гуманної педагогіки, зазначали насиченість спілкування, зацікавленість новими знаннями, які отримували в процесі роботи одноденного семінару. Деякі ставали співробітниками Центру, постійними учасниками щомісячних семінарів.

Готуючись до проведення семінару «Розвиток цілісного мислення молодших школярів на уроках еколого-етичного курсу «В світі Краси» з гуманно-особистісним підходом», ми, ініціативна група Центру, прагнули показати важливість духовно-моральної основи педагогічного процесу, спрямованого на розвиток цілісного мислення молодших школярів. Зважаючи на те, що 20 % школярів приходять до школи, вже маючи нервові та психічні захворювання, а до кінця 4 класу ці показники зростають

до 60 %, – пояснити причини дитячих хвороб і стресів, показати, як зробити дітей щасливими. Хотіли розповісти про роботи В.М. Бехтерева і О.О. Ухтомського, де доводиться необхідність морального виховання, що є основою творчого розвитку дитини. Хотіли донести до слухачів думку, ґрунтуючись на ставленні до дітей таких чудових педагогів, як Василь Сухомлинський і Януш Корчак, що **любов – педагогічна категорія**. Але, найголовніше, хотіли показати як це важливо, цікаво – працювати в руслі гуманної педагогіки, що органічно вплітається в проект програми «Нова школа». Якщо вслухатися, перейнятися думками, проблемами Дитини, прийняти гуманну педагогіку, почати працювати над собою – людиною і педагогом, – це і є бути готовим долучитися до проекту і повноцінно, плідно рухатися в напрямку змін, впровадження сучасних тенденцій в освітній простір нової школи.

Відгуки щодо семінару свідчать про те, що мети досягнуто. Вчителі шкіл, що долучилися до експерименту з гуманної педагогіки, отримали відповіді на багато питань, побачили нові горизонти, показали шляхи здійснення визначених завдань. Поїхали додому з бажанням працювати, з новими творчими планами, з надією на успіх.

Ініціативна група Центру Гуманної Педагогіки

ООНОВЛЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ З ІСТОРІЇ у 2017-2018 навчальному році

Заступник міністра освіти і науки Павло Хобзей підкреслив важливе значення оновлених програм для подальшого старту якісних змін у школі та побудови нової української школи. Він сказав, що мета проведеної роботи – не у постійному перероблюванні чогось, а у підвищенні якості освіти й підвищенні інтересу дітей до процесу навчання.

Міністр освіти і науки України Лілія Гриневич зазначила, що ці зміни є реальним переходом до іншої філософії освіти, яка відповідає XXI століттю і європейському розвитку України.

Перш ніж розпочати навчання школярів, вчитель має ознайомитися з оновленими програмами та мати загальне уявлення про те, які саме зміни у програмах відбулися та які тенденції змін закладалися в оновлені програми.

Зупинімося на цьому докладніше.

Які програми з історії оновлювались?

Відповідно до наказів Міністерства освіти і науки України від 13 січня 2017 р. № 52 і від 10 лютого 2017 р. № 201 на громадське обговорення (на сайті EdEra) для модернізації навчальних програм на основі компетентнісного підходу винесено дві програми пропедевтичного курсу історії для учнів 5 класу, а саме «Вступ до історії України» та «Історія України (Вступ до історії)», програма інтегрованого курсу «Всесвітня історія. Історія України» для учнів 6 класу, програми з «Історії України» та «Всесвітньої історії» для учнів 7-9-х класів.

Після обговорення навчальні програми для учнів 5-9-х класів на 2017-2018 н. р. затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804 і набули чинності.

Щодо викладання історії у 10-11-х класах у цьому навчальному році, то Міністерство освіти і науки України запропонувало за бажанням шкіл викладати інтегровані профільні предмети (подаємо витяг із рішення Колегії Міністерства освіти і науки України від 22.06.2017 р. (протокол № 5/3-2) «Про типові навчальні плани для 10-11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів»: п. 4. Дозволити загальноосвітнім навчальним закладам (за бажанням) викладати інтегрованій курс «Історія України в контексті всесвітньої історії» у 2017-2018 навчальному році».

Для використання у 10-11-х класах загальноосвітніх навчальних закладах пропонується два варіанти Типового навчального плану (див. протокол № 5/3-2):

Новий навчальний рік розпочинається з головної події – оновлення і розвантаження програм для учнів 5-9-х класів, що застосовуватимуться в основній школі з 1 вересня 2017 року.

Перший варіант – пілотний – містить перелік базових навчальних предметів з інтегрованими курсами: «Історія України в контексті всесвітньої історії», «Громадянська освіта (правознавство, курс «Людина і світ», економіка)».

Другий варіант – містить перелік базових навчальних предметів на рівні стандарту.

Вибір варіантів програм та їх схвалення за відповідною процедурою здійснюють навчальні заклади.

Які тенденції змін сучасних навчальних програм?

Пропонуємо розглянути рис. 1, де стисло подано зміст тенденцій (напрямків, намірів, провідних думок) оновлення шкільних предметних програм.

Безсумнівно, провідною ідеєю змін в освіті є послідовне впровадження компетентнісного підходу, що має розпочатися вже у 2018 році відповідно до стратегічного напрямку розвитку освіти в контексті положень «Нової української школи».

Які саме ключові зміни відбулись у навчальних програмах?

Деякі зауваги будуть загальними.

У всіх програмах змінили структуру пояснювальних записок: у них розкрили загальноу мету шкільної освіти, сутність компетентнісного підходу і роль кожного предмета у формуванні ключових компетентностей. Також у програмах з'ясувано особливості запровадження **наскрізних змістових ліній**: «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність», що відбивають провідні соціально й особистісно важливі ідеї, які послідовно розкриваються у процесі навчання й виховання.

Наскрізні змістові лінії допоможуть учителям-предметникам створити цілісну картину світу. Завдання наскрізних ліній виокремлені саме для того, щоб лінії підсилювали одна одну, щоб одні й ті самі питання не дублювалися в навчальних програмах.

Усі навчальні програми містять **уніфіковану мету базової загальної середньої освіти**: яким має бути випускник основної школи, якими є завдання кожного навчального предмета в вирішенні

завдань освіти. **Головним тепер стає учень, який навчається, а не предмет, якому навчають.**

Тепер відзначмо **загальні навчальні зміни у предметних навчальних програмах** (рис. 2).

Ключовою зміною в навчальних програмах є те, що у них не формально змінено порядок розташування колонок «Зміст» і «Вимоги до навчальних результатів», а те, що **на першому місці стоять очікувані результати навчання**, саме ті дії, які перш за все необхідно сформувати у школярів через знання, а не навпаки.

Водночас, у цих результатах виокремлено **знаннєвий** компонент, **діяльнісний** і, що найважливіше, **ціннісний** компонент. Перший визначає, що називає чи пояснює учень; другий – що він вміє, знаходить, обирає; третій – що учень оцінює, усвідомлює, які висновки робить.

Оновлена програма (рис. 4) має у своєму розташуванні ось такий незвичний вид (навпаки від попереднього):

Результати навчально-пізнавальної діяльності (ліва колонка)	Зміст навчально-пізнавальної діяльності (права колонка)
---	---

Отже, основний постулат оновлення змісту шкільних програм такий: «Оновлені програми стали функціональними, головним у них є не «що має вивчити дитина?», а «для чого вона має це вивчити?», адже оновлення шкільних програм базувалося на принципі «дитиноцентризму», що змінює застарілий принцип «предметоцентризму».

Таким же чином розглянемо **перелік змін у змісті навчальної програми з історії**:

- Створено нову пояснювальну записку, де визначено: мету шкільної історичної освіти; компетентнісний потенціал предмета, соціально й особистісно важливі ідеї, які послідовно розкриваються в процесі навчання і виховання учнів (їх співвіднесено з ключовими компетентностями); наскрізні, міжпредметні й предметні змістові лінії, що забезпечують формування школяра як культурно освіченої, інформаційно свідомої й морально зрілої людини; базові елементи історичної компетентності.
- Розвантажено зміст окремих тем з історії України або все-

світньої історії та уточнено вимоги до навчальних досягнень учнів.

- Вилучено зі змісту тем підтеми, відсутність яких не порушує цілісне сприймання та системне розуміння історичного процесу.

- Обмежено кількість вимог щодо знання фактологічного матеріалу (дат, імен, подій, термінів).

- Синхронізовано вивчення курсів історії України та всесвітньої історії у 7-9-х класах.

- Розроблено варіант послідовного вивчення тем обох курсів, який подано у вступних частинах до програм історії України і всесвітньої історії в 7, 8 і 9 класах.

- Вилучено обов'язкові теми практичних занять, які обмежували самостійність учителя в доборі джерельного матеріалу, методів і прийомів навчання.

- Запропоновано орієнтовну тематику практичних і творчих робіт із зазначенням, що вони є невід'ємною частиною навчання історії в сучасній школі і можуть відбуватися в різних формах, зокрема й у формі практичних занять.

- Дозволено самостійне планування вивчення кожної теми в межах виділеного на предмет навчального часу.

- Програму інтегрованого курсу для 6 класу укладено на основі цивілізаційного підходу до розуміння історії стародавнього світу. Переформатовано зміст цієї програми, що дало змогу зробити її Європо- та Україноцентричною.

- Розділи програм доповнено посиланнями на міжпредметні зв'язки, тобто на можливості використання навчальних ресурсів географії, природознавства, української та зарубіжної літератури, інформатики, мистецтва.

- Настанови щодо реалізації наскрізних змістових ліній відтворено через очікувані результати і зміст навчально-пізнавальної діяльності.

(Із ключовими змінами у шкільних програмах з кожного предмета можна ознайомитися на сайті МОН за таким посиланням: <https://goo.gl/jRqrwC>)

Які зміни сталися у самостійності вчителя (рис. 5)?

Оновлення шкільної освіти передбачає більше свободи та місця для творчості вчителя на уроці.

Основні переваги автономії вчителя: з програм усунуто чіткої, «залізобетонної» розподіл кількості годин. Педагог на свій розсуд може розподіляти їх залежно від класу, від навчально-методичного забезпечення, від навчальних методик, що застосовуються. Також вчитель може самостійно змінювати обсяг годин, відведених програмою на вивчення окремого розділу, зокрема переносити розділи або окремі питання, а також змінювати порядок їх вивчення.

Учитель історії, наприклад, зможе використовувати різні підручники і водночас додавати інформацію з інших джерел. Працюючи за оновленими програмами, учитель може розподілити матеріал підручників на обов'язковий (робота з ним відбуватиметься переважно в класі) і на додатковий (для домашньої роботи).

Порада: Підручник не є головним у вивченні предмета. Головним є стандарт, під нього створюють програми, а вже під програми – підручники. Є деякі проблеми – відсутність певних тем у підручниках. Але не варто прив'язуватися до підручковоорієнтованої ідеології, що вже застаріла.

Зміни в програмах показують педагогу, що в майбутньому він навіть зможе самостійно писати навчальні програми, що збільшить його вчительську автономію.

Оновлені навчальні програми, за висновками експертів, відповідають на виклики сьогодення, зривають звичні компетентнісний компоненти змісту освіти, є інструментом запровадження інноваційних методик навчання, функціональним документом для учнів, батьків і вчителів у пошуку відповіді на запитання «Для чого це потрібно вивчати?»

І насамкінець. Як зазначають автори нових навчальних програм для школярів середнього віку, кожна окрема дисципліна має не лише формувати у дитини вузьку предметну компетентність, а й робити свій внесок у розвиток основних. Нові програми, за словами розробників, повинні за своїм змістом відтворювати найважливіші ідеї, що мають особистісне та соціальне значення, забезпечувати поступове їх розкриття протягом навчання та у процесі виховної діяльності.

Тож стартуємо, колеги! З новим і успішним навчальним роком!

Людмила БАЗИЛЕВСЬКА, завідувач навчально-методичної лабораторії гуманітарних дисциплін кафедри гуманітарної освіти

Тенденції оновлення шкільних програм

- Якість важливіше кількості
- Сучасні теми для сучасних дітей
- Враховання вікових особливостей дітей
- Менше теорії – більше практики
- Міжпредметні зв'язки

Людмила Базилевська, рис. 1. «Тенденції оновлення шкільних програм»

Що змінилось?

- прибрали дублювання
- впровадили наскрізні лінії
- пояснювальні записки
- зміст (з врахуванням пропозицій)
- узгодили з іншими предметами

Очікувані результати: не «Що?», а «Навіщо?»

Людмила Базилевська, рис. 2. «Основні зміни у шкільних програмах»

Як виглядає оновлена програма?

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчання
Діяльність: <ul style="list-style-type: none"> розпізнає; вміє; дотримується; обирає 	Знання: <ul style="list-style-type: none"> оперує; називає; показує; пояснює
Ставлення (цінності): <ul style="list-style-type: none"> робить висновок; оцінює; усвідомлює; поважає; ставиться 	Зміст: <ul style="list-style-type: none"> наскрізні змістові лінії; передбачає; сприяє; формує; діє
	Міжпредметні зв'язки <ul style="list-style-type: none"> Синхронізації курсів історії України та всесвітньої історії в 7-9 класах

Людмила Базилевська, рис. 4. «Порядок розташування колонок у оновлених програмах»

Можливості автономії вчителя:

- Самостійно визначає робочий час за темами і розділами.
- Самостійно обирає теми практичних та творчих робіт; диференціює практичні завдання за складністю.
- Залучає різні джерела та інші пізнавальні завдання, відповідно до компетентнісного підходу та нових методик

Для практики самостійного складання навчальних програм у майбутньому

Людмила Базилевська, рис. 5. «Можливості автономії вчителя»

СУЧАСНА МОВНО-ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТА: ООНОВЛЕННЯ І ЗМІНИ У ЗМІСТІ ТА МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ З ОРІЄНТАЦІЄЮ НА ФОРМУВАННЯ У ШКОЛЯРІВ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Оновлені програми з української мови і літератури для 5-9-х класів, затверджені наказом МОН України від 07.06.2017 № 804, слід роздрукувати з сайту Міністерства освіти і науки України (електронний ресурс: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas-2017.html>), уважно прочитати пояснювальні записки до програм та визначитися щодо своїх можливостей виконання завдань компетентнісного підходу у викладанні української мови і літератури.

Компетентнісний підхід передбачає формування не лише предметних, а й ключових компетентностей, перенесення акцентів зі знанневого на діяльнісний освітній результат. Знання мають бути інструментом вирішення життєвих проблем, засобом особистісного розвитку, соціалізації учнів, успішного професійного становлення.

У переліку очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів виділено **знаннєвий, діяльнісний і ціннісний складники**, їх винесено у програми на перше місце, що дає змогу під час підготовки до уроку чітко визначити пріоритети, озвучити учням конкретні цілі та орієнтири щодо відповідного навчального матеріалу. Зручною для вчителя є синхронізація у програмах з української мови мовної та мовленнєвої змістових ліній, що виявляється у виконанні учнями різних видів усних і письмових робіт для використання вивченого теоретичного матеріалу.

Через теми обов'язкових та рекомендованих робіт реалізується соціокультурна змістова лінія програми. Створення висловлень має сприяти формуванню духовного світу учнів, цілісних світоглядних уявлень, загальнолюдських ціннісних орієнтирів.

Учителів та учнів зацікавляють рекомендовані види творчих робіт актуальних жанрів, серед яких допис до веб-сайта чи соцмережі, стаття певного змісту до Вікіпедії, план роботи над проектом, реклама шкільного творчого конкурсу тощо. Саме такі різноманітні види діяльності забезпечують реалізацію необхідної діяльнісної змістової лінії, завдяки чому учні набувають суб'єктного досвіду, опановують різними мовленнєвими операціями.

Реалії сьогодення спонукають учителя активно здобувати найновішу інформацію з медійних та інтернетних ресурсів. Більшість філологів уже, напевне, ознайомилися із пропонуваними змінами, оновленнями, новаціями в освітній галузі. Тож хоча акцентувати увагу на деяких аспектах мовно-літературної освіти.

Розпочинаючи навчання за оновленими програмами, фахівці мають оцінити можливості навчальних предметів «Українська мова» та «Українська література» у формуванні таких ключових компетентностей:

1. Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами.
2. Спілкування іноземними мовами.
3. Математична компетентність.
4. Компетентності в природничих науках і технологіях.
5. Інформаційно-цифрова компетентність.
6. Уміння вчитися протягом життя.
7. Ініціативність і підприємливість.
8. Соціальна та громадянська компетентності.
9. Обізнаність та самовияв у сфері культури.
10. Екологічна грамотність і здоровий спосіб життя.

Українська мова і література мають вагомий потенціал для реалізації запропонованих програмами наскрізних ліній: «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність», що втілюють провідні соціально й особистісно важливі ідеї, які послідовно розкриваються у процесі навчання і виховання.

Особливу увагу маємо звернути на формування соціальної та громадянської компетентностей на уроках української літератури, що передбачає становлення свідомого громадянина українського суспільства, розуміння ним своєї відповідальності перед народом, громадою, суспільством, знання національних традицій та культури нашого народу. Засвоєння таких знань найефективніше відбувається через практичний досвід: наведення прикладів із художніх творів, де герої виявляють активну громадянську позицію;

діалогічну взаємодію з текстом, автором, героями; спілкування з однолітками; пошуково-дослідницьку діяльність тощо.

Наприклад, під час вивчення у 8 класі твору Володимира Дрозда «Білий кінь Шептало», можна спрямувати дискусійне обговорення в русло «Усі різні – усі рівні». Запропонувати учням подумати над тим, у якому суспільстві вони хочуть жити і схарактеризувати його найсуттєвіші позитивні риси, виокремити 2-3 ознаки негативні, що заважають створити ідеальне суспільство, заважають людині бути вільною. Подискутувати на тему: «Чи здатен ти самостійно позбутися ланцюгів гніту, чи готовий допомогти іншому, наскільки складно тобі робити свій вибір і чи готовий ти до відповідальності у складних ситуаціях?»

Із конкретними змінами, замінами, новаціями, відповідями на щорічні проблемні питання необхідно ознайомитися за матеріалами «Методичні рекомендації про викладання навчальних предметів у загальноосвітніх навчальних закладах у 2017-2018 навчальному році (Лист МОН України з додатками від 09.08.2017 № 1/9-436).

Нагадуємо також, що у 10-11-х класах вивчення української мови і літератури здійснюватиметься за навчальними програмами, затвердженими наказом МОН України від 28.10.2010 № 1021, окрім рівня стандарту; рівень стандарту – зі змінами, затвердженими наказом МОН України від 14.07.2016 № 826. Програми розміщені на офіційному сайті МОН України за посиланням: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>

Звичайно, учителі самостійно обирають методи, прийоми, технології викладання

навчальних предметів, та все ж радимо дослухатися до досвіду найкомпетентніших учителів, заходити на сайти та блоги досвідчених педагогів і науковців, брати матеріали з фахових видань та інтернетних ресурсів. Так, календарно-тематичне планування з української мови і літератури для 5-9-х класів можна знайти на сайті Олександра Авраменка, багато цікавих розробок уроків та медіаосвітніх продуктів є на сторінках блогу Ольги Криворотенко, сучасні методичні матеріали – на сайті ОЗОНівська спільнота.

Сьогодні існує багато шляхів для саморозвитку і самореалізації вчителя. Одним із них є конкурс «Учитель року – 2018» у номінації «Українська мова і література». Тож пропонуємо талановитим, креативним, амбітним філологам випробувати свої сили, поділитися своїми здобутками, досягти омріяного успіху.

Також запрошуємо небайдужих взяти участь у VII Всеукраїнському фестивалі педагогічних ідей «Мій особистісно зорієнтований урок», що відбудеться 5-6 жовтня 2017 року у м. Біла Церква, долучитися до команди творчих учителів Дніпропетровщини. Тема фестивалю: «Організація компетентнісного навчання під час вивчення предметів гуманітарного циклу». У програмі:

- презентація творчих напрацювань учителів з питань особистісно зорієнтованого і компетентнісного навчання;
- засідання Великої ОЗОНівської Ради;
- дебати «Чи стане компетентнісне навчання реальністю української школи?» або «Компетентнісне навчання забезпечить якісне оновлення української школи»;
- проведення відкритих уроків;
- творчі майстерні;
- психологічні тренінги, коучинги;
- презентація видавництва.

Заявки надсилайте на електронну адресу: antant15@ukr.net

Пам'ятаймо, що професійний рівень учителя залежить від систематичного саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації.

Антоніна СЕРПІЄНКО,
завідувач кафедри гуманітарної освіти,
кандидат педагогічних наук

У посібнику розроблені завдання-гешталти для розвитку вмінь учнів створювати цілісні образи, структури, що виникають у їхній свідомості під час сприймання, уявлення й відтворення об'єктів, подій, явищ, на основі вивченого на уроках української мови, прочитаного на уроках української літератури з урахуванням життєвого досвіду.

Виконання завдань-гешталтів сприятиме перенесенню акцентів зі знанневого на діяльнісний освітній результат, а також урахуванню можливостей предметів «Українська мова», «Українська література» у формуванні ключових компетентностей, передбачених програмами МОН України:

- спілкування державною мовою;
- уміння вчитися протягом життя;
- соціальні та громадянські компетентності;
- спілкування іноземними мовами;
- загальнокультурна грамотність;
- екологічна грамотність і здорове життя;

КАЛЕЙДОСКОП ГЕШТАЛЬТІВ

На виконання методичних рекомендацій МОН України щодо викладання предметів «Українська мова» і «Українська література» за оновленими варіантами навчальних програм кафедра гуманітарної освіти ДОІППО підготувала навчальний посібник: *Калейдоскоп гешталтів. Розвивальні завдання-гешталти з української мови і літератури. 5-11 класи / Л.І. Піскорська, Т.М. Любич. – Тернопіль: «Мандрівець», 2017. – 47 с.*

- математична компетентність;
- компетентність у природничих науках і технологіях;
- інформаційно-цифрова компетентність;
- підприємливість.

Учителям-філологам використання завдань-гешталтів допоможе у соціалізації учнів, адже завдання насамперед спрямовані на вирішення

відповідних важливих життєвих проблем, ситуацій, справ, а саме:

- як стати сильною особистістю;
- як взяти відповідальність за життя у свої руки, а не перекладати на інших людей;
- як звільнитися від неприємних почуттів, душевної гіркоти, що залишилися після розмови зі співбесідником;

- як бути чесним із собою;
- як удосконалювати свій внутрішній світ.

Успішне вирішення цих проблем сприятиме розвитку вмінь створювати гешталти як цілісні образи, структури, що формуються у свідомості людини під час сприйняття реальності.

Такі завдання враховують нові аспекти сучасної гештальт-психології, удосконалюють використання засобів української мови для досягнення мети спілкування, взаємодії особистості з соціумом, що є головним для розуміння гешталту.

Фахова, педагогічна й психологічна майстерність українських філологів стане під ґрунтям опанування новими мотивами розвитку особистості, зокрема використання методів гештальт-педагогіки не лише для удосконалення знань української мови і літератури, мовно-літературної компетентності учнів, а й у задоволенні нагальної потреби часу – вихованні громадянина України з високим рівнем національно-патріотичної свідомості.

Лідія ПІСКОРСЬКА, завідувач навчально-методичної лабораторії гуманітарних дисциплін кафедри гуманітарної освіти

Що значить навчати учнів у XXI столітті

У конференції брали участь члени Асоціації вчителів англійської мови м. Ковель (Волинська область), м. Миргород (Полтавська область), м. Бучач (Тернопільська область), м. Охтирка (Сумська область), м. Одеса (Одеська область), м. Ужгород (Закарпатська область), м. Кропивницький (Кіровоградська область), м. Дніпро (Дніпропетровська область).

Дніпропетровщину представляли: президент Асоціації – Валентина Швидка, вчитель спеціалізованої школи № 22; віце-президент – Інесса Щербина, вчитель СЗШ № 54; Алла Васильченко, методист кафедри гуманітарної освіти ДОІППО.

Що нам відомо про розвиток умінь підлітків у XXI столітті?

Ці уміння складаються з таких компетенцій, як: • **комунікативність (communication)** – здатність до діалогу культур, для чого необхідно опанувати англійську як глобальну мову, бути толерантною людиною, вміти швидко пристосовуватись у мінливому світі; • **креативність (creativity)** – вміння генерувати нові ідеї, бути винахідливим, готовим навчатися протягом усього життя, поважати глобальні суспільні цінності та інші культури; • **критичне мислення (critical thinking)** – здатність критично мислити, бути відкритим для нового, обдумувати та аналізувати інформацію, яку отримав, та бути здатним самостійно вирішувати проблеми; • **співпраця (collaboration)** – вміння активно співпрацювати в команді задля вирішення конкретних проблем, бути гнучкою та відповідальною людиною.

Сьогодні ми живимо у глобальному світі різноманіття культур, тому й освіта набуває глобального контексту. В цьому сенсі англійська мова є глобальною мовою, що широко використовується в технологіях, в Інтернеті, в бізнесі. Це мова міжнародних зустрічей, конференцій, фестивалів тощо.

Відомо, що 80 % підлітків вважають себе глобальними громадянами – громадянами Землі.

А хто такі «глобальні громадяни»? Чи справді системи освіти в різних країнах світу працюють над вихованням глобальних громадян? Як ми навчимо наших дітей бути глобальними громадянами?

26-28 червня 2017 року у м. Кропивницький відбулася 5-та Міжнародна конференція Асоціації вчителів англійської мови України за підтримки Siena College (США) на тему:

«Teaching 21st Century Skills».

Разом з учителями – ентузіастами усього світу спільно шукає відповіді на ці питання під час проведення Міжнародних форумів.

Освіта – це не лише рівень академічних досягнень і результатів тестів.

Освіта сьогодні – це: створення ситуації успіху для кожного учня у класі; залучення учнів до міжнародного і міжкультурного спілкування; виховання активних громадян, здатних змінити світ на краще.

Характерною рисою XXI століття є перехід від індустріальної ери до епохи знань. З'являються нові професії, принципів нові вимоги до вмінь і навичок працівників. Сучасна молода людина має бути самостійною, відповідальною, толерантною, здатною критично мислити, відкритою до нового, готовою навчатися протягом усього життя, поважати глобальні суспільні цінності та інші культури, вміти швидко пристосовуватись у мінливому світі, активно співпрацювати в команді задля вирішення конкретних проблем. Саме ці якості дадуть юному громадянину змогу реалізуватися, бути успішним в житті. Виховувати успішного громадянина XXI століття можливо шляхом залучення учнів до міжнародних освітніх проектів.

Педагоги різних країн світу через навчальні проекти прагнуть ознайомити учнів з «Цілями сталого розвитку».

«Цілі сталого розвитку» – це цільові показники майбутнього міжнародного розвитку, які ухвалили Організація Об'єднаних Націй на період від 2015 до 2030 року. Загалом визначено 17 глобальних цілей, в рамках яких є 169 конкретних цільових показників.

У серпні 2015 року лідери 193 країн ухвалили 17 глобальних цілей: 1. Світ без бідності. 2. Світ без голоду. 3. Охорона здоров'я. 4. Якісна освіта. 5. Гендерна рівність. 6. Чиста вода і належні санітарні умови. 7. Відновлювана і недорога енергія. 8. Гідна робота і розвинена економіка. 9. Інновації і розвинена інфраструктура. 10. Подолання всіх форм нерівності. 11. Екологічно чисті міста і громади. 12. Відповідальне використання ресурсів. 13. Протидія зміні клімату Землі. 14. Безпечно використання океанів. 15. Безпечно використання землі. 16. Мир і верховенство закону. 17. Співпраця заради сталого розвитку.

Професія вчителя – одна з найважливіших у будь-якому розвиненому суспільстві. Саме тому, в Україні, нарешті, з'явилася світова премія для вчителів – новаторів та агентів змін, відома як «Вчительська Нобелівська премія» – GoGlobal Prize. (читайте Лист КВНЗ «ДОІППО» від 30.06.2017 року № 596 щодо світової Премії вчителів англійської мови та нагоду стати кращим учителем України. Термін подання заявки на участь – до 15.08. 2017 р.) <https://goo.gl/CvHvMo>.

Міжнародний конкурс Global Teacher Prize – це щорічна премія у розмірі 1 млн \$ для вчителя, що зробив видатний внесок у свою професію. Слід зазначити, що зважають не лише на професійні риси педагога, а й на його лідерські риси, намагання змінити суспільство на краще, його активну громадську позицію.

Приз засновано для того, щоб наголосити на важливості професії вчителя. Він покликаний відзначити результати роботи кращих педагогів, тих, хто позитивно впливає не лише на своїх учнів, а й на місцеву громаду. Конкурс Global Teacher Prize започаткувала Фондація Varkey під патронатом шейха Мухаммеда бен Рашида

аль-Мактума, віце президента ОАЕ, прем'єр-міністра й Еміра Дубаю.

«Human Differences» – проект, спрямований на популяризацію цілей сталого розвитку. Його ідею розробив Коен Тіммерс, учитель-амбасадор Фондації Varkey. Проект втілений за підтримки фіналістів конкурсу Global Teacher Prize і об'єднав учнів з 51 школи, 37 країн.

Протягом 5 тижнів учні досліджують проблему «Що робить людей різними». Свої висновки вони завантажують на сайт проекту у вигляді відео, презентацій чи іншого цифрового контенту. Щотижня учні працюють над іншою темою. В кінці проекту учасники мають дійти висновків, як толерантно ставитись до різноманіття культур, релігій, поглядів і як сприяти зменшенню різних форм нерівності. (Деталі проекту – на сайті: <http://www.humandifferences.com/>)

У наш непростий буремний час професія вчителя дуже важлива. «Якщо забезпечити учителям найкращий професійний розвиток, можна трансформувати освіту і змінити весь світ», – сказала Енн Мроз, директор видавництва і редактор журналу TES.

Шановні вчителі!

Ви змінюєте нашу країну своєю щоденною працею, адже ті школярі, які сидять у Ваших класах, вже за декілька років визначатимуть, куди і як рухатиметься Україна. Саме Ви є агентами тих змін, що будуть помітними за 20, 30 чи навіть 40 років.

Якщо Ви мислите нешаблонно і на кілька кроків попереду інших – долучайтеся до спільноти освітян усього світу і крок за кроком навчайте своїх учнів бути глобальними громадянами.

Алла ВАСИЛЬЧЕНКО,
методист навчально-методичної
лабораторії гуманітарних дисциплін
кафедри гуманітарної освіти

РЕАЛІЗАЦІЯ ВЧИТЕЛЯ-МЕТОДИСТА У РОБОТІ ОБЛАСНОЇ ТВОРЧОЇ ФІЛОЛОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНІ

Перша «Обласна творча майстерня» з'явилася після відходу від нас відомого вчителя, кандидата філологічних наук Ганни Борисівни Буянової. Її учні запропонували створити осередок пам'яті про неї та акумулювати матеріали і досвід школи Буянової. Такий осередок утворила в НВК № 131 м. Дніпра вчитель-методист Юлія Сігзмундівна Токарева. Вона з колегами та учнями створила куточок пам'яті свого вчителя. Але найважливіше те, що Юлія Сігзмундівна і далі працює за технологією нашого відомого педагога, удосконалює, модернізує і пропонує до використання у сучасній школі.

2008 року виникла нагальна проблема впровадження та використання комп'ютерних технологій на уроках російської мови та літератури. Тамара Олександрівна Пінчук, вчитель-методист СЗШ № 26 м. Дніпра, першою зробила комп'ютерну підтримку до уроків, що набула популярності серед філологів області. Зараз її майстерня працює над удосконаленням поліхудожнього навчання.

2009 року запрацювали майстерні заступника директора гімназії № 1 м. Дніпра, вчителя-методиста Олени Володимирівни Гусевої. Спочатку майстерня працювала за темою «Особистісний аспект розвитку учня засобами навчального предмета «Зарубіжна література» у школі життєтворчості». Її продуктом стала обласна дистанційна олімпіада креативного розвитку для юних філологів ДОКА. 2013 року Олена Володимирівна випускає електронний посібник «Нові імена у новій програмі». Нова майстерня О.В. Гусевої працює над удосконаленням нових технологій. Третій рік випускається електронний посібник

Методичний проект «Обласні творчі філологічні майстерні» у 2017 році відзначає десятирічний ювілей. З цієї нагоди є потреба згадати ту щасливу мить, коли думка про нестандартне узагальнення та якісну популяризацію роботи високопрофесійних філологів нашої області втілювалася у конкретний проект. Довго обмірковувалася назва та форма вчительського осередку: лабораторія, школа, кабінет, гурток, клас, майстерня?! Але згадався Майстер М. Булгаков, який уособлював професіонала високого рівня та творчу особистість. Тому вважаємо, що назва «Обласна творча філологічна майстерня» – це саме те, що демонструє суть діяльності керівника та учасників професійного тематичного об'єднання філологів.

«Технологія перевернутого навчання на уроках російської мови».

Набула популярності й майстерня відомого педагога Галини Олександрівни Пуліної. Її розробки з методики викладання літератури, зарубіжної літератури презентуються на курсах підвищення кваліфікації вчителів, як і майстерня О.В. Гусевої.

Багато років Світлана Ернстівна Ільчук (НВК № 2 м. Покров) працює над удосконаленням головного принципу викладання мов – принципу комунікативності. Продукти цієї майстерні здобули статус не тільки обласного, всеукраїнського, але і міжнародного рівня. Програму Інтеркрюк, фестиваль комунікативних ігор, читальний марафон «Благодійне читання» вчителі та учні знають завдяки їхній цікавості, корисності та публічності. Щороку з'являються нові форми соціалізації молоді через комунікативні заходи.

Особливу майстерню відкрила автор підручників, посібників, зошитів

для індивідуального вивчення російської та української мов у порівнянні Наталія Федорівна Коробова (Ліцей інформаційних технологій м. Дніпра). Цей титанічний труд щодалі більше зацікавлює філологів і тих, хто самостійно бажає удосконалити мовні компетенції.

Завжди цікаво на заходах у Наталії В'ячеславівні Пастушенко, вчительки НВО № 28 м. Дніпра, переможниці конкурсу «Учитель року – 2013» у номінації «Російська мова». Ця майстерня активно співпрацює з колегами, набувши особливої популярності у молодих педагогів. Уроки на комунікативній основі, які демонструє Наталія В'ячеславівна, – приклад найсучаснішої педагогіки.

Керівників майстерні з позакласної роботи Тетяну Валеріївну Твердохлебову (СЗШ № 2 Ширококівського району) та Лілію Вікторівну Земляну (СЗШ № 2 Петропавлівського району) і їхні збірки «Ювілейні дати нового навчального року», «У солдатській шинелі...», «Калейдоскоп педагогічних ідей», електронний посібник до Року Японії в Україні тощо

знають майже всі вчителі-філологи області. Те, що багато вчителів бажать друкуватись у майстерні, свідчить про популярність та необхідність цієї роботи.

У 2014-2015 роках відкрито майстерні криворізьких вчителів. Ірина Анатоліївна Доброгорська (СЗШ № 26) та Ілона Юріївна Дерусова (СЗШ № 114) внесли у систему обласних творчих філологічних майстерень дух свіжих інновацій та комп'ютерних проектів. Філологи із задоволенням сприймають мультимедійні матеріали на своїх уроках.

Нещодавно відкрилися майстерні Тетяни Василівни Доценко (Васильківський район), що займається різними формами тренажерів з російської мови та зарубіжної літератури; Алли Сергіївни Вінніченко з м. Жовті Води, яка відома допомогою при підготовці олімпіад різних рівнів, бо на цій базі концентруються системи завдань для роботи з творчо обдарованою молоддю.

У березні 2017 року запрацювала майстерня, якою керує Євгенія Вікторівна Маркелова (НВК № 137 м. Дніпра).

Але у травні педагоги ліцею № 10 м. Марганця Олександр Миколайович Багаутдінов, Ангеліна Василівна Чернова запропонували свою майстерню за цією ж тематикою. Тому у нас є майстерня Дніпро-Марганець за темою: «Від творчості вчителя – до творчого учня». До цього осередку запрошуємо тих вчителів, які використовують свою поетичну творчість у підготовці і проведенні уроків та позакласних заходів (дидактичні вірші, слогани, вітання, сценарії, малюнки тощо). Автори передбачають також створення сайту учнівської творчості.

Під час серпневих заходів планується відкриття чергової майстерні. Вона не буде звичайною. Але нехай інтрига триває аж до її відкриття.

Всі вчителі, які є керівниками та учасниками майстерень, мають високий професійний рівень, великий досвід роботи та величезний творчий потенціал. На базі цих майстерень можуть навчатися молоді педагоги або вчителі, що бажать підвищити свій рівень за відповідними філологічними напрямками.

Вітаємо майстрів шкільної філології та всю вчительську спільноту з ювілеєм проекту, сподіваємось на його подальший розквіт разом із творчою реалізацією вчителів-методистів нашої області.

Детальніше про роботу та адреси обласних творчих філологічних майстерень – на сайті doiippo.dp.ua.

Марина ЧУБАРОВА, методист російської мови і зарубіжної літератури навчально-методичної лабораторії гуманітарних дисциплін кафедри гуманітарної освіти

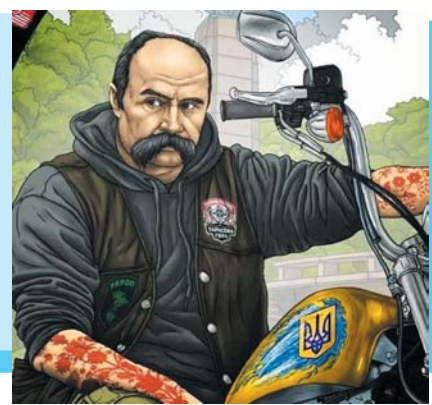
ТАРАС ГРИГОРОВИЧ ШЕВЧЕНКО і ХХІ СТОЛІТТЯ

Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка стають потужним каталізатором національних процесів під час Революції Гідності 2013-2014 рр. Феномен актуалізації творчості Тараса Шевченка та інших українських класиків на Майдані та в подальшій визвольній боротьбі дуже важливий для розуміння як сучасної національної ідеї, так і тих процесів, що відбуваються у масовій свідомості. Хоча цей феномен поки що вивчений недостатньо.

І ось тут починається найцікавіше. Щиро кажучи, звичай класика не дуже цікава молодому поколінню, що

У нашій українській історії багато талановитих і цікавих постатей, але лише деякі з них стають частиною національного коду. Своїм життям, вчинками, творчістю стверджують національне. І тому, коли починається національне відродження і народ потребує опори на усталене, класичне, не дивно бачити потужну варіативну актуалізацію творів та історичних образів тих, кого ми називаємо класиками.

свідомість і на свідомість кожної людини, ці твори та постаті мають силу ставати каталізаторами важливих подій і підтримувати високий енергетичний рівень національних процесів.

Але для того, щоб це сталося, має відбутися сучасне прочитання і переосмислення

сучасних авторів, якби Великий Кобзар жив серед нас, то він міг би бути вільнолюбним байкером, популярним музикантом, натхненним поетом, навіть інколи робив би селфі і вже певно захищав би свою Батьківщину на Майдані та в зоні бойових дій на сході країни.

За останні роки з'явилося дуже багато відео та аудіо, де відомі люди, наші сучасники, декламують класичні вірші, прочитуючи їх відповідно до викликів часу. Ці матеріали, а також велику кількість різноманітних історичних і журналістських програм, присвячених життю і творчості Тараса Григоровича, можна знайти в мережі YouTube.

Ці «нехрестоматійні» матеріали можуть допомогти вчителю актуально і багатогранно розкрити образ класика, стати основою для змістовної дискусії.

Окремо треба сказати про використання у навчальному процесі музичного потенціалу сучасної культури, що звертається до класичної літератури. У ХХІ столітті вірші класиків часто стають відомими піснями, що може неабияк зацікавити молоді і допомогти усвідомити, наскільки сильними є еволюційні зв'язки між класикою і сучасністю.

Подією українського культурного простору стала поява літературно-музичного проекту від популярного українського гурту «Сестри Тельнюк» – «Наш Шевченко: шлях до свободи».

Український вокальний дует заслужених артисток України Лесі та Галі Тельнюк як професійний колектив

сформувався 1986 року. Особливістю колективу є те, що у їхньому репертуарі часто присутні пісні на вірші Тараса Шевченка, Павла Тичини, Євгена Маланюка, Богдана-Ігоря Антонича, Василя Стуса, Ліни Костенко, Оксани Забужко та інших сучасних і класичних авторів.

На вірші Тараса Шевченка «Сестри Тельнюк» створили пісні «Все упованіє моє», «І мертвим, і живим...», «Мені однаково», «Не женися на багатій», «Ой діброва –

темний гаю», «Посаджу коло хатини», «Поставлю хату і кімнату», «Радуйся, ниво неполітая», «Росли укупочці», «Тече вода з-під явора» та ін. Як бачимо, майже всі поезії,

що є у шкільній програмі, втілені у сучасних піснях цього колективу.

Літературно-музичний проект «Наш Шевченко: шлях до свободи» був презентований наприкінці 2015 року. З ним гурт об'їздив багато міст в Україні і за кордоном. Понад тисяча музикантів із різними камерними оркестрами долучилися до цього проекту.

На мою думку, найцікавішим прочитанням проекту стало спільне виконання влітку 2016 року «Сестер Тельнюк» і Академічного симфонічного оркестру Луганської обласної філармонії (диригент – Євген Тутевич), евакуйованого з окупованої території. Ці виступи надалі стали основою відеOVERSII проекту.

Пропоную послухати:

Т. Шевченко «Мені однаково...» – <https://www.youtube.com/watch?v=UL08MwQo67k>

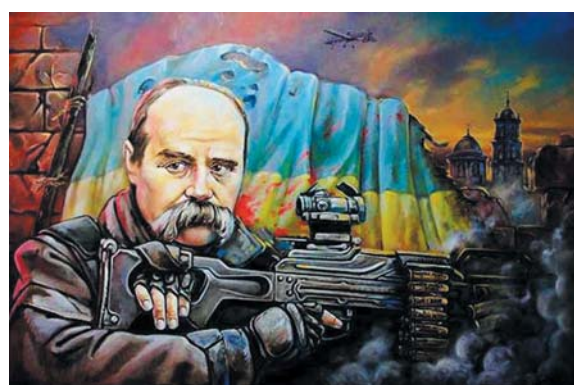
Т. Шевченко «І мертвим, і живим...» – <https://www.youtube.com/watch?v=U7hxrUgsubc>

Т. Шевченко «Ой, діброво...» – <https://www.youtube.com/watch?v=8xJmp6Z7Vqk>

Нещодавно з'явилася і **повна версія проекту** – <https://www.youtube.com/watch?v=P94Cp69kj0w>

Одна сучасна пісня на слова класика, так потужно вписана в історичний контекст і національне відродження сучасної України, – і навряд у когось виникнуть запитання щодо актуальності творчості великого поета і борця за Україну – Тараса Григоровича Шевченка. А його творчість знову допоможе нам, українцям, обстоювати національне і краще зрозуміти самих себе.

Наталія ДЕВ'ЯТКО,
доцент кафедри
гуманітарної освіти,
кандидат філософських наук

має своїх героїв та улюблені сучасні твори. Хранителями класики є старші покоління, які зрозуміли її суть і тепер намагаються довести молодшим актуальність і важливість класичних творів у сучасності. Проте, часто це робиться недостатньо або мало зрозумілими для молоді засобами і тому сприймається як штучне.

Класика – це добре, але не тому, що це класика. Імена і твори залишаються в історії народів і світу з якихось важливих причин. Щось у цих творах, вчинках і життях їхніх авторів було таке, що може пережити час, буде важливим і надалі.

Навіщо національній пам'яті берегти їх?

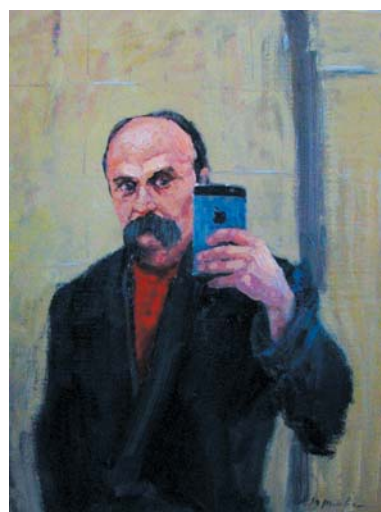
Відповідь на це запитання має два варіанти, що не суперечать один одному. По-перше, для створення історичної тяглості, що енергетично заряджає всі національні процеси і сповнює їх сенсом. А, по-друге, саме ці, обрані поміж інших, твори і постаті можуть надалі потенційно «прислужитися» народу, якому кинули виклик, на чіе національне посягнули, врятувати тоді, коли народу загрожував небуття або якщо ціла нація «збилася зі шляху».

Надалі, вже у вигляді коду, що впливає на масову

цих творів або постатей. По суті, для масової свідомості вони стають сучасниками і завдяки цьому мають ще більший вплив на все, що відбувається у суспільстві.

Автор такого перепрочитання завжди відповідає на запитання: «Якою була б ця історична постать, якби жила сьогодні?» або «Що цей твір, його тема та ідея важить нині?»

Саме це й відбулося з класиками української літератури, які, образно кажучи, стали учасниками Революції Гідності. Їхні осучаснені портрети з'являються на Майдані, вірші декламуються зі сцени тощо.

Таке перепрочитання і перекодування може викликати різні суперечливі емоції – аж до обурення і незрозуміння. Особливо у тих, хто звик до канону і традиційного сприйняття класичних творів.

У цьому контексті дуже цікавим є сучасне переосмислення образу Тараса Григоровича Шевченка. На думку

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ХІМІЇ У 2017-2018 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Навчання хімії потребує **раціонального застосування** різних методів і організаційних форм навчання, як тих, що вже міцно вкоренилися у шкільній практиці (**проблемне навчання, групова форма роботи, дидактичні ігри тощо**), так і нових, зокрема **інтерактивних методів, інформаційних технологій та комп'ютеризації процесу навчання**.

Під **методичною системою навчання** розуміють такі важливі та взаємопов'язані компоненти навчально-виховного процесу, як **цілі, зміст, методи, форми і засоби навчання**, що в сукупності утворюють певну цілісність.

Метою навчання хімії у середніх навчальних закладах є:

- **формування в учнів** засобами хімії як навчального предмета ключових і предметних компетентностей, необхідних для самореалізації і соціалізації особистості;
- **наукового світорозуміння;**
- **вироблення екологічного стилю мислення і поведінки, виховання національно свідомого громадянина** демократичного суспільства та підготовка до праці.

Під час навчання хімії мають вирішуватися такі найважливіші завдання, як:

- **розвиток особистості учня**, його природних задатків, інтелекту, пам'яті, спостережливості, здатності до вербального вираження результатів спостережень, асоціативного й аналітичного мислення, акуратності та зібраності;
- **формування системи знань** про речовини та їх перетворення, основні хімічні поняття, закони, теорії, погляди, методи наукового пізнання і на цій основі – наукового світорозуміння;
- **формування** грамотної поведінки і навичок безпечного поводження з речовинами в повсякденному житті;
- **вироблення розуміння** суспільної потреби в розвитку хімії й ставлення до хімії як до можливої галузі майбутньої практичної діяльності.

Навчання хімії у загальноосвітніх навчальних закладах здійснюватиметься:

- у **7, 8 та 9 класах** – відповідно до нової редакції Державного стандарту «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти», затвердженого постановою КМУ від 23.11.2011 № 1392: <http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/post-derzh-stand-%281%29.pdf>
- у **10-11 класах** – за Державним стандартом базової і повної середньої освіти від 14.01.2004 № 24: <http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/derj-standart.pdf>

Таблиця № 1

Клас	Розподіл годин в основній школі				
	7 клас	8 клас	8 клас (поглиблене вивчення)	9 клас	9 клас (поглиблене вивчення)
Тижневе навантаження	1,5	2	4	2	4
Загальна кількість годин	52	70	140	70	140
Кількість резервних годин	5	10	20	10	15

Електронні посилання на навчальні програми:

7, 8, 9 класи: Програма для загальноосвітніх навчальних

Навчаючи інших, навчаємося самі.

Сенека

закладів. Хімія. 7-9 класи. <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas-2017.html> (навчальна програма затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804).

8 класи із поглибленим вивченням:

Програма для загальноосвітніх навчальних закладів із поглибленим вивченням предметів <http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/ximiya%281%29.pdf>

9 класи із поглибленим вивченням:

Програма для 8-9 класів з поглибленим вивченням хімії. «Збірник навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного та технологічного циклу». – К.: Вікторія, 2009. <http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/chemistry.pdf>

Розвантаження навчальної програми з хімії для 7-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів здійснено за такими напрямками: зокрема, у 8 класі конкретизовано зміст навчального матеріалу та вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів у розділі «Повторення найважливіших питань курсу хімії 7 класу»; у темі «Основні класи неорганічних сполук» додано матеріал про амфотерні сполуки (включення амфотерних сполук не ускладнює вивчення навчального матеріалу, а більше пов'язує його з попередньо вивченим, оскільки хімічний склад і властивості речовин логічно пов'язуються з розміщенням хімічних елементів у періодичній системі).

У 7, 8, 9 класах згідно з новою навчальною програмою введено рубрику «**Навчальні проекти**», де наведено орієнтовні теми проектів. Метод проектів, орієнтований на творчу самореалізацію особистості у процесі самостійної роботи учнів під керівництвом учителя, важливий для **формування ключових компетентностей учня**, оскільки потребує самостійного здобуття знань, набуття умінь у виконанні практичних дій. Учень (учениця) має обрати одну із запропонованих тем і виконати протягом навчального року щонайменше один проект самостійно або в групі учнів. Зважаючи на те, що усі теми проектів мають міжпредметний характер, головним стає вміння пов'язати набуті в різних курсах знання і застосувати їх на практиці. Для ефективного організації проектно-роботи перед початком варто пояснити учням **алгоритм виконання**: визначити проблему, що вивчатиметься; спроектувати роботу; знайти інформацію;

провести дослідження; презентувати роботу; створити портфоліо. **Форма представлення** (презентації) результатів проекту може

бути різною: як у друкованому або мультимедійному вигляді, так і у вигляді вистав (вечорів), уроків-конференцій.

Оцінювання навчальних проектів здійснюється індивідуально, за самостійно виконане завдання чи особистий внесок у груповий проект або за повноту розкриття теми дослідження й презентацію індивідуального проекту:

- бали **низького рівня** учень (учениця) отримує у разі подання роботи (або частини роботи) реферативного характеру, без визначення мети й завдань проекту, а також без висновків за його результатами;

- бали **середнього рівня** – за фрагментарну участь у дослідженні, хоча й за умови її вчасного виконання;

- бали **достатнього рівня** – за правильне виконання своєї частини роботи у разі, якщо він (вона) не брав (не брала) участі в підсумковому обговоренні і формулюванні висновків за результатами дослідження;

- бали **високого рівня** – за дослідження з повним розкриттям теми, належним оформленням роботи і презентацією індивідуального проекту або точного, вчасного виконання своєї частини спільного дослідження, визначенні мети й завдань, активній участі в аналізі результатів і формулюванні висновків.

Захисту проектів можна присвятити частину відповідного за змістом уроку або окремих уроків. У такому разі в класному журналі у графі «Зміст уроку» робиться запис: «**Представлення результатів навчального(их) проекту(ів)**» із зазначенням його(їх) тематики. У разі виконання навчального проекту на уроці у класному журналі робиться запис «**Навчальний проект**» із зазначенням його теми.

Таблиця № 2

Клас і рівень вивчення	Розподіл годин у старшій школі							
	стандарт		академічний		профільний		поглиблене	
	10 клас	11 клас	10 клас	11 клас	10 клас	11 клас	10 клас	11 клас
Тижневе навантаження	1	1	1	2	4	6	4	6
Загальна кількість годин	35	35	35	70	140	210	140	210
Кількість резервних годин	5	5	5	5	15	20	10	20

Програми для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів: рівень стандарту, академічний рівень, профільний рівень та поглиблене вивчення. 10-11 класи. – Тернопіль: Мандрівець, 2011.

Посилання на програми 10-11 класів за рівнями:

Стандарт: <http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/himia-st.pdf>

Академічний: <http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/himia-ak.pdf>

Профільний: <http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/himia-pr.pdf>

Поглиблене вивчення: <http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/himia-pr.pdf>

Для ВНЗ ІІІ р. а. згідно з листом ІМЗО від 1.03.2016 № 2.1/10-370 чинною є програма з хімії 2010 року. **Посилання на лист і програму:**

<http://www.imzo.gov.ua/2016/03/01/list-imzo-vid-1-03-2016-2-1-10-370-pro-vikoristannya-navchalnih-program-2015-2016-navchalnomu-rotsi/>

Учителями хімії у 2017-2018 н. р. **рекомендуємо керуватися** такими **нормативними документами:**

1. Під час **оцінювання** навчальних досягнень учнів: 9-11 класів – Критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти, затвердженими наказом МОНмолодьспорт від 13.04.2011 № 329; 7 та 8 класів – відповідно наказом МОН від 21.08.2013 № 1222. **Обов'язковими видами оцінювання** й надалі є: **поточне, тематичне, семестрове та річне.** Мінімальна кількість тематичних оцінок відповідно до кількості навчальних годин за рік: 35 годин – 4 тематичні; 70 годин – 6 тематичних; 140 годин – 8 тематичних. Необхідність збільшення кількості тематичних визначає вчитель.

Обов'язкове проведення однієї контрольної роботи протягом семестру, двох – за рік. Контрольні роботи оформляються в зошиті для контрольних робіт або на окремому аркуші та зберігаються в кабінеті хімії протягом року. **Практичні** роботи оцінюються **всі, лабораторні** досліди – **вибірково**, на розсуд вчителя. Відпрацювання пропущених практичних робіт проводити нецільно. Оцінка за ведення зошитів із хімії не виставляється. Тематична оцінка не коригується.

2. Заповнення класного журналу: згідно з наказом МОН від 03.06.2008 № 496 «Інструкція з ведення класного журналу учнів 5-11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів». Має бути відповідність дат правої і лівої сторінок журналу, зокрема під час проведення практичної або контрольної роботи. При наявності управлених оцінок має стояти підпис учителя, що засвідчує внесені зміни.

3. Допустима тривалість підготовки домашніх завдань: у 7-9 класах – до 180 хв.; 10-11 кл. – до 240 хв. відповідно. Фізіологічно оптимально розпочинати виконання домашніх завдань після 1,5-2-годинного перебування на свіжому повітрі.

4. Під час організації роботи кабінетів хімії врахувати: наказ МОН України «Про затвердження Положення про навчальні кабінети з природничо-математич-

них предметів загальноосвітніх навчальних закладів» від 14.12.2012 № 1423; «Безпечне проведення занять у кабінетах природничо-математичного напрямку загальноосвітніх навчальних закладів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.05.2000 № 770; наказ МНС України «Про затвердження Правил безпеки під час проведення навчально-виховного процесу в кабінетах (лабораторіях) фізики та хімії загальноосвітніх навчальних закладів» від 16.07.2012 № 992. При розробленні інструкцій керуватися додатком до листа МОН України від 17.07.2013 № 1/9-498 Інструктивно-методичні матеріали «Основні вимоги до побудови та змісту інструкцій з безпеки під час проведення навчально-виховного процесу в кабінетах (лабораторіях) природничо-математичного напрямку загальноосвітніх навчальних закладів». При організації навчання і перевірки знань, проведення інструктажів з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності в загальноосвітніх навчальних закладах керуватися додатком до листа МОН України від 16.06.2014 р. № 1/9-319.

Відповідно до цих документів на початку навчального року розробляються та оновлюються всі Інструкції з безпеки життєдіяльності, термін дії яких не перевищує п'яти років. У кабінетах хімії обов'язково має бути «Інструкція з безпеки життєдіяльності під час роботи у кабінеті», яка затверджується наказом по навчальному закладу.

Інструкцію може розробити завідувач кабінету. Під час розробки варто використовувати нормативні документи, зокрема лист МОН України від 01.02.2012 № 1/9-72 «Безпечне проведення занять у кабінетах природничо-математичного напрямку загальноосвітніх навчальних закладах». До роботи у кабінеті хімії допускаються учні, які отримали вступний та первинний інструктажі, про що мають бути записи у журналі реєстрації інструктажів з безпеки життєдіяльності.

У кабінетах-лабораторіях має бути «Інструкція з охорони праці під час підготовки і проведення лабораторних та практичних робіт», «Інструкція з охорони праці при роботі зі скляним посудом та іншими виробами зі скла у кабінеті хімії», «Інструкція при роботі з органічними розчинниками у кабінеті хімії», «Інструкція щодо роботи з кислотами і лугами у кабінеті хімії», «Інструкція щодо організації роботи з металевим натрієм у кабінеті хімії», «Правила користування витяжною шафою у кабінеті хімії», «Правила зберігання хімічних реактивів у кабінеті хімії», «Порядок провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та контролю за їх обігом», «Методичні поради щодо зберігання та використання хімічних реактивів і прекурсорів».

Навчальною програмою з хімії передбачено виконання хімічного

Далі на стор. 16

експерименту, а саме: демонстраційних, лабораторних дослідів та практичних робіт. Для забезпечення виконання навчальної програми з хімії необхідно мати в кабінеті відповідне хімічне обладнання та реактиви. Перелік обладнання та хімічних реактивів затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 03.02.2005 № 79 «Про затвердження базового переліку засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для кабінетів хімії загальноосвітніх навчальних закладів». (На громадському обговоренні перебуває проект наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Типового переліку засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для кабінетів природничо-математичних предметів загальноосвітніх навчальних закладів»).

Рекомендуємо учителям хімії звертатись до адміністрації навчального закладу щодо виділення коштів на закупівлю необхідних хімічних реактивів та посуду для виконання навчальної програми з хімії.

Деякі досліди можна замінити доступнішими в умовах конкретної школи, використовуючи матеріали ППЗ (Педагогічно-програмний засіб) «Віртуальної лабораторії». Учителі мають дотримуватись рекомендацій щодо орієнтовних об'єктів екскурсій.

Відповідно до Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» і Постанови Кабінету Міністрів України від 5 січня 2011 р. № 4 «Про внесення змін до Постанов Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. № 770 і від 10 жовтня 2007 р. № 1203» деякі хімічні речовини підлягають заходам контролю щодо їх зберігання та обліку. З огляду на зазначене, рекомендуємо не зберігати в навчальному закладі **калій перманганат, ацетон і толуен, а сульфатну та хлоридну кислоти** зберігати у вигляді їхніх водних розчинів з масовими частками менше 45% і 15% відповідно.

Рекомендуємо учителям хімії розробити на 2017-2018 н. р. перспективний план оновлення матеріально-технічної бази кабінету (лабораторії) хімії, користуючись при цьому проектом наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Типового переліку засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для кабінетів природничо-математичних предметів загальноосвітніх навчальних закладів».

Адміністрація навчальних закладів має посилити контроль за виконанням посадових обов'язків лаборантами хімії та підвищенням рівня їхньої кваліфікації.

5. Санітарні вимоги: Державні санітарні правила і норми влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу ДСанПіН 5.5.2.008-01:9.8. Для профілактики стомлюваності, порушення статури, зору учнів бажано через кожні 15 хвилин уроку проводити фізкультхвилинки та гімнастику для очей. Тривалість безперервного

застосування на уроках різних технічних засобів навчання: 5-7 класи – відеодосліди та демонстрації – 20-25 хв., 8-11 класи – відео-досліди та демонстрації – 25-30 хв. Після занять з відеодисплейними матеріалами необхідно проводити гімнастику для очей, яку учні виконують на робочому місці. Фізкультхвилинки включають 3-4 вправи, що виконуються 3-4 рази в середньому темпі. Тривалість фізкультхвилинки – 2-3 хвилини. Необхідно включати в комплекс вправи для відпочинку очей, дихальні вправи, вправи на координацію рухів.

Із підсумками конкурсного відбору підручників для учнів 9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів можна ознайомитися на сайті МОН за посиланням: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/konkurs-pidruchnikiv-2017/>.

Одним із шляхів диференціації та індивідуалізації навчання є впровадження за рахунок варіативного компонента змісту освіти в шкільну практику **системи курсів за вибором та факультативів**, які доповнюють та поглиблюють зміст навчального предмета.

За умови опублікування до 1 вересня 2017 року оновленого списку програм та курсів за вибором, вони будуть додатково розміщені на сайті кабінету хімії КВНЗ «ДОІППО».

Перелік навчальних програм з хімії, рекомендованих МОН України, для реалізації варіативної складової навчальних планів у 2017-2018 навчальному році

Усі програми, опубліковані у збірнику «Навчальні програми курсів за вибором та факультативів з хімії: Варіативна складова Типових навчальних планів. 5-12 класи / Упор: О.А.Дубовик, С.С.Фіцайло. – Тернопіль: Мандрівець, 2010. – 272 с.», можна використовувати в навчальному процесі в 2017-2018 н. р., оскільки дію грифу програм, розміщених у посібнику, продовжено на період 2014-2018 рр.

Програми **факультативних та елективних курсів**, схвалені Листом МОНмолодьспорт України від 11.07.2012 № 1/11-11336, опубліковані у виданні:

Юзбашева Г.С., Олійник Т.А., Навчальні програми елективних курсів та факультативів з хімії: Варіативна складова Типових навчальних планів. 5-11 класи: Навчально-методичний посібник. – Херсон: Айлант, 2012. – 124 с.

Факультативний курс

Основи загальної хімії. Троїцька Л.Ю., Олійник Т.А. 9 кл. 34 год.
 Біоенергетична хімія. Юзбашева Г.С., Кесаренко О.О. 9 кл. 34 год.
 Біоенергетична хімія. Юзбашева Г.С., Кесаренко О.О. 10 кл. 17 год.
 Грянко І.А. Цікава хімія. 5-7 кл. 34 год.

Елективний курс

Хімія у побуті. Глазунова І.В., Глазунов М.М. 8-9 кл. 34 год.
 Хімічне перетворення. Юзбашева Г.С., Глазунов М.М. 7, 8 кл. 17 год.

Хімічні професії, які потрібні суспільству. Олійник Т.А. 9, 11 кл. 16 год.

Хімія навколишнього середовища. Юзбашева Г.С., Глазунов М.М. 10 кл. 17 год.

Путівник з хімії. Юзбашева Г.С., Глазунов М.М. 10 кл. 17 год.
 Хімія в задачах. Глазунов М.М., Глазунова І.В. 7-11 кл. 34–51 год.

Програми **факультативних та курсів за вибором**, схвалені Листом ДНУ «Інститут інноваційних технологій і змісту освіти» МОН України від 18.02.2014 № 14.1/12-Г-137, опубліковані у виданні:

Навчальні програми курсів за вибором та факультативів з хімії: Варіативна складова Типових навчальних планів. 5-12 класи / Упор: О.А.Дубовик, С.С.Фіцайло. – Тернопіль: Мандрівець, 2010. – 271 с.

Факультативний курс

Основи хімічних знань. Г. Кушнір, І. Сірко. 5-6 кл. 68 год.
 Цікава хімія. О. Замулко, Ю. Смаглюк. 7 кл. 34 год.
 Зв'язок між історичним розвитком та сучасною хімією. І. Стеценко. 7 кл. 17 год.

Хімія в побуті. О. Замулко. 8 кл. 34 год.

Хімія і довкілля. Т. Вороненко. 7-9 кл. 34 год.

Кроки до хімії. В. Бондар, І. Максимов. 9 кл. 12 год.

Розрахунки з розчинами. І. Стеценко. 9 кл. 10 год.

У світі окисно-відновних реакцій. І. Стеценко. 9 кл. 9 год.

Хімія живих організмів. І. Стеценко. 9 кл. 10 год.

Розв'язування задач з хімії. І. Овчаренко. 10 кл. 35 год.

Розв'язування задач з хімії. С. Дехтяренко. 10-11 кл. 70 год.

Дослідження органічних речовин методами оптичної спектроскопії. Л. Перешивана. 11 кл. 18 год.

Розв'язування та складання завдань з хімії. В. Староста, К. Староста, К. Бреусова. 7-11 кл. 273 год.

Курс за вибором

Метали і неметали навколо нас. І. Стеценко. 10 кл. 68 год.
 Безпека харчування. Г. Гуपालенко. 10 (11) кл. 35 год.

Основи біохімії. О. Бабенко. 11 кл. 34 год.

Біохімія нітрогеновмісних органічних сполук. Л. Короп, О. Замулко, Ю. Смаглюк. 11 кл. 35 год.

Вибрані питання загальної та органічної хімії. І. Стеценко. 11 кл. 68 год.

Основи медичної хімії. Л. Бурака. 10-11 кл. 51 год.

Готуються до друку у видавництвах «Шкільний світ»

Наумова Ю.М. Хімічна екологія. Курс за вибором 10 (11) кл. 17 год.

Біла Т.В. Хімія в сільському господарстві. Факультативний курс. 10 кл. 17 год.

Бобкова О.С., Кравченко В.Л. Юний фармацевт. Факультативний курс. 10 (11) 34 год.

Бобкова О.С., Черноус О.В. Окисно-відновні реакції. Факультативний курс. 10 кл. 34 год.

(Авторські права на тексти навчальних програм належать Міністерству освіти і науки України та авторам програм. Укладач переліку О.С. Бобкова)

Проведення учнівських олімпіад, турнірів та конкурсів з хімії Зазначасмо, що у 2017-2018 н. р.

І та II етапи Всеукраїнської учнівської олімпіади з хімії проводяться і для учнів 7 класів.

Учителям хімії рекомендуємо розробити завдання для проведення шкільного етапу з урахуванням знань учнів із предмета «Природознавство».

Для якісної підготовки учнів до олімпіади користуватися наведеними Інтернет-посиланнями наприкінці цих рекомендацій, а також централізовано звертатися за підтримкою до Інституту біології, хімії та біоресурсів, КВНЗ «ДОІППО» для відпрацювання навичок практичної діяльності учнів із лабораторним посудом та хімічними реактивами. Систематично працювати з обдарованими учнями, наголошуючи на розв'язанні розрахункових задач. Для успішної підготовки до олімпіади використовувати «Орієнтовну програму підготовки обдарованих учнів до Всеукраїнських учнівських олімпіад з хімії» (розміщено на сайті «Хімія» ДОІППО), створювати банк олімпіадних завдань і розв'язків різних етапів олімпіади з хімії, аналізувати завдання за минулі роки, виступи своїх вихованців, проводити «роботу над помилками».

Рекомендуємо учителям хімії долучати учнів до заочної участі у Всеукраїнському Інтернет-турнірі із природничих дисциплін (www.vpd.inhost.com.ua).

Пропонуємо учителям хімії:

Для роботи з обдарованими учнями та проведення якісної позаурочної роботи організувати учнів 1-11-х класів до участі у **VIII Міжнародній природознавчій грі «Геліантус»**, що відбудеться 15 листопада 2017 року (реєстрація триватиме з 1 вересня до 15 жовтня 2017 року на сайті: <http://www.helianthus.com.ua/>).

Для підвищення фахової ерудованості й рівня тестологічних знань долучатися до участі у конкурсі **«Геліантус учитель»**. Участь учителів безкоштовна й анонімна. (З питання щодо участі у грі звертатися до регіонального представника: Г.А. Григорова).

Використовувати при викладанні предмета минулорічні методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання, де зазначено внесок українських науковців та педагогів у розвиток науки.

Заздалегідь повідомляємо, що у 2018 році Україна братиме участь у дослідженнях PISA (Programme for International Student Assessment, офіційний веб-сайт програми www.oecd.org/pisa), що проводиться щотрироки. У ньому беруть участь 15-річні учні із понад 70 країн. У вибраних навчальних закладах проводитимуться тестування із природничих наук, які мають визначити здатність учнів до використання знань і умінь з природничих наук у життєвих ситуаціях. Тому рекомендуємо вже із цього навчального року підвищити кількість завдань практичного спрямування на уроках.

Корисні посилання для учителів хімії:

<http://ippobuk.cv.ua/> (у вкладці «Організаційна структура – Центри – НМЦ природничо-математичних дисциплін – Хімія» або <http://ippobuk.cv.ua/index.php/organstruct/2012-12-06-15-27-32/2012-12-21-12-54-40/2013-06-12-06-52-18>)

<http://www.oblosvita.com/> (вклад-ка «Скрина педагогічних думок» – «Хімія»)

Сайт Всеукраїнської учнівської олімпіади з хімії: <http://chemo.univer.kharkov.ua/olympiad.htm>; <https://www.facebook.com/UkrChemOlimp/>

Сайт Всеукраїнського турніру юних хіміків: <http://chemturnir.org.ua>

Сайт Всеукраїнського Інтернет турніру із природничих дисциплін: www.vpd.inhost.com.ua

Електронний додаток до підручника «Хімія» 7 клас Григоровича О.В. <http://interactive.ranok.com.ua/course/pdrychniki/hmya-7-klas-pdrychnik-o-v-grigorovich>

Електронний додаток до підручника «Хімія» 8 клас Григоровича О.В. <http://interactive.ranok.com.ua/course/pdrychniki/hmya-8-klas-pdrychnik-o-v-grigorovich>

Презентація нового підручника хімії для 9 класу (спікер: Григорович О.В.): <https://www.youtube.com/watch?v=V4qgBK4ZfBs&list=PLcOkk8pF0Tc8owbEjGJa5u58VXewKerc&index=70>

«Дидактичні аспекти методичного забезпечення вивчення хімії в 7-му класі» (спікер: Гладок М.М.) Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=jZLyGII7r8w>

Презентація: http://www.slideshare.net/e-ranok_2010/7-49555715

«Досконалі навчальні програми, якісні підручники, кваліфіковані вчителі, добре оснащені кабінети хімії — запорука прогресу хімічної освіти» (спікер: Попель П.П.) Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=aFid34ECtZY>

Передовий педагогічний досвід:

<https://svetlanalubareva.wordpress.com/>;

<http://chemistry149.blogspot.com/>;

<http://rogzhnikova-ov.livejournal.com/>;

<http://www.burda-tetyana.16mb.com/>;

<http://lenavashchuk.ucoz.ru/>;

<http://nasaskola.ucoz.net/>;

<http://languageofchemistry.blogspot.com/>;

<http://gulianitska.blogspot.com/>;

<https://himik2014.blogspot.com/>;

<http://web28chemistry.blogspot.com/>;

<http://chimius.blogspot.com/>;

<http://himbiotokmak.blogspot.com/>;

<http://himiablog.blogspot.com/>;

<http://zncoolchem.blogspot.com/>;

<http://klapkiv.blogspot.com/>;

<http://kova1250.blogspot.com/>;

<http://kovtun-vm.at.ua/>;

<http://oko1578.blogspot.com/>;

<http://www.galchimiki.at.ua/>;

<http://atomik72.blogspot.com/>;

<https://sites.google.com/site/nvk26kabxim/>;

<http://6vec.blogspot.com/>;

<http://shizhanna1970.blogspot.com/>;

<http://blog-edu.wix.com/dinashulman#/-/c19c3>

Сайт міжнародної природознавчої гри «Геліантус»: <http://www.helianthus.com.ua/>

Правила безпеки під час проведення навчально-виховного процесу в кабінетах (лабораторіях) фізики та хімії загальноосвітніх навчальних закладів: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1332-12/print1390817060173916>

Положення про навчальні кабінети з природничо-математичних предметів загальноосвітніх

навчальних закладів: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0044-13/conv>

Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-%D0%BF>

Сайт Херсонської хімічної олімпіади: <https://chemolymp.wordpress.com/%d0%b7%d0%b0%d0%b4%d0%b0%d1%87%d0%b8/>

Сайт вчителів хімії м. Києва: <http://chemists.at.ua/publ/>

Стенди для кабінету хімії: <http://stendik.com/stjendy-prjedmjetnyje/khimija/>

Відеодосліди із хімії (з архіву журналу «Хімія та хіміки»: <http://chemistry-chemists.com/>

Відео до уроків хімії: <http://www.proshkolu.ru/user/labolga/folder/659693/>

Домашні експерименти: <http://www.diagram.com.ua/tests/himija/index.shtml>

Інтерактивні вправи з хімії: <http://learningapps.org/index.php?category=12&s=>

Конспекти уроків: <http://www.uroki.net/docxim.htm>

Конспекти уроків: http://osvita.ua/school/lessons_summary/chemistry/

Орієнтовна тематика методичних об'єднань, «круглих столів» вчителів природничого циклу навчання

1. Організація безперервного фахового розвитку педагогів на основі сучасних професійних стандартів і вимог, а також індивідуальних потреб кожного.

2. Форми організації діяльності учнів на уроці: як обрати доцільні та ефективні?

3. Формування ключових компетентностей на уроках хімії.

4. Сучасний урок хімії: традиції та інновації.

5. Моделювання як прийом навчання: спонукає (чи ні) до дослідно-пошукової, самостійної діяльності?

6. Контроль, що навчає і розвиває учнів.

Рекомендації за темою:

«Проблеми формування соціальної компетентності особистості в контексті виконання навчальних програм та державних освітніх стандартів»

Проблема розробки освітніх стратегій щодо соціалізації особистості громадянського суспільства викликана сучасними соціально-економічними умовами України та необхідністю вирішення важливих завдань реформування змісту вітчизняної освіти. Зокрема, йдеться про нові освітні стандарти, нові педагогічні технології, що кардинально змінюють зміст освіти. Процес інтеграції України у світовий та європейський освітній простір потребує трансформаційних зрушень не лише у технологічному аспекті, а й у вихованні соціально компетентної особистості.

Концепція переходу України до сталого розвитку потребує такої відповідальної, толерантної *духовно зрілої* особистості, що здатна самоутверджуватися на засадах цінностей демократичного громадянського суспільства. Тому програма обласного науково-методичного проекту «Освітні стратегії соціалізації особистості громадянського суспільства» спрямована на удосконалення системи виховання соціально компетентної особистості, що повністю відповідає державній освітній політиці і забезпечує, таким чином, становлення зрілого

громадянського суспільства в Україні.

Нові тенденції і глибокі зміни у розвитку освіти потребують переосмислення як повсякденної освітньої практики і методів роботи, так і критичного перегляду фундаментальних теоретичних підходів до освіти, вироблення нових парадигм. Зважаючи на це,

РЕКОМЕНДУЄМО

Редакції обласної педагогічної газети «Джерело»:

- організувати постійні рубрики з питань упровадження нових педагогічних технологій у загальноосвітніх навчальних закладах області, України;

Кафедрі природничо-математичної освіти КВНЗ «Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»:

- застосовувати у практиці роботи педагогічних працівників методичні рекомендації МОН України з питань розвитку творчого мислення учнів різних вікових груп;

- провадити далі роботу зі впровадження скорегованого Державного стандарту, звернувши увагу на формування галузевих компетентностей;

- посилити роль інститутів як науково-методичних центрів підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, упровадження педагогічної інноватики, розвитку педагогічної творчості;

- формувати сучасного педагога через систему підвищення кваліфікації, що передбачає фахову спрямованість, психолого-педагогічний супровід, соціально-

гуманітарний цикл та отримання знань з інформаційно-комунікативних технологій;

- в умовах втілення моделі розвитку освіти підвищувати рівень творчості педагогічних працівників, акцентуючи увагу на активному застосуванні досягнень науки, передового педагогічного досвіду, вдосконаленні форм і методів навчально-виховної роботи, розвитку вмінь самостійно аналізувати свою діяльність.

- працівникам методичної служби (завідувачам рай(міськ)ВО, методистам) ширше застосовувати технології креативної освіти через курси підвищення кваліфікації керівних кадрів та учителів, на сторінках ЗМІ, виявляти можливості обміном досвідом між регіонами країни.

Педагогічним працівникам ЗНЗ, науковцям ВНЗ:

- упроваджувати інноваційні процеси і навчальні програми: вивчення зразків інноваційного педагогічного досвіду, підтримка й аналіз інноваційної діяльності;

- сприяти проведенню науково-дослідної роботи щодо розробки методології та технології креативної освіти, впровадження отриманих наукових результатів в теорію і практику освітянських закладів;

- забезпечувати об'єктивність діагностики навчальних досягнень учнів шляхом упровадження ефективних сучасних методик, зокрема тестування;

- застосовувати у процесі вивчення предметів природничо-математичних дисциплін історич-

ний підхід до розкриття понять, законів і теорій;

- спрямовувати роботу методичних об'єднань на створення цілісної системи психолого-педагогічного супроводу розвитку особистості школяра для самореалізації кожної дитини у творчому освітньому середовищі;

- проаналізувати зміст чинних програм та підручників для переорієнтації процесу навчання з інформативної форми на активізацію самостійної роботи учнів і студентів шляхом упровадження інформаційних технологій;

- виявляти, підтримувати та поширювати передовий педагогічний досвід кращих вчителів, своєчасно поповнювати «банк інформації» з проблеми освіти в регіоні;

- включати в план роботи проведення семінарів, творчих звітів кращих вчителів з питань використання інноваційних технологій і реалізації завдань креативної освіти;

- впроваджувати нові дидактико-методичні засоби, що допомагають моделювати навчально-виховний процес з метою розвитку творчої особистості;

- здійснювати виїзні засідання на базі шкіл, де вчителі природничо-математичного циклу навчання застосовують інноваційні технології освіти.

Людмила ЗЛАМАНЮК, завідувач кафедри природничо-математичної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент, член Міжнародної асоціації з хімічної освіти

ПІЗНАВАЛЬНА АКТИВНІСТЬ – РУШІЙНА СИЛА НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Сьогодні висуває до освіти нові вимоги: перед педагогами постають завдання створити найкращі умови для розкриття та розвитку здібностей учнів, зробити так, щоб у них з'явилося бажання та прагнення здобути знання. Це дуже важливо для всіх дисциплін, зокрема і природничо-математичних. Вивчаючи їх, учні мають не лише опанувати теоретичні основи, а й застосовувати свої знання у повсякденному житті.

Актуальність вивчення цієї проблеми зумовлена необхідністю зробити процес навчання цікавішим, щоб розвивати розумові здібності учнів, навчати їх аналізувати, виокремлювати головне, узагальнювати. Для вирішення цієї проблеми необхідно працювати над такими завданнями:

- формування пізнавального інтересу учнів до вивчення природничо-наукових предметів;

- максимальна мотивація навчальної діяльності учнів.

Важливі думки щодо використання методів активізації пізнавальної діяльності учнів знаходимо у прогресивних педагогів минулого: Я. А. Коменського, Ж. Ж. Руссо, К. А. Гельвеція, Й. Г. Песталоцці, А. Дістервега та ін. Вагомий внесок в об'рунтування питань активізації зробив К.Д. Ушинський та його послідовники.

Видатний французький мислитель епохи Відродження Мішель Монтень писав: «Хай учитель радить вихованцеві усе в голові просяювати кризь сито; хай нічого не втратить йому, спираючись на свій авторитет

і знання». («Проби», р. XXVI «Про виховання дітей»). Про досвід стимулювання активності особи свідчать і «сократівські бесіди», що будувалися на самостійному розв'язанні учнем суперечностей.

Аналіз наукових праць представників різних епох, різних світоглядних підходів свідчить, що в багатьох питаннях, пов'язаних із розвитком активності в навчанні, вони єдині або дуже близькі за змістом. Так, об'єднуючою ідеєю є думка Я. А. Коменського про необхідність пробуджувати у людини бажання самостійно опанувати знання, «запалювати світильник», щоб побачити «дивні скарби премудрості як у собі, так і у великому світі». Теоретичні та практичні розробки в цій галузі мають В. Гузєєв, А. Гін, О. Пометун, Л. Пироженко, А. Фасоля.

Розвиток пізнавальної активності учнів відбувається у процесі послідовного розвитку її компонентів від нижчих рівнів до найвищих. Від формування внутрішньої мотивації через пізнавальний інтерес до діяльності через вольовий компонент. Рушійною силою освітніх досягнень є пізнавальний інтерес – той «детонатор», що перетворює школяра із об'єкта діяльності вчителя на суб'єкт навчального процесу.

У структурі активності автори роботи «Методи активізації пізнавальної діяльності» вирізняють такі компоненти: 1) готовність виконувати навчальні завдання; 2) прагнення до самостійної діяльності; 3) усвідомлене виконання завдань; 4) систематичність навчання; 5) прагнення підвищити особистий рівень.

Сучасний вчитель переймається тим, як захопити дитину вивчати предмет, активізувати пізнавальну діяльність учня і які методи варто при цьому застосовувати.

Усі вищі духовні потреби людини – у пізнанні, самоствердженні, самовияві. Це є прагненням до самовдосконалення, саморозвитку. Використати ці потреби для мотивації навчання – відкрити шлях до підвищення якості шкільної освіти.

С.Л. Рубінштейн, характеризуючи психологічну природу розумового процесу, зазначав: «Мислити людина починає тоді, коли у неї виникає потреба щось зрозуміти. Мислення звичайно починається з проблеми чи запитання, з подиву чи нерозуміння, з протиріччя».

Пізнавальна потреба виникає у людини тоді, коли вона не може досягнути мети за допомогою відомих їй способів дій чи знань. «Самостійні думки в учнів виникають тільки на основі самостійної роботи» (К.Д. Ушинський).

Пізнавальна активність учня виявляється в його ставленні до змісту і процесу навчання, прагненні до успішного опанування знаннями та способами діяльності за оптимальний час і досягнення навчальної мети.

Визначають три рівні пізнавальної активності учнів: **відтворюючий, інтерпретуючий, творчий**. Пізнавальна діяльність може мати пошуковий, дослідницький і прогностичний характер. І тому на уроках слід допомагати учням повірити в їхню здатність вирішувати пізнавальні завдання.

В особистісно орієнтованому навчанні дотримуються такої позиції: «Я прийшла

до вас, щоб разом із вами шукати і знайти відповідь на певні запитання». Намагатися крок за кроком переорієнтувати дітей від запам'ятовування до розуміння, від пасивного прослуховування до активного пошуку відповідей.

На уроках необхідно вибирати ті форми і методи, що активізують пізнавальну активність, спонукають кожного учня до продуктивної праці, – ті, що запалюють вогонь творчості та бажання опанувати знаннями та спонукають до активної діяльності в подальшому житті.

Отже, на уроках учитель має організувати всі види навчально-пізнавальної діяльності. Він перестає бути інформатором, його педагогічною діяльністю є не лише пояснення, а й організації на уроках навчально-пізнавальної діяльності учнів, завдяки якій відбувається засвоєння знань. Учень завдяки цьому стає активним учасником навчального процесу.

Виховання пізнавальної активності у шкільний період життя людини є основою підготовки молодого покоління до продуктивної професійної діяльності, що відповідно сприяє науково-технічному прогресу суспільства, його соціально-економічному розвитку, адже активну особистість характеризує вміння ставити і вирішувати нові проблеми, ініціативність, оригінальність мислення, протидія консерватизму, шаблону, здатність до критичного аналізу умов, фактів, підходів тощо.

Людмила ЗЛАМАНЮК

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ У ПОТОЧНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

У 2017-2018 навчальному році учні 9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів розпочнуть навчання за новою програмою «Математика. Навчальна програма для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів» (авт. Бурда М.І., Мальований Ю.І., Нелін Є.П., Номіровський Д.А., Паньков А.В., Тарасенкова Н.А., Чемерис М.В., Якір М.С.). Звертаємо увагу на те, що відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 13 січня 2017 року № 52 «Про оновлення навчальних програм для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів» до навчальної програми внесено зміни.

Навчальні програми з усіх предметів модернізовано на компетентнісній основі. Наголос зроблено на формуванні практичних навичок для подальшого їх застосування у реальному житті замість опрацювання великого об'єму теоретичного матеріалу без можливості його практичного використання. Ознайомитися з оновленою програмою (затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 7 червня 2017 року № 804) можна на сайті МОН України.

Зазнала змін структура програми. На першому місці – очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів, а не зміст навчального матеріалу, необхідний для їх досягнення. Очікувані результати навчання упорядковані за знанням, діяльністю і ціннісними компонентами.

Змінилася кількість годин на кожну тему. В усіх класах вилучено теми для повторення. Орієнтовану кількість годин замінено на мінімальну. Завдяки цьому виділено суттєву кількість годин резерву, що пропонується використати на розсуд вчителя: для повторення матеріалу на початку та в кінці року, збільшення кількості годин на кожну із зазначених у програмі тем. Як і раніше, вчитель вільний змінювати

В основу побудови змісту й організації процесу навчання математики в основній школі покладено компетентнісний підхід.

порядок вивчення тем, якщо це не порушує логіку викладення матеріалу.

Відповідно до Типових навчальних планів для загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 29.05.2014 № 664, на вивчення математики у 9 класі відводиться 4 години на тиждень (2 години алгебри і 2 години геометрії). Надмірна завантаженість курсу спонукала до громадського обговорення навчальної програми з математики для учнів 5-9 класів, тому вирішено максимально розвантажити матеріал у межах чинного Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Вилучено матеріал, що не використовується ні для логічного розгортання курсу, ні під час розв'язування задач і не має прикладного значення. Звужено межі застосування деяких математичних фактів, зменшено обсяг громіздких обчислень і перетворень. Розвантаження відбулося також завдяки уточненню, коригуванню очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів для того, щоб спростити деякі із них, уникнути надмірної деталізації.

До програми додано таблицю з переліком ключових компетентностей та завданнями математики з їх розвитку.

Велика увага приділяється вивченню наскрізних ліній. Усього їх 4 (вони однакові для всіх навчальних предметів):

Екологічна безпека та сталий розвиток.

Громадянська відповідальність.

Здоров'я і безпека.

Підприємливість та фінансова грамотність.

Наскрізні лінії є засобом інтеграції ключових і загальнопредметних компетентностей, навчальних предметів та предметних циклів; на них потрібно зважати при формуванні шкільного середовища. Наскрізні лінії є соціально вагомими надпредметними темами, що допомагають формувати в учнів уявлення про суспільство загалом, розвивають вміння застосовувати отримані знання у різних ситуаціях.

Основним засобом імплементації наскрізних ліній у математику є вибір задач. Це можливо також завдяки використанню навчальних проектів, під час виконання яких учні працюють групами, розподіляють ролі, навчаються взаємодіяти в колективі, шукати та аналізувати інформацію, презентувати свої напрацювання на загал.

Наводимо приклади тем проектів, які можна запропонувати учням:

5 клас. «Природні ресурси рідного краю, України, світу»;

«Геометричні об'єкти в архітектурі», «Художня математика».

6 клас. «Паралельні та перпендикулярні прямі в нашому житті»; «Організація правильного харчування».

7 клас, алгебра. «Функціональні та нефункціональні залежності в реальному житті» (наприклад, «Залежність тривалості життя від паління», «Залежність гальмівного шляху машини від її швидкості»).

8 клас, алгебра: «Використання графіків функцій при моделюванні одягу», «Графіки в мистецтві».

9 клас, алгебра. «Розрахунок кількості бактерій протягом певного часу», «Дослідження рівня захворюваності під час епідемії грипу».

7 клас, геометрія. «Трикутник в українському

орнаменті», «Трикутні форми в архітектурі та побуті», «Трикутник у геодезії».

8 клас, геометрія. «Школа Піфагора», «Цікаві узагальнення теореми Піфагора», «Подібні трикутники в архітектурі та побуті».

9 клас, геометрія. «Многокутники в архітектурі та будівництві», «Геометричні об'єкти в архітектурі», «Геометрія паркетів, орнаментів, оригамі», «Розрахунок вартості матеріалів для ремонту кімнати».

Посилено практичну спрямованість курсу математики. Більшість задач, що пропонуються учням для розв'язання, повинні мати практичний зміст. Для зручності вчителів у кінці програми для кожного класу сформульовано перелік практичних задач, що можуть виконуватись на уроках. Їх розв'язання сприятиме реалізації наскрізних ліній ключових компетентностей.

Дев'ять класів з поглибленим вивченням математики розпочинають навчання за новою навчальною програмою: «Навчальна програма поглибленого вивчення математики у 8-9 класах загальноосвітніх навчальних закладів» (авт. Бурда М.І., Городній М.Ф., Номіровський Д.А., Паньков А.В., Тарасенкова Н.А., Чемерис М.В., Швець В.О., Якір М.С.). Її текст розміщено на сайті Міністерства освіти і науки України. Ця навчальна програма передбачає 8 годин на тиждень (5 годин алгебри і 3 години геометрії).

Проаналізовано міжпредметні зв'язки, за змогою переставлено математичний матеріал для кращого його використання в інших предметах. Зокрема, у межах теми «Раціональні вирази»

(8 клас) переставлено стандартний вигляд числа, що використовується в хімії.

Суттєві зміни у змісті навчання

Алгебра

9 клас

1. Змінено порядок вивчення теми «Послідовності, прогресії» (тепер вона вивчатиметься раніше).

2. Введено тему «Основи комбінаторики, ймовірності, основи статистики», але очікувані результати її вивчення максимально спрощені.

Геометрія

7 клас

1. Повернуто основні задачі на побудову, але на рівні ознайомлення саме з основними побудовами (без вироблення вміння розв'язувати задачі на побудову за допомогою основних задач).

9 клас

1. З теми «Геометричні перетворення» вилучено навчальний матеріал щодо перетворення подібності та площ подібних фігур.

Програми факультативних курсів, гуртків за вибором розміщені в навчально методичному посібнику «Збірник програм з математики для допрофільної підготовки та профільного навчання (у двох частинах)» (упор.: Прокопенко Н.С., Вашуленко О.П., Єргіна О.В.).

Учні 10-11-х класів вивчають математику за оновленими навчальними програмами 2016 року (розміщені на сайті МОН України). Звертаємо увагу вчителів, які викладають у старшій школі, на необхідність узгодження критеріїв оцінювання знань учнів з вимогами сучасної програми ЗНО з математики.

Під час підготовки вчителів до уроків радимо використовувати періодичні фахові видання: «Математика в рідній школі», «Математика», «Математика в школах України».

Вадим КІРМАН, доцент кафедри природничо-математичної освіти, кандидат педагогічних наук;
Тетяна БУКАРЕВА, завідувач навчально-методичної лабораторії природничих дисциплін

ФІЗИКА – ЦЕ НЕПОВТОРНО, ФІЗИКА – ЦЕ ПРИВАБЛИВО!

Шкільний курс фізики є основним компонентом природничої освіти учнів, що робить істотний внесок у вирішення завдань загальної освіти. Зокрема, сучасна фізика, крім наукового, має важливе соціокультурне значення. Вона є важливим компонентом загальнолюдської культури взагалі і суттєво впливає на розвиток мислення, формування наукового світогляду учнів, відіграє важливу роль у морально-естетичному та екологічному вихованні молоді. Тому курс фізики є обов'язковим предметом у всіх навчальних закладах незалежно від їх типу і профілю.

Сучасна українська школа ґрунтується на засадах особистісно орієнтованого навчання, спрямованого на формування високорозвиненої особистості на основі врахування індивідуальних освітніх потреб учнів.

Головною метою навчання фізики в середній школі є розвиток особистості учнів засобами навчального предмета. Ця мета досягається завдяки формуванню фізичних знань, наукового світогляду і відповідного стилю мислення, формуванню предметної, науково-природничої та ключових компетентностей (уміння вчитися, спілкуватися державною, рідною та іноземними мовами, математична, соціальна, громадянська, загальнокультурна, підприємницька і здоров'язбережна компетентності).

Напрямки роботи обрано згідно з: Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року; Концепцією реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, схваленою розпорядженням КМУ від 14.12.16 № 988-р.; Проекту Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 років; Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту»; Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти; Концепцією профільного навчання у старшій школі; Положенням про дистанційне навчання.

Сучасний етап розвитку системи освіти України характеризується пошуком шляхів приведення змісту у відповідність з особистісними запитами учнів, світовими стандартами.

Пріоритети розвитку загальної середньої освіти закладено у Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р.

Ключовими компонентами Концепції є:

- Новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві.
- Педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнями, учителями і батьками.
- Умотивований вчитель, який має свободу творчості й розвивається професійно.
- Орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм.
- Наскрізнний процес виховання, що формує цінності.
- Нова структура школи, що сприяє опануванню нового змісту і навчальної компетентності для життя.

7. Децентралізація та ефективне управління, що надасть школі реальну автономію.

8. Справедливий розподіл публічних коштів, що забезпечує рівний доступ усіх дітей до якісної освіти.

Втілення Концепції дасть нового випускника – особистість, патріота, інноватора. Основний акцент формули – на компетентнісному змісті освіти. Серед компонентів формули – дві «нові» цінності: дитиноцентризм та наскрізний процес виховання, заснований на цінностях. Задля реалізації формули вчитель-наставник має відійти в минуле, а на заміну – вчитель-партнер, коуч, модератор, який взаємодіє з батьками та учнями заради максимального розкриття дитячих здібностей.

Реалізація стратегічних завдань передбачає:

- розвиток регіонального науково-методичного освітнього середовища;
- застосування активних та інтерактивних методів у системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників;
- співпрацю та співтворчість із питань дослідження проблем новаторства та використання кращої світової практики з цього питання через систему підвищення кваліфікації педагогічних працівників;
- формування психологічної готовності педагогічного працівника до роботи з ІКТ та їх подальше впровадження в навчально-виховний процес в умовах інноваційного розвитку освіти;
- надання академічної свободи учителю: можливість обирати підручники, методи, стратегії, способи і засоби навчання, активно виражати власну фахову думку.

Організуючи науково-методичну роботу, здійснюючи підвищення кваліфікації, професійного рівня педагогічних працівників, методичним службам **рекомендуємо врахувати наступне:**

1. Компетентнісний підхід в освіті базується на таких ідеях:

- освіта для життя, успішної соціалізації в суспільстві та особистісного розвитку на основі засвоєння учнями соціально важливих умінь (компетентній);
- оцінювання для надання можливості учневі самому планувати свої освітні результати й удосконалити їх у процесі постійної самооцінки;
- різноманітні форми організації самостійної, усвідомленої діяльності учнів на основі власної мотивації та відповідальності за результат;
- матрична система управління, делегування повноважень, залучення батьків, учнів і людей із зовнішнього оточення до управління освітою та оцінювання діяль-

ності, свобода вчителя у виборі засобів прищеплення учням соціальних пріоритетів (компетентній).

2. Цілі шкільної освіти з позиції компетентнісного підходу – це конкретний результат:

- навчити вчитися, тобто навчити дітей вирішувати проблеми у сфері навчальної діяльності;
- навчити пояснювати явища, що спостерігаються у світі, з використанням наукового апарату: їхню сутність, причини, взаємозв'язки, тобто вирішувати пізнавальні проблеми;
- навчити орієнтуватися в ключових проблемах сучасного життя, тобто вирішувати аналітичні проблеми;
- навчити орієнтуватися в світі духовних цінностей, тобто вирішувати аксіологічні проблеми;
- навчити вирішувати проблеми, пов'язані з виконанням соціальних ролей: громадянина, споживача, пацієнта, члена родини тощо;
- навчити вирішувати проблеми, які є спільними для різних видів професійної діяльності: комунікативні, пошуку й аналізу інформації, організації спільної діяльності тощо;
- навчити вирішувати проблеми професійного вибору: підготовка до подальшого навчання.

Таблиця № 1

Державний стандарт (2011)	Нова українська школа (2016)
Спілкуватися державною, рідною та іноземними мовами	Спілкування державною і, у разі відмінності, рідною мовами
Математична	Спілкування іноземними мовами
Компетентності в галузі природознавства і техніки	Математична грамотність
Інформаційно-комунікаційна	Компетентності в природничих науках і технологіях
Уміння вчитися	Інформаційно-цифрова компетентність
Соціальна, громадянська	Уміння вчитися впродовж життя
Підприємницька	Соціальні і громадянські компетентності
Загальнокультурна	Підприємливість
Здоров'язбережна	Загальнокультурна грамотність
	Екологічна грамотність і здорове життя

Спільними для всіх компетентностей є такі вміння: уміння читати і розуміти прочитане; уміння висловлювати думку усно і письмово; критичне мислення; здатність логічно обґрунтовувати позицію; ініціативність; творчість; уміння вирішувати проблеми, оцінювати ризики та вирішувати; уміння конструктивно керувати емоціями; уміння застосовувати емоційний інтелект; здатність до співпраці в команді.

Навчальними програмами передбачено внесок кожного навчального предмета у формування тієї чи іншої компетентності. **Специфікою оновлених навчальних програм (2017 р.) є спрямованість на результат**, що містить не лише знаннєві компоненти, а й компетентнісні.

– **введення до них наскрізних змістових ліній.** Це *екологічна безпека і сталій розвиток, громадянська відповідальність, здоров'я,*

підприємливість і фінансова грамотність. Пояснювальні записки до всіх предметів розповідають, що таке наскрізна лінія, як її реалізувати, якими додатковими засобами може скористатися вчитель.

Програмне та навчально-методичне забезпечення

Реалії сучасного життя підтверджують значення фундаментальних наук у становленні та розвитку кожної держави, забезпеченні її конкурентоспроможності, економічної незалежності. Шкільна фізика як фундамент природничої

освіти робить вагомий внесок у виховання високоінтелектуальної наукової еліти держави – запоруки майбутнього розвитку країни. Тому основним завданням учителя фізики є створення умов для всебічного розвитку особистості учня, забезпечення якісного навчання фізики в умовах переходу на новий Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти, який для вчителів фізики розпочинається у навчальному році.

– Вчителю надано свободу у формуванні розподілу годин між розділами курсу, можливості змінювати послідовність вивчення розділів.

• **ФІЗИКА. 7-9.** Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804)

• Навчальний матеріал курсу фізики в основній школі та час на його вивчення розподілено таким чином:

Таблиця № 2

№	Клас	Кількість годин на тиждень	Перелік розділів
1	7	2 год	«Фізика як природнича наука. Пізнання природи», «Механічний рух», «Взаємодія тіл. Сила», «Механічна робота та енергія»
2	8	2 год	«Теплові явища», «Електричні явища. Електричний струм»
3	9	3 / 2,5 год	«Магнітні явища», «Світлові явища», «Механічні та електромагнітні хвилі», «Фізика атома та атомного ядра. Фізичні основи атомної енергетики», «Рух і взаємодія. Закони збереження»

освіти робить вагомий внесок у виховання високоінтелектуальної наукової еліти держави – запоруки майбутнього розвитку країни. Тому основним завданням учителя фізики є створення умов для всебічного розвитку особистості учня, забезпечення якісного навчання фізики в умовах переходу на новий Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти, який для вчителів фізики розпочинається у навчальному році.

У 2017-2018 навчальному році вивчення фізики та астрономії здійснюватиметься за навчальними планами, зазначеними програмою для загальноосвітніх навчальних закладів «Фізика. 7-9» (затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804)

Особливості навчання фізики у 2017-2018 навчальному році пов'язані, перш за все, зі змінами у навчальних програмах та спрямовані на розв'язання, урахування вікових особливостей розвитку дитини, відповідність сучасному розвитку науки і технологій:

– У теоретичній частині програми вилучено деякі питання, що надто деталізують зміст, усунуто непослідовність деяких питань. Акцентовано екологічний,

енергозберіжний і здоров'язберіжний аспекти.

– Експериментальну частину осучаснено завдяки рекомендаціям щодо використання цифрових комплексів, застосування комп'ютерних програм для обробки результатів тощо.

– Розкрито компетентнісний потенціал навчального предмета, складено таблицю, де кожному ключову компетентність узгоджено з предметним змістом і навчальними ресурсами для її формування.

– Визначено предметний зміст, що розкриває наскрізні змістові лінії в кожній темі програми.

– У кожній темі розкрито компетентнісні результати навчання відповідно до структури компетентності, за складниками: знаннєвим, діяльнісним, ціннісним.

– Розроблено зміст пояснювальної записки до програми з урахуванням змін у її структурі та компетентнісного спрямування.

• Відповідно до наказу МОН молодьспорту України від 03.04.2012 р., № 409 вивчення фізики в 9 класі в обсязі 2,5 години на тиждень здійснюється тільки в спеціалізованих школах із навчанням мовою національної меншини і поглибленим вивченням іноземних мов та в закладах з українською мовою навчання в білінгвальних класах.

• Значений у навчальній програмі розподіл годин між розділами є орієнтовним. За необхідності, зважаючи на наявні умови навчально-методичного забезпечення, **учитель має право самостійно** змінювати обсяг годин, відведених програмою на вивчення окремого розділу, в тому числі змінювати порядок вивчення розділів.

• Розпочинається базовий курс фізики в 7 класі з розділу «Фізика як природнича наука. Пізнання природи», який має ознайомити із базовими фізичними поняттями, з фізичними методами пізнання природи, початковими відомостями про речовину, що будуть закріплюватись протягом вивчення курсу. Необхідність проводити тематичне оцінювання в цьому розділі визначає вчитель.

• У розділі «Механічний рух» учні ознайомлюються з основними характеристиками механічного руху, способами його опису (графічним, аналітичним). Рівень навчальних завдань, зокрема задач на побудову графіків руху, учитель обирає залежно від математичної підготовки учнів (зважаючи, що механічний рух ґрунтовніше вивчатиметься у 9 класі).

• У розділах «Взаємодія тіл. Сила», «Механічна робота та енергія» (7 клас), «Теплові явища», «Електричні явища. Електричний струм» (8 клас), «Магнітні явища», «Світлові явища», «Механічні та електромагнітні хвилі», «Фізика атома та атомного ядра. Фізичні основи атомної енергетики» (9 клас) учні знайомляться з відповідними фізичними явищами та закономірностями їх перебігу, зокрема ціх явищ у природі, застосуванням у практичній діяльності.

• Оскільки в старшій школі вивчення фізики здійснюватиметься залежно від обраного профілю навчання, завданням основного курсу є сформованість цілісних уявлень про фізичні явища і пропедевтика фізики як науки. Цим обумовлено вивчення в кінці базового курсу фізики (9 клас) розділу «Рух і взаємодія. Закони збереження», де акцентується увага на універсальному характері та

Далі на стор. 20

ДОІППО. Кафедра природничо-математичної освіти

Мінімальна кількість дослідів демонстраційного експерименту надається у програмі. У школах, де відсутнє необхідне обладнання для проведення демонстраційного експерименту, доцільно використовувати відеофрагменти дослідів, що допомагають наочно вивчати сутність фізичних явищ, законів, розвивати вміння фіксувати та описувати результати досліджень, робити висновки на підставі встановлення причинно-наслідкових зв'язків.

У системі навчального фізичного експерименту особливе місце належить лабораторним роботам, що забезпечують практичну підготовку учнів.

Залежно від змісту діяльності учнів, ці лабораторні роботи можуть проводитися в різних формах: короткочасна лабораторна робота; фронтальна лабораторна робота; пошуково-конструкторська лабораторна робота; пошуково-дослідницькі завдання для домашнього виконання.

Учитель може змінювати тематику окремих робіт на рівноцінній з огляду на стан матеріальної бази фізичного кабінету, об'єднувати деякі лабораторні роботи, що має бути відбито у календарних планах.

Однак, лабораторні роботи стають одним з методів вивчення фізики лише тоді, якщо вони виконуються відповідно особливій технології навчання, у підґрунті якої закладено діяльнісний підхід. Для полегшення роботи вчителя і учнів була розроблена технологія виконання лабораторних робіт (автор: Ревякіна О.О.), що базується на сучасних педагогічних теоріях та тезі «навчання в дії». За технологією було розроблено зошити на друкованій основі, які допомагають вчителю організувати і керувати пізнавальною діяльністю учнів при виконанні практичної частини курсу фізики. Сукупність завдань, що надаються в цілому у кожній лабораторній роботі, допомагає здійснити диференційований підхід у навчанні, виконати самостійно основні та творчі завдання, зробити висновки про здійснене дослідження відповідно до визначеної мети.

Виконання лабораторних робіт передбачає наявність в учнів певної сукупності умінь, що забезпечують досягнення необхідного результату. У кожному конкретному випадку цей набір умінь буде залежати від змісту дослідів і визначеної мети, оскільки визначається конкретними діями учнів під час виконання лабораторної роботи. Водночас, вони є відтворенням узагальненого експериментального вміння, що формується всією системою навчального фізичного експерименту і має складну структуру:

- уміння планувати експеримент;
- уміння підготувати експеримент;
- уміння спостерігати, визначити мету й об'єкт спостереження;
- уміння вимірювати фізичні величини;
- уміння обробляти результати експерименту;
- уміння інтерпретувати результати експерименту.

Формування такого узагальненого експериментального вміння – процес тривалий і потребує планової роботи вчителя й учнів протягом усього часу вивчення фізики в основній і старшій школі.

З експериментальною частиною курсу фізики пов'язане також питання проведення **фізичного практикуму**, що за програмою є обов'язковим. При виконанні робіт фізичного практикуму у старшій школі, на наш погляд, є **дві основні проблеми**:

1. Відсутність необхідного обладнання.

2. Брак досвіду та технології проведення фізичного практикуму.

Якщо першу проблему можна вирішити за допомогою найпростішого або саморобного обладнання, то друга проблема є складною, тому що потребує формування в учнів узагальнених експериментальних умінь. А на це учню потрібен час, а вчителю – знання методики формування узагальнених експериментальних умінь.

Інакше може скластися така «картина»: за час навчання в середній школі учні виконують велику кількість експериментальних завдань, але загального уявлення про експеримент як метод пізнання не набувають. Не набувають і узагальнених умінь під час виконання експерименту. У результаті, після проведення сотні експериментів, учні не можуть самостійно виконувати їх, та щоразу потребують детальних інструкцій для їх виконання.

Вважаємо, що давати під час проведення фізичного практикуму учням готові інструкції, де детально визначено, що вони мають вимірювати, як вимірювати, як провести розрахунки і вирахувати похибку тощо, – не потрібно. Надавати слід лише інструкцію щодо роботи зі складним фізичним приладом, щоб зрозуміти, як ним користуватись.

Також недоцільно надання готової інструкції з виконання роботи фізичного практикуму є те, що учні насамперед знають, який результат має бути при вимірюваннях та обчисленнях, оскільки всі роблять одну й ту ж роботу, отримують одні й ті ж результати, що не буде виключати списування...

Узагальнений план дій під час виконання експерименту:

1. Сформулюйте мету експерименту.
2. Визначте, що треба спостерігати, які величини необхідно виміряти.
3. Визначте, які прилади й матеріали потрібні для виконання експерименту.
4. Обміркуйте хід роботи (план її виконання).
5. Виконайте експеримент відповідно до плану.
6. Зробіть необхідні обчислення, виберіть форму запису результатів експерименту.
7. Зробіть аналіз отриманих даних.
8. Сформулюйте та запишіть висновки експерименту.

Якщо з базової школи почати роботу з формування узагальнених експериментальних умінь, то технологія проведення фізичного практикуму буде суттєво відрізнятися від традиційної форми, а сам експеримент справді стане ефективним методом навчання. Адже, якщо в учнів сформовані необхідні експериментальні вміння, то немає потреби надавати їм детально написані інструкції (окрім робіт зі складним обладнанням).

На практиці ми пропонуємо учням самостійно скласти інструкції і повідомляємо їм тільки перелік необхідних приладів (нескладне обладнання), що використовуватимуться в роботі. Потім обговорюємо їхні плани, оцінюємо реальність їхнього виконання і тільки після цього переходимо до практики.

Під час проведення лабораторних робіт та фізпрактикуму в 10-11-х класах особливу увагу слід звертати на обчислення похибок вимірювань.

Наведений у програмі перелік робіт фізичного практикуму є орієнтовним і може бути змінений учителем на власний розсуд у межах годин, зазначених програмою.

У школах, де немає необхідного складного обладнання для проведення лабораторного практикуму, передбаченого програмою, дозволяється проведення робіт із доступним обладнанням.

Така організація роботи потребує певного часу, щоб вчитель набув відповідний досвід, а потім системи роботи. Але й рівень результативності – вищий!

Ефективним засобом формування предметної та ключових компетентностей учнів у процесі навчання фізики є **навчальні проекти**, що стали новітніми програм із фізики для базової школи ще з 2015 року. Майже у кожному розділі програми подано орієнтовні теми проектів і кількість навчальних годин на цей вид діяльності учнів на уроці. Також учитель й учні можуть визначити теми проектів самостійно.

Метою навчального проектування є створення таких умов під час освітнього процесу, за яких результатом стане індивідуальний досвід проектної діяльності учня. Зокрема, у процесі виконання навчальних проектів вирішується низка різномірних дидактичних, виховних і розвигтових завдань. Під час роботи учні здобувають ключові навички: постановка проблеми, планування роботи, пошук, збирання, обробка інформації та презентація результатів роботи.

Є різні види проектів: дослідницькі, творчі, інформаційні, практичні та ігрові (рольові). Інколи вирішення фізичних проблем може поєднувати одночасно кілька видів проектів. Детальнішу інформацію про змістову структуру таких проектів та їхні загальні етапи виконання можна знайти на сайті Електронних підручників (e-ranok.com.ua) за посиланням: http://e-ranok.com.ua/upload/t580012u_physics_metod_rek_vnutr_blok_demo.pdf.

Не менш важливою ділянкою роботи у процесі поглибленого навчання фізики є розв'язування **фізичних задач**. Задачі різних типів можна ефективно використовувати на всіх етапах засвоєння фізичного знання: для розвитку інтересу, творчих здібностей і мотивації учнів до навчання фізики; під час постановки проблеми, що потребує вирішення; у процесі формування нових знань, вироблення практичних умінь учнів, для повторення, закріплення, систематизації та узагальнення засвоєного матеріалу; для контролю якості засвоєння навчального матеріалу чи діагностування навчальних досягнень учнів тощо.

Слід підкреслити, що в умовах особистісно орієнтованого навчання важливо здійснити відповідний підбір фізичних задач, що враховував би пізнавальні можливості й нахили учнів. Ефективною формою роботи тут є складання задач, подібних за змістом до вирішуваних на уроці.

Особливу увагу під час навчання фізики слід приділяти і розкриттю **здобутків вітчизняної та світової фізичної науки**, висвітленню внеску українських учених у розвиток фізики як науки, оскільки конкретні приклади досягнень українських науковців (особливо світового рівня) мають вирішальне значення в національному вихованні учнів, формуванні в них почуття гордості за свою Батьківщину та український народ. Зокрема, на уроках фізики необхідно розповісти про першого президента України академії наук В.І. Вернадського і нинішнього президента Національної академії

наук України академіка Б.Є. Патона, лауреатів Нобелівської премії в галузі фізики, які народилися або жили й працювали в Україні (Г.Шарпак, Л.Д. Ландау) та інших відомих учених (О.І. Ахієзер, А.К. Вальтер, А.Ф. Йоффе, Г.Д. Латишев, О.І. Лейпунський, Л.І. Мандельштам, В.І. Обреїмов, І.П. Пуллой, К.Д. Синельников, Л.В. Шубніков та ін.). Необхідно згадати також про відомих авіаконструкторів Ф.Ф. Андерса, О.В. Антонова, І.П. Сікорського, зупинитися на досягненнях українських учених в освоєнні космічного простору (М.І. Кибальчич, Ю.В. Кондратюк, С.П. Корольов, В.Н. Челомей, М.К. Янгель та ін.). Важливо також розкрити розвиток українських наукових шкіл: київської, харківської, одеської, львівської тощо, їхні напрями досліджень та основні досягнення.

Оцінювання навчальних досягнень учнів

Обов'язковою умовою організації навчальної діяльності учнів є **система оцінювання**, під час якого визначається рівень засвоєння навчального матеріалу. Оцінювання навчальних досягнень учнів проводиться відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 30.08.2011 №996 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти». Основними видами оцінювання є поточне, тематичне, семестрове, річне та державна підсумкова атестація.

Поточне оцінювання здійснюється за виконання учнями різних видів навчальної діяльності (усні та письмові відповіді, експериментальні роботи, домашні завдання тощо).

Тематичне оцінювання здійснюється на підставі результатів опанування учнями матеріалу теми (частини теми) відповідно до вимог навчальних програм із урахуванням поточних оцінок, різних видів навчальних робіт (практичних, лабораторних, самостійних, творчих, контрольних робіт) та навчальної активності школярів. Відпрацювання пропущених учнем лабораторних, практичних, контрольних робіт вважаємо недоцільним. Оцінка за ведення зошитів із фізики не виставляється.

Перед початком вивчення чергової теми вчитель має ознайомити учнів з її тривалістю (кількість занять), кількістю й тематикою обов'язкових робіт і термінами їх проведення, умовами оцінювання. Під час тематичного оцінювання з фізики мають бути враховані результати навчальних досягнень учнів із трьох напрямів: із знання теорії, умінь розв'язувати задачі та виконувати лабораторні роботи. При цьому проведення окремої тематичної атестації при здійсненні відповідного оцінювання не передбачається, хоча логічним буде проведення контрольної роботи, короткочасної самостійної роботи, усного заліку тощо після вивчення теми чи її частини.

Відповідно до «Інструкції з ведення класного журналу 5-11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів», затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 03.06.2008 № 496, тематична оцінка виставляється до класного журналу в колонку з написом «Тематична» без зазначення дати. Тематична оцінка в подальшому не коригується.

За результатами тематичного оцінювання виставляється семестрова оцінка у відповідні колонки «І (II) семестр», а річне оцінювання здійснюється на підставі семестрових оцінок.

Семестрові оцінки виставляються на основі тематичних з урахуванням динаміки особистих навчальних досягнень учня (учениці) з предмета протягом семестру, важливості теми (тривалість її вивчення, складність змісту, ступінь узагальнення матеріалу тощо). Семестрові та річні роботи як деякі підсумкові роботи не проводяться.

Для недопущення перевантаження учнів та раціонального використання часу, інші контрольні роботи (заміри, діагностичні роботи тощо), які організовує керівництво навчального закладу, мають проводитися під час запланованих учителем письмових робіт і містити завдання лише з теми, яка вивчається. У такому разі немає потреби проводити повторні письмові роботи. Річні контрольні роботи за весь курс навчання адміністрація навчального закладу має право проводити, якщо наказом передбачено повторення навчального матеріалу в кінці II семестру.

Учні мають право на підвищення лише семестрової оцінки. Скоригована семестрова оцінка виставляється без дати в колонку з написом «Скоригована» поруч із колонкою «І (II) семестр». Колонки для скоригованих оцінок відводяться навіть за відсутності учнів, які виявили бажання їх коригувати.

Річна оцінка не коригується і виставляється до журналу в колонку з написом «Річна» без зазначення дати не раніше, ніж через три дні після виставлення оцінки за II семестр – на основі семестрових або скоригованих семестрових оцінок.

Для учнів, які не мають річної оцінки (не атестовані) з будь-яких причин, за рішенням педагогічної ради та відповідного наказу керівника навчального закладу річне оцінювання проводиться в серпні-вересні.

Оцінка з державної підсумкової атестації виставляється у колонку з надписом «ДПА» після колонки з надписом «Річна» без зазначення дати.

Після закінчення навчального року в навчальному закладі можуть бути заплановані навчальна практика та навчальні екскурсії з фізики (лист Міністерства освіти і науки України від 06.02.2008 № 1/9-61 «Методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу під час проведення навчальних екскурсій та навчальної практики учнів загальноосвітніх навчальних закладів»). Рішення про доцільність проведення навчальної практики та навчальних екскурсій загальноосвітніх навчальних закладів приймають самостійно.

Проведення занять у кабінеті фізики

Організація навчального процесу в кабінеті фізики здійснюється відповідно до «Положення про навчальні кабінети загальноосвітніх навчальних закладів» (лист Міністерства освіти і науки України від 20.07.2004 № 601) та Положення про навчальні кабінети з природничо-математичних предметів загальноосвітніх навчальних закладів (наказ МОНмолодьспорту від 14.12.2012 № 1423).

Нагадаємо, що до переліку основних документів кабінету належать: Акт-дозвіл на проведення занять у кабінеті фізики. Паспорт кабінету фізики. Інвентарна книга. Матеріальна книга. Журнал проведення інструктажів з безпеки життєдіяльності. Інструкція з безпеки для кабінету фізики.

Під час проведення занять у кабінеті фізики особливої уваги

Далі на стор. 22

ГЕОГРАФІЯ

З цього року в 6-9-х класах географія вивчатиметься за оновленою навчальною програмою.

До неї внесено зміни, пов'язані з необхідністю навчити учнів використовувати знання і вміння, отримані у школі, для вирішення повсякденних проблем і життєвих ситуацій, забезпечення успішної самореалізації в соціумі, облаштування особистого життя, формування в учнів потреби у неперервній освіті. Тому зміст навчального матеріалу з географії визначено з огляду на потреби людини у повсякденному житті та майбутній професійній діяльності.

Програма спрямована на формування предметних і ключових компетентностей, що робить зміст освіти прикладним.

Основні зміни в навчальній програмі викладені в Пояснювальній записці. Вони спрямовані на реалізацію компетентнісного потенціалу предмета, корекцію мети і основних завдань шкільної географії, особливостей реалізації наскрізних тем засобами географії. Відповідно оновлено структуру і зміст навчальної програми.

Зміст шкільної географічної освіти втілює комплексний підхід до вивчення географічного середовища взагалі і його просторової диференціації в умовах різних територій і акваторій Землі. Такий підхід дає змогу вивчати природні, економічні і соціальні чинники, що формують і змінюють довкілля, в їхній рівноправній взаємодії. Це найефективніший шлях формування системи геоecологічних, геоекономічних, соціокультурних поглядів, цінностей, взаємин учнів не лише на емоційному, а й на раціональному рівні. Таким чином, в основу змісту навчального предмета покладено значення географічного середовища для життя і діяльності людини й суспільства. Зміст шкільної географічної освіти формує в учнів основи географічного простору на місцевому, регіональному і глобальному рівнях, а також вміння правильно орієнтуватися у просторі.

Так, у курсі «Загальна географія» 6 класу основні завдання першого систематичного курсу нового шкільного предмета не змінилися. Відкориговані очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів, що передбачають знаннєвий, діяльнісний та ціннісний компоненти. Особливістю курсу є його насиченість загальними географічними поняттями – основою теоретичних знань. Формування загальних понять в учнів відбувається за допомогою вивчення конкретних об'єктів і явищ, перш за все тих, що є у своїй місцевості.

Курс «Материків та океанів» в 7 класі продовжує логіку предмета «Географія» у змістовній і компетентнісній частинах. При вивченні фізико-географічних особливостей материків і океанів важливо забезпечити формування знань про вплив природних умов на господарську діяльність населення конкретних країн. Особливу увагу на уроках з цього курсу рекомендується приділяти географічним та культурно-історичним особливостям народів різних материків, регіонів і країн, що обумовлені їхньою взаємодією із середовищем існування, адаптацією до різних природних умов території. Для цього доцільно включати до змісту уроків загальнокультурного плану, використовувати в характеристиці населення регіонів і країн такі поняття: матеріальна і духовна культура, спосіб життя, типи міст, національний характер, національні символи, національні традиції, природні та культурні пам'ятки.

Важливим принципом побудови змісту курсу географії у 8 класі «Україна у світі: природа, населення» є краєзнавчий. Особливістю цього курсу є інтеграція фізико- та суспільно-географічних складників під час вивчення природних комплексів, населення України та свого регіону з урахуванням набутих знань про природу материків і океанів, населення країн світу з курсу географії, що вивчався в 7 класі.

Програмою передбачено виконання 11 практичних робіт та 8 досліджень. Вони спрямовані на розвиток умінь та навичок роботи з картами та іншими джерелами географічної інформації; виявлення зв'язків природи і суспільства в межах України, їхнього взаємного впливу. Це сприятиме подальшому розвитку в учнів навчально-пізнавальної компетенції і формуванню ціннісно-сміслової та соціально-професійної компетентності.

Завершується географічна освіта учнів в основній школі у 9 класі курсом «Україна і світове господарство». У 2017-2018 н. р. вивчення географії в 9 класі здійснюватиметься за новою програмою, мета якої – ознайомити учнів з основними тенденціями розвитку національного та світового господарства й визначити місце України в сучасному світі.

На вивчення курсу «Україна і світове господарство» (9 клас) передбачено 52 години (1,5 год. на тиждень). Він включає «Вступ» і п'ять розділів (Розділ I. Національна економіка та світове господарство; II. Первинний сектор господарства; III. Вторинний сектор господарства; IV. Третинний сектор господарства; V. Глобальні проблеми людства).

потребує дотримання правил безпеки життєдіяльності. **Вимоги безпеки наведено в інструктивно-методичних матеріалах:**

– Про використання методичних матеріалів щодо організації навчання і перевірки знань, проведення інструктажів з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності (Лист МОН України від 16.06.2014 № 1/9-319);

– Про використання Інструктивно-методичних матеріалів з безпеки проведення інструктажів з безпеки проведення навчально-виховного процесу в кабінетах природничо-математичного напрямку (лист МОН України від 17.07.2013 № 1/9-498);

– Безпечне проведення занять у кабінетах природничо-математичного напрямку загальноосвітніх навчальних закладів (лист МОНмолодспорту від 01.02.2012 № 1/9-72).

Згідно з наказами проводяться такі інструктажі:

– первинний інструктаж із безпеки життєдіяльності на початку занять у кабінеті (на першому уроці кожного навчального року). Учнів слід ознайомити з інструкцією з безпеки для кабінету фізики, що розміщена на стенді, затверджена директором школи і має оновлюватись не рідше одного разу на 5 років. Запис про проведення первинного інструктажу робиться в окремому журналі реєстрації інструктажів із безпеки життєдіяльності, що зберігається в кабінеті фізики;

– первинний інструктаж із безпеки життєдіяльності перед початком кожної лабораторної роботи, роботи фізпрактикуму, що реєструється в журналі обліку навчальних занять на сторінці предмета в розділі про запис змісту уроку. (Орієнтовні інструкції для проведення цього інструктажу наводяться, наприклад, у зошитах для лабораторних робіт. Учитель при проведенні даного інструктажу наголошує на тих питаннях інструкції, що стосуються даної лабораторної роботи чи роботи фізпрактикуму);

– позаплановий інструктаж із безпеки життєдіяльності у разі порушення учнями вимог нормативно-правових актів з охорони праці, що може призвести чи призвело до травм, аварій, пожеж, у разі нещасних випадків за межами закладу освіти під час проведення екскурсій. Реєстрація позапланового інструктажу проводиться в журналі реєстрації інструктажів, що зберігається в кожному кабінеті;

– цільовий інструктаж із безпеки життєдіяльності з учнями у разі організації позанавчальних заходів (наприклад, екскурсій). Реєстрація проведення цільового інструктажу здійснюється у журналі реєстрації інструктажів.

Планування роботи районних (міських) методичних об'єднань

1. Для підвищення якості фізичної освіти в області методистам МК та керівникам МО у 2017-2018 н. р. рекомендовано:

– контролювати стан викладання фізики в районі (місті);

– організувати систему заходів з ознайомлення вчителів із вимогами та змістом оновлених програм для 7-9 класів, ефективними формами, методами й прийомами їх реалізації;

– перевірити знання вчителів щодо вимог до оцінювання навчальних досягнень учнів основної школи, розроблених відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти;

– проаналізувати результати Всеукраїнських учнівських олімпіад юних фізиків та астрономів, виявити типові помилки виконання олімпіадних завдань, спланувати та посилити підготовчочоригувальну роботу щодо участі учнів у предметних олімпіадах 2017-2018 н. р.;

– розглянути питання про форми та методи роботи з обдарованими учнями (на основі аналізу результативності участі школярів міста/району в олімпіадах з фізики, астрономії, ЗНО, конкурсах, МАН, Всеукраїнському фізичному конкурсі «ЛЕВЕНЯ», Міжнародному природознавчому конкурсі «КОЛОСОК», «Геліантус» та ін.).

2. У рамках розбудови єдиного інформаційного освітнього простору міст, районів, ОТГ запланувати такі заходи:

– оновити матеріали методичних об'єднань вчителів фізики та астрономії районів (міст): нормативно-правові документи, плани роботи МО, банк даних про вчителів МО (кількісний і якісний склад), відомості про теми самоосвіти вчителів, інструкційно-методичні листи та рекомендації тощо;

• провести районні (міські) конкурси: «Вчитель року» в номінації «Фізика», «Сучасне електронне портфоліо вчителя фізики та астрономії», «Сучасний навчальний е-контент з фізики для 7-9 класів (за новими програмами) в рамках реалізації освітнього проекту «Дистанційна освіта».

3. Для поширення перспективного педагогічного досвіду роботи вчителів фізики та астрономії впроваджувати ППД через діяльність опорних шкіл, творчі лабораторії, майстер-класи, АТМ.

4. Організовуючи навчально-виховний процес з фізики у новому 2017-2018 навчальному році, посилити роботу щодо впровадження компетентнісного підходу в навчально-виховний процес, підготовки професійно компетентного педагога, здатного до особистісного та професійного зростання.

5. Продовжити впровадження STEM-освіти у загальноосвітніх навчальних закладах (Лист ІМЗО від 13.07.2017 № 21.1/10-1410 «Методичні рекомендації щодо впровадження STEM-освіти у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах України на 2017/2018 н. р.»).

6. У 2018 році Україна вперше візьме участь у Програмі міжнародного оцінювання учнів PISA, що проводиться під егідою Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР). Триватиме підготовка учнів до участі у Міжнародному моніторингу PISA (Program for International Student Assessment) – програмі міжнародного оцінювання учнів.

1. <http://www.nas.gov.ua>
2. http://kyivenergo.ua/shco_take_energoeffektivnist
3. <http://7chudes.in.ua/>
4. <http://www.expocenter.com.ua/>
5. <http://fizika.net.ua>
6. <http://www.olymp.vinnica.ua>
7. <http://www.levenia.com.ua>
8. <http://turnir.org.ua>
9. <http://sp.bdpu.org>
10. http://www.it-n.ru/communities.aspx?cat_no=5500&tmpl=com
11. <http://experiment.edu.ru>
12. <http://physics.nad.ru>
13. <http://webserver.nm.ru/nimations.html>
14. <http://www.n-t.org/>
15. <http://www.spin.nw.ru/thermo/index.html>
16. <http://www.convert-me.com/ru>
17. <http://optics.ifmo.ru>
18. <http://astronom-ntl.narod.ru>
19. <http://www.history.ru/freeph.htm>
20. <http://phdep.ifmo.ru/labor/common>
21. <http://nrc.edu.ru/est>
22. <http://archive.1september.ru/fiz>
23. <http://experiment.edu.ru>
24. <http://www.edu.delfa.net>
25. <http://marklv.narod.ru/mkt>
26. <http://kvant.mccme.ru/rub/7B.htm>
27. <http://nuclphys.simp.msu.ru>
28. <http://www.physicsbook.ru>
29. <http://www.alleng.ru/edu/phys1.htm>

Тетяна ПОТАПОВА,
старший викладач кафедри
природничо-математичної освіти

РОЗВИТОК МЕТОДИЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ ТА ЕКОЛОГІЇ ПІД ЧАС ПЕРЕХОДУ НА НОВІ ПРОГРАМИ

Опрацьовано методичну тему «Впровадження інноваційних технологій в систему роботи вчителів біології та екології як засіб розвитку особистості в умовах переходу на нові програми».

У 2016-2017 навчальному році методична робота концентрувалася навколо пріоритетних напрямків підвищення якості навчання, рівня знань учнів при переході на нові програми:

– підвищення якості знань учнів з біології, екології та природознавства;

– покращення теоретичної, науково-методичної підготовки вчителів шляхом удосконалення роботи методичних об'єднань учителів.

Методична робота обласного методичного об'єднання вчителів біології та екології побудована таким чином, щоб створити належні умови для підвищення професійної майстерності кожного педагогічного працівника.

Для забезпечення колективного керівництва методичною роботою в КВНЗ «ДОППО» створена методична рада, до якої увійшли: голова – перший проректор В.Г. Долгополий, секретар – методист Г.П. Драгунов, члени методичної ради – завідувачі та методисти навчально-методичних лабораторій, старші викладачі.

Протягом року на засіданнях методичної ради обговорювалися такі питання:

– Затвердження плану роботи методичної ради, методичних об'єднань, завдання на 2016-2017 навчальний рік;

– Про підготовку та хід ате-стації педпрацівників;

– Про курсову перепідготовку педагогічних працівників протягом навчального року;

– Поповнення банку даних про досягнення психолого-педагогічної науки та ефективний педагогічний досвід;

– Про підготовку до участі в обласній виставці-ярмарку педагогічних ідей та технологій;

– Підсумки внутрішнього контролю стану викладання навчальних предметів, виконання навчальних програм та навчальних планів у навчальному році;

– Організація взаємовідвідування відкритих лекцій.

Методична робота з педагогічними кадрами реалізу-

Вчителі біології нашої області працюють над втіленням науково-методичної теми «Основні стратегії соціалізації особистості громадянського суспільства». Триває робота над II етапом теми – організаційно-методичним. Розробляється наукове об'рунтування стратегій соціалізації учнів різного віку. Здійснюються відповідні заходи на рівні конкретних освітніх установ. Координується діяльність методичних служб різних рівнів для підвищення творчої активності педагогічних кадрів.

валася через колективні та індивідуальні форми, наставництво, консультування, взаємовідвідування занять, самоосвіту педагогів.

Опрацьовувались інструктивно-методичні рекомендації щодо переліку навчальних підручників та посібників, рекомендованих до використання у навчальному процесі.

Виконувались тематичні перевірки та моніторинг якості знань у школах області.

Усі матеріали, зібрані під час здійснення контролю, обговорювалися на засіданнях відповідних кафедр; були видані узагальнюючі накази з питань, що перебували на контролі.

Така система роботи сприяла організації методичної роботи в районах і містах, використанню нових методичних технологій.

Завдяки співпраці кафедр Інституту і, зокрема, кафедри природничо-математичної освіти (впровадження лекцій для слухачів курсів з корекційної педагогіки), збільшилася кількість педагогічних працівників, які мають спеціальну корекційну освіту.

Протягом 2016-2017 н. р. створені умови для підвищення теоретичного та професійного рівня вчителів біології, екології та природознавства шляхом упровадження у ДОППО інтегрованих курсів:

– вчителів біології, екології та природознавства;

– вчителів біології, які додатково викладають хімію або географію.

Методична робота стимулювала вчителів біології та екології до підвищення кваліфікаційної категорії. За останніми статистичними даними у 2016-2017 н. р. в області працюють 969 вчителів біології. Із них:

– 220 вчителів мають звання «Учитель-методист», «Старший учитель» – 154 вчителів;

– учителів вищої категорії – 497, I категорії – 96, II категорії – 103, категорії «спеціаліст» – 98;

– не мають категорії, тобто не спеціалісти – 10.

Як свідчать статистичні дані, колектив учителів біології області має досить високий потенціал для впровадження нових педагогічних та методичних досягнень в умовах переходу на нові програми.

З нового навчального року ми переходимо на викладання біології в 9 класі за новою програмою. Одразу попереджуємо, що не буде легких шляхів. У 9 класі вивчатиметься матеріал, що раніше вивчався у 10-11-х класах – загальна біологія. На нашу думку, цей матеріал не зовсім адаптований до вікових особливостей учнів. Він майже не спрощений, а, навпаки, містить деякі теми, що не вивчалися в базовій школі. Нових підручників у найближчі часи, мабуть, не буде. Тому поки що треба користуватися минулорічними підручниками для 10-11-х класів.

Зважаючи на це, науковці кафедри природничо-математичної освіти розробили на допомогу вчителям біології і учням робочі зошити для 9 класу. Використання цих зошитів покращить вивчення біології в 9 класі, оскільки там є опорні конспекти, що допоможуть у засвоєнні матеріалу.

Аналіз стану методичної роботи за минулий рік дає підстави вважати, що методичну тему педагогічні колективи вчителів біології та екології реалізують.

На підставі вищезазначеного **підбиваємо підсумки та визначаємо основні напрямки методичної роботи в області у 2017-2018 навчальному році:**

1. Триватиме робота над науково-методичною темою «Впровадження інновацій у

систему роботи школи як засіб розвитку особистості, в умовах переходу на нові програми в 9 класі».

2. Спрямувати методичну роботу на вирішення таких завдань:

– підвищення якості знань учнів з біології та екології;

– удосконалення психолого-педагогічної освіти вчителів;

– організація роботи психолого-педагогічного семінару для підвищення рівня професійної майстерності вчителів;

– забезпечення ефективного впливу кафедри природничо-математичної освіти на діяльність районних (міських) методичних об'єднань.

3. Керівникам методичних об'єднань:

3.1. Робота методичних об'єднань має тривати з періодичністю засідань – двічі на семестр.

3.2. Спрямувати роботу вчителів на підвищення рівня методичної роботи, на залучення педагогів до поширення кращого досвіду шляхом публікації у фахових виданнях.

Пропонуємо анований список методичної літератури з біології

(«Бібліотека журналу «Біологія» – Харків: Видавнича група «Основа»).

Укладачі: **Волкова І.В., Колісник О.В., Сіваченко І.Г.:**

Репродуктивне здоров'я сучасних учнів: Практика і теорія навчання.

Укладач **Задорожний К.М.:** Активні форми та методи навчання біології.

Бінарні уроки та зв'язок із іншими предметами під час викладання біології.

Біологія: Дидактичні матеріали до курсу. 8 клас.

Біологія: Підготовка до іспиту.

Викладання біології у профільних класах.

Використання ігрових технологій під час вивчення біології.

Дослідна та проектна діяльність під час вивчення біології.

Інформаційні технології на уроках біології.

Нові педагогічні технології для вчителів біології.

Педагогічні знахідки на уроках біології.

Педагогічна майстерня вчителя біології.

Розвиток інтелекту та пізнавальної діяльності учнів на уроках біології.

Сучасні методики викладання біології в школі.

Сучасні форми та методи навчання біології.

Тестові форми оцінювання знань з біології: типи завдань і технологія використання.

Технології навчання біології.

Уроки-ігри та інші форми ігрової діяльності у курсі біології.

Ковальчук Г.І. Цікава зоологія. У 2-х частинах.

Мартинова Л.П. Українсько-російський та російсько-український шкільний біологічний словник.

Маслікова І.В. Авторські навчальні програми як об'єкт і предмет дослідної діяльності вчителя біології.

Ніколенко В.О. Інтелектуальні ігри на уроках біології.

Петренко Л.Т. Викладання біології в профільних класах: Факультативний курс «Еволюція систем організмів. Філогенія органічного світу». У 2-х частинах.

Пінська В.Г. Біологія: Дидактичні матеріали до курсу. 9 клас. У 2-х випусках.

Савустьяненко Т.Л. Діяльнісний підхід під час вивчення біології.

Савустьяненко Т.Л. Інновації на уроках біології.

Свінченко І.А. Групові форми навчання у викладанні біології. У 2-х частинах.

Свінченко І.А. Інтерактивні форми діяльності на уроках біології. Частина І.

Тагліна О.В. Біологія: Дидактичні матеріали до курсу. 11 клас.

Фейгін О.О. Велика тасмунія Всесвіту.

Шамрай С.М. Біологічні дослідження: Планування і проведення.

Шевченко Н.І. Використання фольклору на уроках біології: Дидактичні матеріали.

Альберт ГРИГОРОВ, методист навчально-методичної лабораторії кафедри природничо-математичної освіти

ТЕХНОЛОГІЧНА ОСВІТА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Предмет – не навчальна дисципліна, а проблема, що досліджується на міждисциплінарному рівні.

Михайло Скаткін

Кризові явища сучасної освіти, характерними ознаками яких є протиріччя між програмними вимогами трудового навчання і запитами суспільства, потребами та інтересами учня, переважаність навчальних програм, зумовили впровадження компетентнісного підходу в систему шкільної освіти, що передбачає формування в учнів ключових компетентностей.

Важливі акценти сучасної освіти: інтеграція змісту предметів для навчального розвантаження учнів, запровадження академічної автономії закладів освіти, орієнтація на потреби та інтереси учнів.

Метою базової загальної середньої освіти є розвиток і соціалізація учнів, формування у них національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих і дослідницьких здібностей, навичок забезпечення життя, здатності до саморозвитку і самонавчання в умовах глобальних змін і викликів. Вирішення цих завдань відбувається шляхом формування ключових компетентностей (спілкування державною мовою (і рідною у разі відмінності), спілкування іноземними мовами, математична компетентність, основні компетентності у природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова компетентність, уміння вчитися протягом життя, ініціативність і підприємливість, соціальна та громадянська компетентності, обізнаність та самовияв у сфері культури, екологічна грамотність і здорове життя. Для формування ключових і предметних компетентностей у змісті кожного предмета закладено наскрізні змістові лінії: «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність». Таким чином, трудове навчання долучається до виконання завдань шкільної освіти.

На уроках трудового навчання здійснюється також залучення до проектної діяльності як провідного засобу розвитку і навчання учнів, формування у них вміння самостійно навчатися, опанувати засобами сучасних технологій, уміння конструювати свій процес пізнання і практично втілювати заплановане.

Вимоги оновленої освіти, визначені в Концепції «Нової української школи», потребували відповідності програм з трудового навчання для учнів

5-9-х класів. Зміст оновленої програми орієнтований на учня; максимально враховує інтереси дітей та запити батьків; забезпечує рівність вибору виробів та технологій у класах, що не поділяються на групи; відходить від гендерного підходу при виборі технологічної діяльності; забезпечує опанування життєво необхідних технологій обробки матеріалів.

Оновлена програма збільшує автономію вчителя та заохочує до праці, сприяє використанню в шкільній майстерні нових технологій та нового обладнання; покращує динаміку «працюючих» вчителів; розширює правове поле діяльності вчителя (виконання і фіксація в журналі).

Інтеграція змісту оновленої програми орієнтує на цінність учнівських робіт; посилює роль проектної діяльності; передбачає опанування графічною грамотою; дає змогу відійти від орієнтації на робітничі професії; створює можливість використовувати та розвивати техніки декоративно-ужиткового мистецтва, притаманні як усій Україні, так і її регіонам.

До структури програми з трудового навчання належать: очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів, орієнтовний перелік об'єктів навчально-трудової та проектної діяльності учнів та перелік основних технологій.

Очікувані результати мають три компоненти: знанневий, діяльнісний, ціннісний. Вони є загальними та обов'язковими для учнів, які навчаються в

класах, що поділяються і не поділяються на групи.

Учитель, відповідно до очікуваних результатів, має сам визначити теми уроків, обсяг навчального матеріалу, що залежатиме від матеріально-технічної бази, об'єкта проектно-технологічної діяльності, контингенту учнів тощо. Орієнтовний перелік об'єктів проектно-технологічної діяльності учнів – це навчальні та творчі проекти учнів, що виконуються за допомогою будь-якої технології з тих, що є у змісті програми, з відповідним добром конструкційних матеріалів, плануванням робіт, необхідних для створення виробу – від творчого задуму до його практичного втілення.

Результатом навчально-трудої діяльності учнів має бути проект у вигляді виробу чи послуги. У 5-6-х класах учні опанують 6-10 проектів; у 7-8-х класах – від 4 до 6 проектів; у 9-му класі – 2 проекти. Плюс 2 проекти з технології побутової діяльності та самообслуговування в 5-8-х класах та 1 проект у 9 класі. Практичний результат учнівського проекту має бути особистісно ціннісним для учня; корисним для сім'ї, родини, класу, школи; соціально зорієнтованим або мати підприємницький потенціал.

Перелік основних технологій містить перелік процесів обробки різних матеріалів, з якого учитель спільно з учнями обирають найдоцільніші для виготовлення проектного виробу. Кількість годин на опанування проекту вчитель визначає самостійно

залежно від складності виробу та технологій обробки, що застосовуються. При цьому та сама технологія може використовуватись як основна не більше двох разів в одному класі. Проект у 9-му класі виконується з урахуванням уже засвоєних технологій і відповідних знань, умінь і навичок, набутих учнями у попередніх класах. Учитель самостійно формує теми відповідно до обраних об'єктів проектування для їх виготовлення, визначає і планує необхідну кількість навчальних годин для вивчення відповідних процесів з обробки матеріалу тощо.

Другий розділ «Технологія побутової діяльності та самообслуговування» вивчається як окремі маленькі проекти, що не належать до передбаченої кількості проектів. Їх вивчають у будь-який час, не порушуючи календарного плану.

Алгоритм проектної діяльності має такі етапи:

1) учитель обирає об'єкт проектування разом із учнями, з урахуванням їхніх здібностей та інтересів та можливостей матеріально-технічного забезпечення шкільної майстерні;

2) досліджують (методами проектування) і об'рунтовують форму або конструкцію виробу;

3) досліджують і добирають матеріали, визначають необхідні технологічні процеси,

за допомогою яких виготовляють виріб;

4) розробляють необхідні для виготовлення виробу проектно-технологічні документи – малюнок, ескіз, технічний рисунок, креслення, схему тощо.

5) виконують заплановані роботи.

При складанні календарно-тематичного планування варто дотримуватись такої послідовності:

1. Обрати види об'єктів проектно-технологічної діяльності учнів (проектів) та визначити їхню кількість.

2. Обрати основні технології та додаткові технології (за потреби) для проектування та виготовлення кожного виробу.

3. Спланувати очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів.

4. Визначити орієнтовну кількість годин на кожен проект.

5. Сформулювати теми та зміст уроків з проектування та виготовлення кожного об'єкту проектно-технологічної діяльності учнів.

6. Спланувати теми та зміст уроків з технології побутової діяльності та самообслуговування.

Яким чином обрати технології?

Для проекту можна обирати одну основну технологію або одну основну і додаткову технологію (декупаж, розпис, контурне різьблення тощо). Для класів, що не діляться на групи, обираються дві основні технології. Наприклад, для хлопчиків – «Технологія ажурного випилювання», а для дівчат – «Технологія виготовлення виробів з бісеру».

Календарне планування для класу на семестр може мати декілька сторінок з таблицями, що відповідає кількості проектів.

Нижче наведено зразок орієнтовної форми календарно-тематичного планування. Учитель може додавати для зручності й інші колонки: «Домашнє завдання», «Примітка» тощо.

Оцінювання результатів трудового навчання відбуватиметься за результатами проектування під час публічного захисту учнівських проектів із використанням не лише оцінок вчителя, а й самооцінювання та взаємного оцінювання школярів. Діагностика розвитку особистості учня визначатиметься за динамікою його рейтингових оцінок за кожний виконаний проект.

Ірина КОВАЛЬЧУК,
доцент кафедри природничо-математичної освіти

№ з/п	Тема уроку та її зміст	К-ть год.	Дата проведення	
			5-А	5-Б
	Розділ I. Основи проектування, матеріалознавства та технології обробки. Об'єкт проектної діяльності № 1: Гольниця. Основна технологія: Технологія обробки текстильних матеріалів ручним способом.	2		
1-2	Ознайомлення з правилами внутрішнього розпорядку в навчальній майстерні та загальними правилами безпечної праці.	2		
3-4	Поняття про проектування. Етапи проектування. Вибір об'єкта проектування (різновиду гольниці). Планування роботи з виконання проекту.	2		
5-6	Поняття про метод фантазування та його застосування.	2		

ЗНАЧЕННЯ ТА СУТЬ ПРАКТИКИ СПІЛЬНОГО ВИКЛАДАННЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ

Інклюзивна освіта, створення умов для навчання дітей з особливими освітніми потребами в системі загальної освіти, є не лише виявом демократичності українського суспільства, що забезпечує права всіх своїх громадян, а й міжнародним зобов'язанням, що постає з Конвенції ООН «Про права інвалідів». У статті 24 цієї конвенції «Освіта» зазначено, що держави – учасниці конвенції мають впроваджувати інклюзивну освіту на всіх рівнях системи освіти.

Наразі вже здійснено чимало змін у цій сфері, як на рівні законодавства, так і на рівні практики: внесено зміни до основних Законів України про розвиток і впровадження інклюзивної освіти; створено умови для навчання дітей з особливими освітніми потребами на базі багатьох дошкільних, загальноосвітніх і вищих навчальних закладів; здійснюється підготовка педагогів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Велике значення в успішності та ефективності впровадження будь-яких інновацій мають обізнаність з їхніми особливостями, а також позитивне ставлення причетних до цього осіб. Педагоги загальноосвітніх навчальних закладів зазвичай краще сприймають зміни, пов'язані із запровадженням інклюзивної освіти, якщо добре обізнані з її особливостями та позитивно налаштовані на нові підходи до організації навчального процесу. Позитивне ставлення до спільного викладання є однією з головних умов її успішного впровадження.

Спільне викладання – це така організація навчання у класі, коли спеціалісти (учитель та спеціальний педагог чи асистент учителя) разом здійснюють викладання в єдиному фізичному просторі (класі), у різноманітній за складом групі учнів, серед яких є діти з особливими освітніми потребами.

Цей спосіб викладання використовується як для задоволення потреб окремих учнів, так і для покращення ефективності викладання для всіх школярів.

Практика спільного викладання, поширена в більшості європейських країн, набула свого розвитку в Україні з початком запровадження концепції інклюзивної освіти, що передбачає спільне навчання всіх дітей, зокрема і дітей з особливими освітніми потребами.

Спільне викладання передбачає участь не менше двох педагогічних працівників, які спільно викладають, мають однакову професійну підготовку і є рівноправними колегами в навчальному процесі.

Найчастіше практика спільного викладання передбачає спільну роботу вчителя інклюзивного класу та корекційного педагога. Спільна робота вчителів в одному класі може дати багато задоволення як педагогам, так і школярам – з'являється більше до-

рослих, які особисто відповідають за навчання всіх учнів, ретельніше продумують способи оцінювання, усі діти отримують належну увагу та підтримку в разі потреби. Різноманітний за складом клас учнів спонукає вчителів ефективно реагувати на різні потреби школярів, зменшувати вплив взаємин «учитель-учні», а також розширювати можливості використання професійного досвіду. Обидва педагоги проводять навчання в одному фізичному просторі, хоча періодично малі групи учнів можуть протягом певного часу працювати в іншому місці (за межами класу). Спільне викладання зазвичай відбувається в єдиному середовищі, що відрізняє його від практики перегрупування дітей для використання різних позакласних розвиваючих програм.

Основою спільного викладання є загальноосвітня навчальна програма, яку можна змінювати відповідно до особливостей розвитку та потреб окремих учнів. Хоча ще не всі вчителі готові до спільного викладання, їхнє бажання мати позитивні результати у своїй педагогічній діяльності, налаштованість на використання інноваційних підходів спрямовують їхні пошуки саме в царину спільного викладання.

Така організація навчання у класі може допомогти педагогам досягти вагомих результатів, сприятиме прогресивному розвитку кожного учня, забезпечить емоційний комфорт як учнів, так і вчителів. Утім, як завжди при появі будь-якої нової освітньої інновації, виникає чимало перешкод, зокрема: недостатній рівень підготовки вчителів, відсутність належної підтримки адміністрації навчального закладу, труднощі при розподілі повноважень між учителями тощо.

Основними складовими ефективної практики спільного викладання є:

- **Спільні узгоджені цілі.** Визначення навчальних цілей під час планування та їх узгодження є однією з важливих умов успішного спільного викладання.

- **Спільні цінності та переконання.** У педагогів має бути не лише спільне бачення «чого навчати», а й спільне розуміння процесу навчання учнів. Присутність двох педагогів забезпечує різні знання, навички та ресурси, що дає змогу самим учителям навчатись один в одного. Спільне розуміння процесів викладання й навчання є одним із результатів і необхідних компонентів практики спільного викладання.

- **Рівність учасників.** Рівність обох педагогів існує, якщо кожен із них відчуває, що його/її знання та досвід цінуються. Повага до колеги є запорукою досягнення паритету у своїй діяльності. Педагоги – учасники практики спільного викладання – розвивають вміння вільно обмінюватись ідеями та викликами незалежно від свого досвіду, ставлення чи посади. Така рівноцінність педагогів може проявлятися, наприклад, коли корекційний педагог посилює ефективність уроку, який спланував учитель, завдяки своїм спеціальним знанням і навичкам. Відповідно, учитель може моделювати методи та форми роботи із класом для корекційного педагога. У будь-якому разі, результатом такого паритету будуть кращі навчальні досягнення учнів.

- **Спільне лідерство.** Один із педагогів так описала свій досвід спільного викладання: «Я робила все, що мусить робити хороший учитель. Відмінністю було те, що при спільному викладанні це робили двоє людей». Важливим, що вчитель наголосила на спільній участі обох педагогів у процесі ухвалення рішень, на спільному лідерстві.

- **Співпраця.** Спільне викладання передбачає, насамперед, співпрацю. Тому доцільно розповісти про цю складову детальноше.

Характеристики співпраці у процесі спільного викладання

Особливими характеристиками співпраці у процесі спільного викладання є: особиста взаємодія, позитивна взаємозалежність, міжособистісні навички, моніторинг прогресу та індивідуальна підзвітність.

- **Особиста взаємодія.** Є важливим елементом процесу спільного викладання, оскільки передбачає участь обох педагогів у процесі ухвалення рішень щодо того, як часто і коли вони зустрічатимуться, коли залучатимуть інших фахівців чи батьків тощо. Педагоги також мусять узгодити систему спілкування поза проведенням формальних зустрічей (наприклад, за допомогою електронної пошти, скайпу тощо).

- **Пізнавальна взаємозалежність.** Є основним аспектом співпраці при спільному викладанні, що базується на переконанні: жоден фахівець не може повністю задовольнити різноманітні потреби в навчання всіх учнів. Тому спільне викладання забезпечує обох педагогам можливість застосовувати свої знання та досвід для якомога кращого врахування індивідуальних особистостей усіх учнів.

- **Міжособистісні навички.** Охоплюють вербальні та невербальні компоненти довіри, а також навички з вирішення проблемних ситуацій. Ці соціальні навички необхідні для розподілу лідерських функцій і врахування потреб усіх дітей. Використовуючи спільне викладання, педагоги можуть з'ясувати, що їхні міжособистісні навички перебувають на різних рівнях розвитку, що залежить від попереднього навчання, особистих стилів комунікації тощо. Тому ефективне

спільне викладання передбачає взаємний зворотний зв'язок і заохочення один одного.

- **Моніторинг прогресу.** Це коротка рефлексія основних успіхів і викликів, що відбулись під час уроку. Педагоги разом обмірковують досягнення учнями навчальних цілей; ефективно використовують комунікативні навички учителів у процесі взаємного спілкування; здійснення необхідних пристосувань навчальних видів діяльності тощо. Методи моніторингу можуть варіюватися від простих до складних. Наприклад, деякі вчителі використовують простий перелік контрольних запитань про свої завдання на уроці та їх виконання. Інші педагоги планують наприкінці дня щоденне 15-хвилинне обговорення трьох складових моніторингу (навчальних цілей, навичок спілкування, пристосувань навчальних видів діяльності). Учителі також можуть обговорювати успішні практики під час уроку, варіанти майбутніх змін та ін.

- **Індивідуальна підзвітність.** Є «двигуном» спільного викладання. Індивідуальна підзвітність – це форма визнання важливості дій кожного з педагогів. Вона передбачає час для оцінювання дій кожного з партнерів, що має за мету досягнення чотирьох цілей:

- 1 – підсилення відчуття вагомості внеску кожного з педагогів;
  - 2 – забезпечення взаємовизнання цього внеску;
  - 3 – визначення необхідних змін у діях чи завданнях учителів;
  - 4 – визначення необхідної підтримки (наприклад, моделювання, наставництво, пошук додаткових ресурсів тощо).
- Досягнення цих цілей безумовно сприяє підвищенню ефективності виконання своїх функцій, а також ефективності освітнього процесу взагалі.

МОДЕЛІ ТА ФОРМИ СПІЛЬНОГО ВИКЛАДАННЯ

Є три основні моделі спільного викладання:

1. **Модель консультування.** Тут корекційний педагог є консультантом у питаннях адаптації та модифікації навчальної програми, навчального середовища, формування навичок і розробки системи оцінювання.

2. **Модель навчання.** У моделі навчання корекційний і загальноосвітній педагоги по чергово «навчають» один одного в питаннях виконання навчальної програми, використання різних методів викладання, форм і видів оцінювання, тобто в тих питаннях, де вони є експертами.

3. **Модель співпраці (або роботи в команді)** передбачає справедливий розподіл обов'язків у процесі планування, проведення та оцінювання уроку. Дослідники рекомендують віддати перевагу саме цій моделі, зокрема завдяки її дієвості щодо внеску обох учителів у процес розподілу завдань та обов'язків.

Модель співпраці передбачає такі форми спільного викладання:

• Викладання-підтримка.

Цей підхід ще можна описати так: «один викладає, інший допомагає», або «ведучий і помічник». Таку форму спільного викладання застосовують досить широко. Саме з цього простого підходу варто розпочинати процес спільного викладання, адже він не потребує багато часу для спільного планування. Проте, цей підхід варто використовувати обережно – якщо один учитель постійно виконуватиме роль ве-

дучого, це може применшити роль іншого вчителя та/або викликати втрату довіри до нього. Також це може підвищити залежність учнів від учителя-помічника.

При такій формі спільного викладання *ведучий учитель* визначає організацію змісту уроку, методи викладання, навички, які учням необхідно розвинути для виконання навчальних завдань тощо. *Учитель-помічник* проводить окремі фрагменти уроків з малими групами учнів.

• Паралельне викладання.

Паралельне викладання відбувається тоді, коли педагоги працюють одночасно з різними групами учнів в одному класі. Основною перевагою паралельного викладання є зменшення кількості учнів, з якими працює один учитель, що дає змогу індивідуалізувати навчальний процес і краще врахувати індивідуальні потреби учнів.

При паралельному викладанні навчальний зміст може бути однаковим або різним для двох груп учнів. Формування груп також може відбуватись по-різному: учителі можуть поділити клас на дві групи порівну або один учитель може працювати з більшою групою учнів, а другий – з меншою.

Різновидом паралельного викладання можуть бути уроки в навчальних центрах. Така форма спільного викладання передбачає формування трьох або чотирьох груп учнів, що можуть працювати з різними педагогами (наприклад, одна група учнів може працювати з

учителем, друга група – з асистентом учителя, третя – з логопедом, а четверта – самостійно). Ротація груп може відбуватись по-різному: групи переходять від учителя до вчителя або самі вчителі переходять від групи до групи.

При застосуванні паралельного викладання також можна знайти всі компоненти співпраці: особисту взаємодію, позитивну взаємозалежність, міжособистісні навички, моніторинг прогресу та індивідуальну підзвітність.

Особиста взаємодія тут відбувається ще й на етапі планування, коли вчитель і логопед зустрічаються щотижня, щоб спланувати дидактичні матеріали та навчальні види діяльності. Одним із найскладніших елементів у такій формі спільного викладання є моніторинг прогресу, оскільки всі три фахівці працювали окремо зі своїми групами учнів, а отже, не могли спостерігати за практикою колеги. У такому разі обмін результатами самооцінювання після уроку суттєво допомагає покращити практику спільного викладання.

• Додаткове викладання.

Додаткове викладання практикується тоді, коли треба, щоб один з педагогів підсилив якість викладання іншого педагога. Це може відбуватись, наприклад, якщо один із педагогів ще раз повторює інформацію іншими словами (парафраз), моделює необхідні навички тощо. Інколи один із педагогів може провести попереднє заняття для невеликої групи учнів з розвитку соціальних навичок, необхідних для успішного

кооперативного навчання в малих групах, а потім спостерігати за їх виконанням.

Зазвичай при використанні цієї форми спільного викладання один із педагогів відповідає за розробку плану уроку. Обидва педагоги беруть участь у представленні навчального матеріалу, хоча їхні методи можуть дещо відрізнятися. Наприклад, один учитель може читати інформацію вголос, а другий – робити нотатки на дошці або на фліпчарті.

Додаткове або взаємодоповнює викладання є доброю нагодою для менш досвідченого педагога отримати необхідну практику та відчуття впевненості у своїх силах, щоб перейти до іншої форми спільного викладання – викладання в команді.

Практика спільного викладання – це новий досвід для педагогів, зокрема для тих, хто цікавиться інноваційними практиками. Залучення додаткових спеціалістів, активізація взаємодії між дорослими та дітьми створює додаткові можливості для навчання і є добрим стимулом для розвитку освітньої системи. Такий підхід допомагає суттєво змінити погляд на організацію освітнього процесу з позиції «Що кожний з нас може зробити для НАШИХ дітей» на позицію «Що ми можемо зробити разом для ВСІХ наших дітей».

Людмила ФЕДОРЧЕНКО,
завідувач навчально-методичної лабораторії спеціальної освіти;
Яна БАРАНЕЦЬ, Яна ПОЛУПАНОВА,
методисти НМЛ спеціальної освіти

ОСВІТНІЙ МЕНЕДЖМЕНТ У СИСТЕМІ ІННОВАЦІЙНОГО РЕФОРМУВАННЯ ГАЛУЗІ

Інноваційна освіта – це освіта, заснована на нових знаннях та інноваційній динаміці. Втілення концепції інноваційної освіти передбачає якісну зміну структури і змісту освітніх програм, форм і методів організації навчального процесу, системне, комплексне застосування інноваційних технологій. Інноваційна освіта у кращих зразках орієнтована не так на передачу знань, що постійно оновлюються і старіють, як на опанування базовими компетенціями, що сприяють потім – у разі потреби – самостійному набуттю знань.

Інноваційні процеси мають відбуватися в усіх освітніх структурах. Нові типи освітніх установ, систем управління, нові технології та методики – це прояви величезного потенціалу інноваційних процесів. Розвиток різних форм інноваційної освіти – це частина загального процесу набуття людської діяльності інноваційного характеру. Будь-який інноваційний процес потребує опанування інформаційними ресурсами і комунікаційними технологіями. Проблема не в тому, щоб опанувати набором таких технологій, а в тому, щоб побудувати правильну систему їх використання відповідно до стратегії того чи іншого розвитку. Інноваційні зміни у формах освітньої діяльності, що відбуваються у процесі становлення постсучасних освітніх та соціальних практик, зумовлюють трансформацію управлінських моделей в освіті. В сучасних умовах, використовуючи позитивний світовий досвід, управління в освіті починає переорієнтовуватися на концептуальну модель дослідження та функціонування своїх механізмів, що має своєю основою теорію менеджменту.

Менеджментна модель управління є найбільш адекватною для впровадження освітніх інновацій.

Управлінські зміни мають соціально-змістовний, а не структурно-формальний характер, адже в іншому разі вони не синхронізуються зі змінами в соціальному середовищі та в освітній царині, що продукуються новими соціокультурними патернами індивідуального чи групового характеру. Так постає проєктивно-системотворча функція управління в освіті щодо інших модернізаційних процесів, які відбуваються в галузі. В інтерпретації теорії менеджменту управління має діяльнісний характер, прямо пов'язане з особистісним та соціокультурним контекстом управлінської діяльності і на практичному рівні орієнтоване на конкретні механізми ухвалення і реалізації управлінських рішень.

Використання менеджменту в освітній галузі для організаційного управління не для отримання прибутку, а для забезпечення соціального добра можливе завдяки трансформації менеджменту як управлінської концепції. Це, передусім, соціальне розширення функцій менеджменту в інформаційному суспільстві та адаптація управління освітою до потреб освітніх суб'єктів як споживачів освітніх послуг та ринкових суб'єктів. Щододалі більше застосування

Глобальні соціокультурні зміни потребують нових освітніх підходів щодо підготовки людини до життя в інноваційному суспільстві. Для цього освіта і система виховання мають переорієнтуватися на формування у дитини, молодшої людини інноваційного типу культури, інноваційного типу мислення і готовності до інноваційного типу дій.

стратегічного управління і стратегічного планування в освіті як основних механізмів забезпечення регулювання в умовах відмови від адміністративного контролю над соціальними процесами також потребує застосування менеджменту. Фактично йдеться про становлення у межах менеджментної моделі управління в освіті нового типу управлінських технологій та механізмів у всій системі управління галуззю, максимально наближеного до природи самоуправлінських процесів освітньої сфери як об'єкта. Подальші зміни в управлінні вітчизняною освітою залежать від того, наскільки йому вдасться використати основні світові тенденції у розвитку менеджменту.

На менеджментну модель управління освітою впливає кілька напрямів його розвитку, на основі яких відбувається становлення його інноваційних форм.

Синергетичний менеджмент ґрунтується на визнанні постійної невірнізованості будь-яких соціальних систем і орієнтує на розуміння освітньої сфери як такої, де спонтанно виявляється феномен самоорганізації (синергизму) у системах управління. Мережний менеджмент застосовується в управлінні освітою, що сприймається як мережна структура (освітні мережі). Необхідність появи мережних структур при цьому є наслідком перетворень, що відбуваються у зовнішньому середовищі (соціумі); мережна структура є однією з форм адаптації до її мінливих умов.

Креативний менеджмент використовується, якщо проблеми розвитку освітньої галузі неможливо формалізувати, а застосування стандартних схем для вирішення завдань не дає потрібних результатів.

Креативний менеджмент спрямований на найповніше виявлення творчого потенціалу працівників, і основне завдання менеджера – організація освітнього процесу як нового поєднання ресурсів. Він незамінний при пошуку нових ефективних прийомів роботи, при здійсненні якісного прориву, переході на нову модель розвитку тощо.

До найпоширеніших прийомів креативного менеджменту належать: *ідеальна модель* – виконання функцій при відсутності чіткого налаштування управління об'єктом; *перехід у надсистему* – вирішення проблем спільно, комплексно; *приймання інверсії* – зворотного руху, або зворотний принцип вирішення проблеми;

проміжне поле – з'єднання несумісного, консенсус полярних інтересів.

Командний менеджмент спирається на комплексне і конструктивне використання командних ефектів: взаємодопомоги й взаємопосилення при досягненні загальної мети; самомотивацію співробітників; налагоджений механізм зворотного зв'язку; готовність до особистої відповідальності за невдачу роботи групи і командного успіху; ініціативний обмін ресурсами; розвинена корпоративна культура тощо.

Самокерована команда здатна ініціативно визначати амбіційні цілі й досягати безпрецедентних результатів, додаючи до проєкту найвищу мотивацію і з найбільшою ефективністю використовуючи особистий ресурс кожного члена команди. Командний менеджмент найбільш ефективний при втіленні інноваційних освітніх проєктів, що здійснюються тимчасові команди управлінців.

Комунікативний і комунікаційний менеджмент використовують в управлінні комунікацією в освітньому процесі. Основною функцією **комунікативного менеджменту** є налагодження ефективної передачі інформації, а саме: аналіз кількості переданої інформації, пропускна здатність каналу комунікації, уразливість переданої інформації тощо (не зважаючи на семантику повідомлення). Суттю комунікативного менеджменту є управління значенням наповнення повідомлення, інколи не зважаючи на рух повідомлення в організації, канали його передавання, час тощо.

Найчіткішим виявом інноваційного характеру менеджментної моделі управління є **інноваційний менеджмент**, який останнім часом набуває інституційного значення, охоплюючи і структурне оформлення інноваційної діяльності, і систему управління інноваціями, і інститут менеджерів інноваційної сфери. Інноваційний менеджмент як система є комплексом формальних і неформальних правил, принципів, норм, настанов і ціннісних орієнтацій, що регулюють різні сфери інноваційної діяльності. З погляду управління, головним аспектом інноваційного менеджменту є його функціонування як управлінського інституту, що активно впливає на всі складові життя об'єкта управління. Інновації в управлінні освітою також здійснюються відповідно до закономірностей інноваційного менеджменту і є одним із його компонентів.

У сфері дослідження, розробки та впровадження інновацій теорія управління спирається на концепції інноваційного менеджменту, що мають два рівні. По-перше,

це теорія соціального управління інноваційними системами та процесами, основним предметом яких є розробка стратегій інноваційного розвитку, соціально-організаційних змін, філософсько-методологічних засад інновацій як форми реалізації постсучасних соціальних практик. По-друге, це прикладні теорії організації й управління інноваційною діяльністю, що забезпечують науково-методичну базу для підготовки практичних рішень з удосконалення управління, аналізу інноваційної діяльності, застосування сучасних прийомів і методів впливу на управлінський персонал. Фокусом інноваційного менеджменту в управлінні освітою є вироблення стратегії освітніх інновацій як у межах самої освітньої сфери, так і щодо управління інноваційними процесами у її взаємодії з соціокультурним оточенням.

Ми поділяємо думку дослідників, що інституціоналізація менеджменту в управлінні освітою і формування на цій основі освітнього менеджменту здійснюється саме як інноваційний процес, тобто в межах закономірностей інноваційного менеджменту. Саме тому доцільно говорити якщо не про тотожність, то про перетин проблемних полів освітнього менеджменту та інноваційного менеджменту. Для інновацій у сфері освітнього управління особливе значення має пристосованість менеджменту як системи управління на інституційному рівні. Менеджмент дає змогу інституціонізувати управлінські інновації в освіті та забезпечити їхню надійну соціально-організаційну основу у вигляді структурованих стосунків, систем інтеграції та диференціації, довготривалих групових і індивідуальних настанов, орієнтацій, цілей, рішень, завдань і практичних дій.

На перетині інноваційного та освітнього менеджменту формується специфічна галузь управлінської практики – **менеджмент освітніх інновацій**, який, на думку фахівців, є процесом цілеспрямованого впливу суб'єкта управління (керівника) на об'єкт управління (соціальну систему, що перебуває у стані постійного розвитку), внаслідок чого відбувається не лише його якісна зміна, але й підвищується рівень конкурентоспроможності шляхом постійного залучення інвестицій для розробки й впровадження інновацій.

Для менеджменту освітніх інновацій характерна дія нових закономірностей, що суттєво змінюють мету, завдання і технологію управління ЗНЗ, а саме:

– будь-яка освітня інновація, що впроваджується в закладі освіти, суттєво змінює кінцевий результат його діяльності;

– будь-яка освітня інновація під час упровадження в закладі освіти потребує додаткових інтелектуальних, матеріальних і часових витрат учасників навчально-виховного й управлінського процесів.

Метою управління ЗНЗ на засадах менеджменту освітніх інновацій є створення конкурентоздатного освітнього середовища, де відбувається підготовка конкурентоспроможних випускників, адаптованих до життя у суспільстві швидких змін.

Основними завданнями управління ЗНЗ на засадах менеджменту освітніх інновацій є спрямування на постійне переведення ЗНЗ – як відкритої соціально-педагогічної системи – в якісно новий стан, в якому: забезпечується постійна соціальна, матеріальна і психологічна підтримка педагогічно-новаторів; створюються правові, організаційні і психологічні умови для експериментальної діяльності; залучаються інвестори; відбувається активна робота з розробки і впровадження освітніх інновацій; розширюються і поглиблюються функціональні обов'язки учасників навчально-виховного й управлінського процесів.

Основними напрямками розвитку теорії і практики менеджменту освітніх інновацій є: оновлення філософії освіти завдяки сучасним науковим підходам і принципам пізнання, таким як: системно-синергетичний, цілісний (глобалістичний), гуманістичний, інформаційний, інноваційний; розвитку методології сучасної освіти всіх рівнів (дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої, післядипломної) та теорій управління соціальними системами, педагогічної творчості, акмеології, андрагогіки, організаційної психології, педагогічної інноватики.

Особливого значення набуває вирішення проблем формування багатоваріантної інвестиційної політики в галузі загальної середньої освіти на засадах гуманістичної парадигми та розвитку інноваційної культури учасників навчально-виховного процесу як складової загальнолюдських цінностей особистості, соціальних та організаційно-педагогічних засад підтримки інтелектуальної власності педагогічних працівників як основи їх конкурентоспроможності в ринкових умовах.

Серед перспектив розвитку менеджменту освітніх інновацій – розробка й обґрунтування технології проєктування педагогічної діяльності, що зорієнтована на самоорганізацію суб'єкта проєктування, розвиток його творчих здібностей, спроможність висувати, обстоювати і втілювати у життя власні думки та ідеї. Технологія управління ЗНЗ на засадах менеджменту освітніх інновацій – це сукупність функцій, форм, методів і засобів управлінської діяльності її керівників, що забезпечують стабільне функціонування закладу освіти, його постійний розвиток.

Катерина РОМАНЕНКО,
завідувач кафедри освітнього менеджменту, доктор наук з державного управління, доцент

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ У ДІІ

Слід зазначити, що загальне захоплення експериментуванням не виправдане, оскільки недостатньо чітке розуміння суті педагогічного експерименту призводить до підміни самого процесу дослідно-експериментальної роботи. Досить часто експериментальною роботою вважають шкільні акції (як-от посадка шкільного саду), передовий педагогічний досвід, колективні творчі справи, участь у різноманітних проектах тощо. Насправді педагогічний експеримент є таким методом досліджень, при якому відбувається активний вплив на педагогічні явища шляхом створення нових умов чи засобів, чи технологій, що відповідають меті дослідження. Це і активне втручання дослідника у педагогічне явище, що вивчається, щоб відшукати закономірності та зміни звичної практики, і спеціальна організація педагогічної діяльності для перевірки гіпотези або теоретичних припущень, і дослідницька діяльність для вивчення причинно-наслідкових зв'язків у педагогічних явищах, що передбачає дослідне моделювання педагогічного явища і умов його функціонування. Отже, у широкому розумінні об'єктом педагогічного експерименту є весь педагогічний процес з його умовами, пов'язаними з організацією спеціальних впливів, які є наслідком свідомої та цілеспрямованої діяльності в процесі навчання і виховання. **Важливим у дослідницькій діяльності є логіка дослідження, що передбачає:**

1. Визначення теми, проблеми, мети, об'єкта, предмета і завдань дослідження.
2. Складання плану дослідження і першого варіанту плану виконання самої роботи.
3. Складання списку літератури з проблеми дослідження.
4. Визначення загальної методики і методів дослідження, бази дослідження.
5. Вивчення теорії та історії питання, аналіз базових понять (тих понять, на яких будується дослідження).

У всеукраїнському експерименті з упровадження науково-педагогічного проекту «Модель розвитку методологічної культури вчителя в системі сучасної шкільної освіти» беруть участь навчальні заклади, які намагаються компетентно підходити до організації дослідно-експериментальної роботи.

Відповідно до програми I (підготовчого) етапу проаналізовано нормативно-правову базу з питань розвитку методологічної культури вчителя в системі сучасної шкільної освіти, визначено основні стратегії втілення науково-педагогічного проекту, зміст

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 30.06.2016 № 733 «Про проведення всеукраїнського експерименту з упровадження науково-педагогічного проекту «Модель розвитку методологічної культури вчителя в системі сучасної шкільної освіти» на базі загальноосвітніх навчальних закладів України, а саме у Дніпропетровській, Рівненській областях та місті Києві (20 навчальних закладів) проводиться перший етап експерименту.

форм та методів розробки моделі розвитку методологічної культури вчителя. На засіданнях науково-методичних рад, предметних кафедр експериментальних навчальних закладів визначено, що стратегії проекту підпорядковані втіленню Концепції нової української школи і спрямовані на розвиток методологічної культури вчителя як основи його професійної компетентності. На засіданні педагогічних рад учасників експерименту були затверджені заходи щодо виконання завдань I етапу за планами роботи навчальних закладів. Проблематику проекту обговорено на засіданнях педагогічних рад з тематикою: «Організація дослідно-експериментальної роботи в загальноосвітньому навчальному закладі», «Концептуальні засади проекту «Модель розвитку методологічної культури вчителя в системі сучасної шкільної освіти», «Вплив освітнього середовища навчального закладу на підготовку вчителя до експериментальної діяльності», «Про готовність педагогічних працівників до дослідно-експериментальної роботи в системі реалізації науково-педагогічного проекту «Модель розвитку методологічної культури вчителя в системі сучасної шкільної освіти», «Система організаційно-управлінського супроводу дослідно-експериментальної роботи щодо реалізації всеукраїнського проекту «Модель розвитку методологічної культури вчителя в системі сучасної шкільної освіти». Серед важливих питань, які розглянуто в навчальних закладах: «Роль учителя в інноваційних освітніх змінах», «Методологічна культура сучасного педагога як нова форма педагогічної свідомості».

Проаналізовано науково-методичну літературу, що висвітлює проблеми розвитку методологічної культури вчителя в системі сучасної шкільної освіти. Серед них – праці вітчизняних та зарубіжних учених: О. Дубасенюк, П. Кабанова, В. Кравцова, С. Сисоевої, В. Сластьоніна, О. Ходусова та ін. На противагу

традиційному уявленню про методологічну культуру, що пов'язувалася лише з дослідно-експериментальною діяльністю педагога, дослідники вважають, що ця культура необхідна у практичній діяльності, адже є важливою умовою функціональної ефективності вчителя.

Використання праць О. Абдуліної, С. Архангельського, І. Беха, В. Бондаря, Ю. Васильєва, І. Зязюна, О. Кірса нова, Н. Кузьміної, Н. Нічкало, В. Орлова, О. Савченко, С. Сисоевої, В. Сластьоніна та інших, де досліджується природа і структури професійно-педагогічної діяльності, психолого-педагогічних і організаційно-управлінських аспектів її формування, допомогло виявити важливу роль методологічної культури у становленні професійної компетентності вчителя.

У роботах Є. Бондаревської та С. Кульневича ядром методологічної культури вчителя (разом із системою цінностей) визначається педагогічна свідомість, що спрямовує мислення вчителя й проявляється в його методологічних умінь, особливих вміннях, що допомагають здійснити методологічний пошук (міркування, рефлексія, критичність, уміння виявляти приховані протиріччя як у сфері професійно-педагогічної діяльності, так і у сфері індивідуально-професійного саморозвитку).

Методологічну культуру як механізм саморозвитку дослідника характеризує О.О. Лаврентьєва. На її думку, опанування методологічною культурою відбувається шляхом аналізу досвіду застосування методологічного знання у процесі власної дослідницької діяльності.

Аналіз науково-теоретичних джерел дав змогу визначити необхідну термінологію для втілення науково-педагогічного проекту «Модель розвитку методологічної культури вчителя в системі сучасної шкільної освіти». Завдяки цій роботі було створено інформаційну базу даних за проблематику науково-дослідницької діяльності.

Основні поняття проекту:
• **концепція дослідження** як система початкових теоретичних положень, що є основою дослідницького пошуку;

• **концепція педагогічна** як складна, цілеспрямована, динамічна система фундаментальних знань про педагогічний феномен, що повно і всебічно розкриває його сутність, зміст, особливості, а також технологію оперування ним в умовах сучасної освіти;

• **методика дослідження** як сукупність прийомів і способів дослідження, включаючи техніку і різноманітні операції з фактичним (емпіричним) матеріалом;

• **педагогічна культура вчителя** як частина загальнолюдської культури, змістом якої є світовий педагогічний досвід (зміна культурних епох і відповідних педагогічних концепцій, історія педагогічної науки і практики, зміна освітніх парадигм);

методологічна культура вчителя як особлива культура наукового мислення, базою якого є методологічні знання та досвід рефлексії самосвідомості професіонала, що намагається зрозуміти свою діяльність; нову філософію педагогічного мислення та вищий рівень професіоналізму, сучасну характеристику професійної компетентності вчителя.

методична рефлексія як самоаналіз, що відбувається безпосередньо під час діяльності вчителя, у процесі навчання (самоспостереження, самоконтроль, самооцінка).

Аналіз практики розвитку методологічної культури вчителя в сучасній школі свідчить, що вчителі-практики недостатньо приділяють уваги цій проблематиці. Дослідження, проведені в КВНЗ «Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти», свідчать, що більшість вчителів (74 %) не вповні розуміє зміст поняття «методологічна культура вчителя», а 26 % ототожнюють методологічну культуру з педагогічною.

У процесі I етапу дослідно-експериментальної роботи переглянуто функціональні обов'язки членів педагогічних колективів тих навчальних закладів, які є базовими для експериментального впровадження науково-педагогічного проекту «Модель розвитку методологічної культури вчителя в системі сучасної

шкільної освіти», що суттєво розширилися завдяки участі в експериментальній діяльності, проведенню науково-методичних заходів, систематизації та узагальненню напрацьованих матеріалів.

У таких навчальних закладах, як: Млинівська гуманітарна гімназія Рівненської області, Балашівський навчально-виховний комплекс «Колегіум – загальноосвітня школа I-II ступенів» Березнівського району Рівненської області, навчально-виховний комплекс № 102 м. Дніпро, Криворізька загальноосвітня школа I-III ступенів № 128, «Навчально-виховний комплекс № 1» Слобожанської селищної ради Дніпровського району запроваджено моніторинг перебігу експериментальної роботи; створено предметні методичні комісії; створюється ґрунтова інформаційна база дослідно-експериментальної роботи.

Для створення організаційних, нормативно-правових та соціально-психологічних умов для експериментальної діяльності у таких навчальних закладах як: Криворізька загальноосвітня школа I-III ступенів № 61, навчально-виховний комплекс № 3 м. Кам'янське, КЗ «Новоолександрівська спеціалізована загальноосвітня школа I-III ступенів» Новоолександрівської сільської ради Дніпровського району створено діагностичні центри, основна мета яких – координація та регулювання внутрішньошкільної експериментальної діяльності; організовано роботу творчих груп, що вивчають різні аспекти досліджуваної проблеми.

У навчально-виховному комплексі № 3 м. Кам'янське проведено тренінг «Портфоліо вчителя – складова методологічної культури педагогічного працівника» (2 грудня 2016 р.), міський семінар-практикум для вчителів навчальних закладів м. Кам'янське на тему: «Методологічна культура вчителя – базовий компонент розвитку загальнопредметних компетентностей учнів на уроках суспільствознавчих дисциплін» (20 березня 2017 р.).

Відповідно до плану роботи науково-методична рада Криворізької спеціалізованої школи № 9 з поглибленим вивченням економіки, права та англійської мови затвердила програму та заходи з підготовки педагогів до виконання завдань дослідно-експериментальної роботи.

Створено систему вебінарів та семінарів-практикумів, серед їх тем: «Організаційно-педагогічні засади втілення

всеукраїнського науково-педагогічного проекту «Модель розвитку методологічної культури вчителя в системі сучасної шкільної освіти», «Особливості управління експериментальним навчальним закладом», «Концептуальні засади розвитку методологічної культури вчителя в нових соціокультурних умовах».

Досліджено стан психолого-педагогічної готовності педагогічних працівників до дослідно-експериментальної діяльності. Серед основних методик, використаних у педагогічних колективах: мотивація успіху і страх поразки (опитувальник А. Реана), діагностика мотивації до уникнення невдач та мотивації до успіху (методика Т. Елерса), мотивація професійної діяльності (методика К. Замфір у модифікації А. Реана), діагностика рівня саморозвитку у професійно-педагогічній діяльності (автор Л.М. Бережнова), методика діагностики рівня готовності до ризику А.М. Шуберта (вчителі).

Визначення творчого потенціалу особистості дало змогу діагностувати межі допитливості, впевненості у собі, стабільності, зорової і слухової пам'яті, прагнення до незалежності, здатності абстрагуватися і зосереджуватися, визначити рівень творчого потенціалу.

Відповідно до цього розроблено **основні показники готовності вчителя до експериментальної діяльності. Серед них:**

- знання основ педагогічних досліджень, використання відповідного понятійно-категоріального апарату;
- наявність методичної рефлексії;
- готовність до змін, ризику; активна адаптація до освітнього середовища, що постійно змінюється;
- готовність до продуктивної взаємодії у соціумі;
- наявність емоційного інтелекту;
- самоефективність.

Налагоджено спільну діяльність з установами, що здійснюють наукове керівництво науково-педагогічним проектом «Модель розвитку методологічної культури вчителя в системі сучасної шкільної освіти». Узгоджено взаємодію з координатором проекту Оксаною Михайлівною Лютко, кандидатом філософських наук, доцентом кафедри філософії, економіки та менеджменту освіти КВНЗ «Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти».

Розроблено «Положення про науково-методичну раду Проекту», де визначено, що науково-методична рада є науково-консультаційним органом, що здійснює координацію науково-педагогічного проекту «Модель розвитку

методологічної культури вчителя в системі сучасної шкільної освіти», організовує планування дослідно-експериментальної роботи в експериментальних навчальних закладах, забезпечує науково-методичний супровід педагогічного експерименту, здійснює системний моніторинг якості експериментальної діяльності навчальних закладів, розробляє рекомендації щодо втілення Проекту та узагальнює набутий досвід.

Результати першого етапу дослідно-експериментальної роботи висвітлено під час роботи двох міжнародних та п'яти всеукраїнських конференцій:

міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Розвиток форм та методів сучасного менеджменту, економіки і права в умовах глобалізації» (КВНЗ «ДОІППО», 5-7 квітня 2016 р.); III Міжнародної науково-практичної конференції «Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи» (КЗ «Запорізький ОІППО», 15-22 травня 2017 р.); III Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 200-річчю від дня народження Костянтина Ушинського. (Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського, м. Одеса, 13 травня 2016 р.); Всеукраїнської інтернет-конференції «Спадщина Олександра Захаренка

як джерело нових ідей для сучасної педагогіки» (КВНЗ «Черкаський ОІППО», 1 червня 2016 р.); Всеукраїнської науково-практичної конференції «Розвиток громадянських компетентностей в Україні» (КВНЗ «ДОІППО», 22-23 березня 2017 р.); Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Підготовка керівних та педагогічних кадрів до втілення Концепції Нової української школи» (ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» МАПН України», 6 квітня 2017 р.); Всеукраїнської науково-практичної конференції «Науково-методичні основи професійного розвитку керівних і педагогічних кадрів в умовах випереджувальної післядипломної освіти» (КВНЗ «Рівненський ОІППО», 30-31 березня 2017 р.).

Другий етап (концептуально-діагностичний) передбачає розробку концепції педагогічного дослідження та підбір і систематизацію діагностичного інструментарію, що забезпечуватиме результативність дослідно-експериментальної роботи. При цьому керівникам експериментальних навчальних закладів необхідно зважати, що логіка досліджень у педагогіці має сприяти досягненню основної мети дослідження – відкриттю об'єктивних педагогічних закономірностей, свідомому й цілеспрямованому застосуванню вже

відомих законів у практиці навчально-виховної роботи.

Звертаємо також увагу, що **визначаючи завдання дослідження, необхідно дотримуватися таких правил:**

1. Завданнями дослідження можуть бути лише ті, вирішення яких необхідне для досягнення мети.

2. Завдання, вирішення яких не потребує застосування теоретичних або експериментальних наукових методів, не можуть бути завданнями дослідження.

3. Послідовність визначення й викладення завдань дослідження має відповідати логіці наукового пізнання предметів дослідження.

4. Сукупність визначених у дослідженні завдань має бути мінімальною за ознаками їхньої необхідності та достатності для досягнення мети дослідження.

5. Завдання, визначені у цільовій структурі наукової праці, мають бути доцільними за рівнем їхньої складності.

Керівники і педагоги експериментальних шкіл мають зважати, що участь в дослідно-експериментальній роботі – трудомістка і відповідальна діяльність всього педагогічного колективу, але водночас – це важливий крок у стратегічному розвитку навчального закладу.

Лідія ВОЗНЮК, доцент кафедри освітнього менеджменту, кандидат педагогічних наук, доцент

Євроінтеграційні процеси, що відбуваються в Україні, зумовили актуальність змін в системі внутрішньошкільного управління, адже реформування середньої освіти потребує оновлення як всього навчально-виховного процесу, так і його управлінської складової. При цьому змінюються підходи до управління навчальним закладом, запроваджуються нові управлінські технології, важливого значення набуває стратегічний менеджмент – умова інноваційного розвитку навчального закладу.

У Концепції нової української школи наголошується, що саме у школі формується особистість, її громадянська позиція та моральні якості, тому сучасна українська школа має бути в авангарді суспільних змін. Відповідно, **управління загальноосвітнім навчальним закладом у новому навчальному році має базуватися на принципах:**

- **цілеспрямованості** – спрямування діяльності навчального закладу на досягнення як тактичних (поточних) завдань, так і стратегічних, спрямованих на розвиток освітнього закладу, що відповідають потребам часу та освітнім реформам;

- **урахування потреб та інтересів замовників освітніх послуг (учнів, батьків, громади, держави, сучасного суспільства);**

- **науковості**, що передбачає побудову всієї системи управління навчальним закладом на засадах сучасного освітнього менеджменту;

РОЛЬ ШКІЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ОНОВЛЕННІ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

- **системності**, що передбачає постійний системний аналіз кожної управлінської дії, кожного рішення органів управління навчальним закладом щодо діяльності шкільної організації як системи.

- **взаємозалежності**, що передбачає взаємостосунки внутрішніх змінних шкільної організації (структура, цілі, шкільні ресурси, технології, працівники);

- **мотивації**, що спрямований на розвиток педагогічного персоналу і підвищення його професійної компетентності.

- **зворотного зв'язку**, що забезпечує стратегічне управління навчальним закладом, оскільки використання зворотного зв'язку – одна із головних технологій ефективного стратегічного управління. Завдяки цьому зв'язку визначаються зміни управлінської ситуації, аналізується процес виконання робіт, відбувається корекція управлінських рішень, оцінюється робота виконавців тощо.

Концепція нової української школи передбачає також суттєві зміни і в управлінні розвитком навчального закладу. Зокрема, йдеться про уміння керівника стратегічно мислити, створювати команду односторонців, забезпечувати умови стратегічного розвитку навчального закладу.

Провідними функціями в управлінні розвитком школи мають стати аналі-

тико-прогностична, діагностична, організаційна (вміння ефективно використовувати потенціал шкільної організації, зокрема інноваційну діяльність) та функція планування. Серед провідних управлінських механізмів – моделювання та проектування розвитку навчального закладу. Важливим є врахування державної освітньої політики у контексті євроінтеграції, забезпечення цілісності у проектуванні розвитку навчального закладу, збереження наступності у розвитку школи, як необхідного чинника впровадження змін у майбутньому, забезпечення ефективного моніторингу розвитку навчального закладу (наявність відповідного інструментарію: стандарти, критерії, показники). Спрямованість на саморозвиток та ціннісний потенціал змін є одним із суттєвих показників прогресивного розвитку навчального закладу.

Серед важливих змін у шкільному менеджменті – запровадження інноваційного менеджменту, що оперує багатьма специфічними термінами та поняттями. Серед них: інноваційний менеджмент як комплекс формальних та неформальних принципів, норм, стандартів та ціннісних орієнтацій, що регулюють різноманітні сфери інноваційної діяльності у системі шкільної освіти.

Основним завданням інноваційного освітнього менеджменту є забезпечення умов для позитивного перебігу інноваційних процесів у закладах загальної середньої освіти.

В умовах реформування вітчизняної освіти інновації стали нашим повсякденням. У багатьох навчальних закладах відбуваються організаційні зміни, втілюються міжнародні та всеукраїнські проекти. При цьому варто пам'ятати, що інноваційні процеси мають бути важливим об'єктом внутрішньошкільного управління, адже новациї, їхня актуальність суттєво покращують якість шкільної освіти, і, навпаки, відсутність цілеспрямованого управління цим процесом може зашкодити усім суб'єктам освітнього процесу. Особливо негативно це впливає на перебіг педагогічних експериментів, що передбачають і наявність наукового керівництва, і спеціальної готовності вчителя до такої діяльності.

Отже, у новому навчальному році зусилля управлінців мають спрямуватися на згуртування шкільної спільноти, забезпечення розвитку навчального закладу, що відповідав би потребам часу і спрямовувався на виховання «відповідальних громадян, активних і підприємливих, яких має готувати середня школа України».

Лідія ВОЗНЮК

УПРАВЛІНСЬКА ІННОВАТИКА – ШЛЯХ ДО ЕФЕКТИВНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ В АКМЕОЛОГІЧНОМУ ПРОСТОРИ

Система освіти області – це система забезпечення мобільності, відкритості, здатності до постійного оновлення та створення в навчальних закладах освіти умов для розвитку учнів, а також формування нових життєвих пріоритетів особистості.

На сучасному етапі, на відміну від традиційних загальноосвітніх шкіл, інноваційні заклади нового типу (ліцеї) відіграють провідну роль у підготовці та вихованні особистості нової генерації, яка бачитиме своє місце у світі, усвідомлює свою місію, своє покликання, відповідальність та духовний зв'язок.

Професійний образ педагогічних колективів цих установ – це готовність до співпраці, здатність ефективно впроваджувати продуктивні інновації та брати активну участь у різних масштабних інноваційних проєктах.

Центром і натхненником цієї роботи в ліцеях є, безумовно, керівники. Саме вони моделюють особливий навчальний заклад для здібних та обдарованих дітей, надають їм відповідні гарантії щодо отримання ґрунтовної вітчизняної освіти. Особливе значення має координація інноваційних процесів, організація акмеологічного освітнього простору.

Акмеологія – інтегрована галузь знань про досягнення людиною вершин творчості, професіоналізму; теорія найвищих досягнень людини і цивілізації.

Прикладами акмеуправління в нашій області є фінансово-економічний, хіміко-екологічний, юридичний та Українсько-Американський ліцеї м. Дніпро (директори: Д.Н. Новохатня, Т.В. Ситник, Т.В. Недосекіна, А.М. Ройко), Жовтневий, Центральний-Міський, гуманітарно-технічний ліцеї м. Кривого Рогу (директори: Н.С. Бабова, П.А. Поручинський, Н.С. Погрібна); технічний ліцей, НВО – ліцей НІТ м. Кам'янське (директори: М.О. Наказний, Л.І. Сбоева).

Управлінська діяльність керівників цих навчальних закладів забезпечила максимально можливий рівень розвитку особистості кожного учня шляхом створення комплексу сприятливих чинників навчального процесу і освітнього простору – простору високодуховного, високотелектуального, високотехнологічного, високопатріотичного.

Інноваційна діяльність для цих керівників є основним стратегічним напрямком у процесі переходу на нову філософію освіти в ліцеї. Чимало зроблено для модернізації системи управління закладами. У Програмах інноваційного розвитку визначені стратегічні завдання розвитку, що забезпечують пріоритетність першочергових цілей і завдань, орієнтують на комплексний підхід у використанні ресурсів.

Кожна Програма – це локальний документ, де передбачені місія, мета діяльності, зазначені основні завдання та шляхи їх виконання через відокремлені проєкти.

Так, у Жовтневому ліцеї м. Кривого Рогу (директор Наталія Станіславівна Бабова) розроблена Програма інноваційного розвитку ліцею на 2014-2021 роки. Ця програма є важливим локальним документом для створення відповідного соціокультурного акмеологічного середовища, де кожен учасник навчально-виховного процесу відчуває себе

Саме інноваційний, а не навчально-виховний процес є об'єктом управління в школах розвитку.

Марк Поташик

особистістю, творцем, людиною, яку люблять, шанують, якій довіряють; де заохочується прагнення до розвитку духовних проблем дитини, культивуються духовні цінності. Програма розвитку Жовтневого ліцею спрямована на прогнозування змін, оновлення діяльності та розробку стратегії подальшого розвитку.

Програма передбачає: місію, мету діяльності. В ній зазначені основні завдання та шляхи їх виконання, які виокремлено в такі проєкти:

«Управління школою життєтворчості» (модель державно-громадського управління ліцеєм, механізми, методи, технології управління тощо);

«Вчитель» (організаційно та науково-методичне забезпечення професійного розвитку педагогічних працівників);

«Сучасна освіта» (організація навчального процесу, якість освітніх послуг);

«Твій вибір – твоє майбутнє» (організація профільного навчання);

«Шлях до успіху» (організація роботи з обдарованими дітьми);

«Громадянин XXI століття» (система виховної, позакласної роботи);

«Здорова, безпечна дитина» (організація харчування, медичного обслуговування, впровадження технологій збереження здоров'я);

«Правильний вибір професії – шлях до успіху» (організація профорієнтаційної роботи);

«Психологічний комфорт» (робота соціально-психологічної служби);

«Крок до інформаційного суспільства» (розвиток інформаційної культури учасників НВП);

«Шкільна бібліотека» (організація інформаційно-бібліотечного обслуговування);

«Господар» (фінансово-господарська діяльність, зміцнення навчально-матеріальної бази ліцею).

Кожна із зазначених програм містить короткострокові проєкти, що спираються на довготривалі. Ті ж, відповідно, визначають стратегічні цілі ліцею.

Варто зазначити, що адміністрація ліцею виділила сім етапів у проєктуванні акмеологічного закладу (за Іваном Єрмаковим – етапи проєктування школи життєвої компетентності). Це сприяло загальному розвитку особистості учнів, рівню їхньої вихованості.

Сьогодні ліцей – це територія прогресу: щорічний міський конкурс-захист науково-дослідних робіт «Едісони XXI століття» з математики та фізики; регіональний центр Дніпропетровського відділення Малої академії наук з фізики, математики, історії, права, краєзнавства. 22 роки ліцей є організатором міських історичних читань «Шляхами управлінського державотворення».

Керівництво закладу використовує програмно-цільовий підхід створення акмеологічного освітнього

простору, а також програмно-цільове планування, що допомагає виконувати стратегічні завдання ліцею шляхом використання нових технологій управління; формувати позитивний імідж конкурентноздатної установи, а також задовольнити споживачів освітніх послуг ефективними та продуктивними засобами. Успіху сприяє організація і управління методичною роботою на інноваційних засадах проєктно-впроваджуваної діяльності.

Добре відомо, що новачі ніколи не є ефективними, якщо це – справа однієї людини. Ефективні новачі – це результат спільної, напруженої співпраці колективу і керівника, що потребує не лише зусиль від кожного впроваджувача ідей, а й творчого ставлення до праці, бажання працювати в команді, а також зацікавленості у впровадженні.

Технічний ліцей м. Кам'янське (директор Микола Олексійович Наказний) сприяє фундаментальній науково-практичній підготовці, що допомагає свідомому вибору професії залежно від рівня розвитку та можливостей кожного ліцеїста. Головна цінність навчально-виховного процесу – заохочення кожного учня до самоосвіти, або навчання під керівництвом досвідчених фахівців, які не обмежують ініціативу учнів, а дають змогу працювати з багатьма джерелами інформації. В ліцеї успішно використовують лекційно-практичні технології викладання, як профільних, так і непрофільних предметів. Активно залучають до навчально-виховного процесу професорсько-викладацький склад вищих навчальних закладів. Вдало поєднують можливість інваріантної і варіативної складових, додаткових годин на поглиблене вивчення профільних предметів, що сприяє практичній діяльності ліцеїстів.

В ліцеї діє гнучка і динамічна матриця управлінської діяльності з розвитку творчої обдарованості на рівнях: керівник, педагог, учень, батьки.

Характерною рисою педагогічного колективу ліцею є накопичення, відбір та використання найдодільніших засобів впливу управлінської діяльності на особистість ліцеїстів. Необхідно також підкреслити культуру взаємин в освітньому просторі ліцею: забезпечення внутрішніх умов (потреби, здібності, настанови) для розвитку самостійності (self), для саморозвитку, а також зовнішніх умов для розвитку (аудиторія, меблі, інформаційне забезпечення).

В НВО – ліцеї нових інформаційних технологій м. Кам'янське (директор Людмила Іванівна Сбоева) створена ефективна система мотивації до розвитку професійної майстерності педагогів. Цей заклад впевнено можна назвати школою життя.

Випускники закладу – інтелектуально розвинені особистості, компетентні в соціальній, економічній, правовій, комунікаційній та інформаційній сферах діяльності.

Професійний розвиток вчителя відбувається двома шляхами:

– за допомогою самоосвіти, тобто за власним бажанням, із са-

мостійним визначення мети, завдань, послідовним наближенням до цієї мети через відповідні дії;

– завдяки усвідомленій, добровільній участі вчителя у методичних заходах, тобто впливу професійного середовища на мотивацію вчителя і його бажання професійно розвиватися.

Завданням адміністрації закладу є створення умов для формування сталої внутрішньої мотивації педагогів на професійний розвиток.

В ліцеї успішно функціонує комп'ютерна діагностика «Комплексна методика оцінки ситуації в школі» (на основі методики КОС – Виявлення та оцінка комунікативних та організаційних схильностей). Діагностика допомагає оцінювати інноваційний потенціал освітнього простору. Педагоги самі оцінюють переваги реальної ситуації та рівень творчої активності колег, мають змогу висловити згоду чи незгоду з необхідністю змін. Також можна зробити висновок про готовність або неготовність педагогів до інноваційної діяльності.

81% педагогів ліцею оцінюють колегу як творчий, активний колектив, що прагне до удосконалення своєї педагогічної майстерності та створення сучасного освітнього простору.

В НВО – ліцеї НІТ розроблена і впроваджується власна психолого-діагностична модель системи підвищення професійної майстерності педагога.

Ця система передбачає: виявлення, вимір і аналіз професійно-важливих рис особистості вчителя; визначення рівня готовності до науково-дослідної діяльності; визначення рівня професійної культури вчителя, опанування педагогічними технологіями; визначення показників результативності педагогічної праці; аналіз професійних запитів педагога.

Структура педагогічної діяльності містить особистісні і професійні педагогічні риси, основні вимоги до психолого-педагогічної підготовки, зміст методичної підготовки за фахом. Тому структурному діагностуванню підлягають такі складові педагогічної майстерності, як: рівень професіоналізму; педагогічна техніка; методична культура; гуманістична спрямованість; педагогічні здібності.

Ця система дій з мотивації професійного розвитку педагогів, використання різних методів стимулювання в практиці НВО дає позитивні результати:

– створення умов соціально-психологічного комфорту і захищеності членів педагогічного колективу;

– формування професійно-компетентної особистості педагога, що має когнітивні, креативні, методологічні та рефлексивні риси;

– усвідомлення педагогами причин успіхів і невдач, необхідності безперервного професійного самовдосконалення;

– збагачення педагогічної практики закладу власними творчими розробками;

– впровадження в процес освіти гуманістичних ідей розвитку (на-

вчання без примусу, успіх як мотив навчання, віра в потенційні можливості кожного учня, цілісний розвиток особистості тощо);

– реалізація педагогами своїх можливостей, підвищення рівня компетентності, досягнення високих результатів діяльності;

– зростання самоповаги педагогів і їхнього рейтингу серед учасників освітнього процесу.

Дослідно-експериментальна робота потребує ґрунтового діагностично-корекційного забезпечення, тому в усіх ліцеях, досвід яких вивчався, створена система визначення показників розвитку, проводиться систематичний моніторинг розвитку компетентностей. Високий рівень інформатизації освітнього простору сприяє застосуванню технологій відкритого навчання для саморозвитку вчителів та учнів.

Наукова діяльність в ліцеях є специфічним видом освітньої діяльності. Особливістю є те, що її результат – не матеріальні блага або послуги, а інформація, знання або рекомендації.

Сучасні наукові дослідження виконують не вчені-одинаки, а колективи. Тут велике значення має особистість керівника, без якого учні не зможуть не лише виконати науково-дослідницьку роботу, але й визначити мету дослідження. Директори ліцеїв тісно співпрацюють з вищими навчальними закладами, з викладачами вишів, що керують дослідженнями в ліцеї і відповідають за досягнення загальної наукової мети.

Досягнення учнів є достатньо вагомими. Так, учні хіміко-екологічного ліцею м. Дніпро (директор Тетяна Володимирівна Ситник) багато років є учасниками і переможцями міжнародних конкурсів у Швеції, США, Нідерландах, Польщі, Грузії, Білорусі. Вони вибороли Головні спеціальні призи у конкурсах «Досконалість як надія», премії Бізнес журі «За готовий до втілення проєкт і бездоганну презентацію англійською мовою», премії Молодіжного журі та ін.

Основні чинники, що сприяли досягненню таких висот, – це сильна мотивація, самореалізація та творчий підхід, взаємодопомога та високий рівень наукових керівників.

Вивчення досвіду роботи керівників названих навчальних закладів засвідчило, що головними управлінськими завданнями стає вибір та навчання педагогічних колективів не лише інноваційним технологіям, а й перенесення в управлінні акценту з контролю на створення умов для творчого зростання вчителів та розвитку ліцеїстів. Керівники ліцеїв впевнені, що сила управлінської інноватики в тому, що один ланцюжок змін веде до якісних змін в усій життєдіяльності закладу. Досвід системи проєктно-впроваджуваної діяльності орієнтує на використання технологій проєктного управління, що забезпечує керівництво процесом підготовки підприємецьких до здійснення інноваційної діяльності, а також сприяє самостійному виявленню проблем в професійній роботі, обґрунтуванню способу їх вирішення.

Валентина ЧИГРИНА,
старший викладач кафедри
освітнього менеджменту

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ОСВІТІ

Явище «корупції» існує там, де є структури влади і публічні інститути, від рішення яких залежить життя громадян.

Корупцією є: використання влади або впливу для одержання особистих переваг шляхом:

- 1) пропонування, дачі, одержання виплат, послуг, можливостей та/або інших благ матеріального або нематеріального характеру;
- 2) розкрадання державних або суспільних активів;
- 3) зловживання родинними зв'язками і знайомствами (конфлікт інтересів);
- 4) одержання особистої конкурентної переваги в обхід публічного порядку;
- 5) інші дії або бездіяльність, спрямовані на задоволення власних інтересів на шкоду суспільним.

Антикорупційне законодавство

14 жовтня 2014 року Верховна Рада України ухвалила Закони «Про запобігання корупції» та «Про Національне антикорупційне бюро України».

Новаціями антикорупційного законодавства є:

- створення Національного агентства з питань корупції, Національного антикорупційного бюро;
- запровадження нових правил протидії корупції діяльності юридичних осіб;
- підвищення відповідальності за вчинення корупційних порушень;
- запровадження правил етичної поведінки.

Особи, зазначені в пп. 1,2 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції»

Обов'язки і обмеження	Відповідальність
Щодо одержання подарунків та неправомірної вигоди	– Статті 368, 368-3368-4 Кримінального Кодексу України, – стаття 175-5 Адміністративного Кодексу України, – дисциплінарна і цивільно-правова відповідальність за порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків
Обов'язок щодо додержання вимог закону та етичних форм поведінки	дисциплінарна і цивільно-правова відповідальність
Обов'язок бути компетентним та ефективним (стаття 42)	– Статті 364, 364-1, 365-2, 367, 425, 426 Кримінального Кодексу України – дисциплінарна і цивільно-правова відповідальність

Основними кроками у боротьбі з корупцією є:

1. Дерегуляція. Велика кількість регулятивних актів породжує корупцію, тому потрібно мінімізувати втручання держави у бізнес.

2. Освіта. Міністерство освіти і науки України рекомендувало провести тренінги для працівників загальноосвітніх навчальних закладів «Подолемо корупцію разом», а також надіслало програм курсу за вибором учнів «Запобігання корупції очима школярів» для учнів 10-11 класів (17 годин).

3. Реалізація фундаментального правого принципу верховенства права як гарантії від державного свавілля і корупції. Це означає, що держава, органи влади і посадові особи мають здійснювати свої повноваження лише у такий спосіб та у такому обсязі, як це визначено положеннями права.

Правомірна поведінка – це, відповідно, правова мета – цінність будь-якої реальної поведінки суб'єктів права, зокрема і педагогів.

У цій аксіологічній площині таке співвідношення належного і сущого виражає ідею необхідності постійного удосконалення і розвитку практично складених та реально діючих форм поведінки, правової культури педагогів як суб'єктів права в галузі освіти, яка як явище дійсності, що розвивається, завжди далека від ідеального стану (правового належного) і потребує постійного розвитку правової культури педагога як необхідної форми свободи.

Олександр КАРЦЕВ,
старший викладач кафедри
освітнього менеджменту

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ: основний напрям реформування освіти

Від 2016 року в Україні триває процес децентралізації влади, зокрема створення об'єднаних територіальних громад. Одним із надскладних завдань для ОТГ є здійснення функцій управління освітою та формування нового шкільного освітнього простору для компетентного розвитку особистості дитини як рівноправного суб'єкта освітньої діяльності.

Раніше, до об'єднання громад, керували освітою в селах і селищах, містах районного значення відділи освіти районних державних адміністрацій, що є елементами вертикалі державної виконавчої влади у галузі освіти. Функції виконавчих органів сільських та селищних рад у цій галузі були мінімальними та передбачали виконання другорядних завдань для забезпечення діяльності шкіл (наприклад, організація підвезення учнів, погодження відкриття та припинення діяльності навчального закладу тощо).

На сучасному етапі децентралізації органи місцевого самоврядування об'єднаних громад (на відміну від райдержадміністрацій) автономні та мають усі повноваження, зокрема і у сфері управління освітою. У цьому процесі є як позитивні, так і негативні тенденції. Вагомим викликом для втілення принципів автономності нових громад є їхня інституційна слабкість, ускладнена тим, що процес об'єднання адміністративних одиниць відбувається у сільських районах України, проблеми кадрового забезпечення, брак функціональної спроможності створити ефективне управління через демократичні підходи та прозору комунікацію з жителями громади.

КВНЗ «ДОППО» для підвищення кваліфікації працівників місцевих методичних служб, керівників та заступників керівників навчальних закладів здійснює тематичне навчання за темою: «Децентралізація управління: основний напрям реформування освіти». У 2016-2017 навчальному році навчалися три категорії управлінських кадрів системи освіти об'єднаних громад: директори та заступники директорів загальноосвітніх навчальних закладів, завідувачі дошкільними навчальними закладами, методи-сти відділів та секторів освіти об'єднаних громад. Навчання відбувалося в очно-дистанційній формі, із застосуванням цифрових систем навчання, елементів науково-дослідної роботи слухачів та участю їх у роботі Всеукраїнської науково-практичної конференції «Розвиток громадянських компетентостей в Україні», що відбулася 22-23 березня 2017 року на базі КВНЗ «ДОППО».

Міністерство освіти і науки України запропонувало нашому суспільству долучитися до процесу змін у шкільній освіті через втілення концепції «Нова українська школа».

Забезпечення якісних освітніх послуг є одним із найважливіших і соціально чутливих завдань об'єднаних громад. Майже в кожній громаді до послуг освіти причетні не менше 30 % населення (діти, їхні батьки, вчителі), освіта складає до 45 % видаткової частини місцевого бюджету, діяльність освітньої мережі забезпечує постійною роботою до 25 % працездатного населення громад. Але в цьому напрямку також багато викликів. Оцінюючи досвід діяльності громад у галузі освіти за 2016 рік, варто зробити **два висновки:**

- управління освітою та забезпечення якісних послуг стало непростим завданням для органів місцевого самоврядування громад;

- найкращі підходи і рішення щодо ефективного управління освітою на цьому етапі реформ напрацьовуються на рівні самих громад.

Тепер звернемо увагу на проблему задоволення потреб в отриманні якісної освіти та оновлення її змісту, що має сприяти успішній самореалізації в особистому та суспільному житті.

Щодо змісту освіти, потрібно зважати, що сучасним школярам найбільше потрібні: практичні завдання, логічно структурований та практично змодельований навчальний час, нові форми навчальної освітньої діяльності, орієнтованої на особистісну профорієнтацію. А також потрібен учитель, як носій нових якостей активного громадянина, практично компетентного педагога та спроможного до інтерактивних освітніх технологій організації навчання і виховання особистості дитини.

Міністр освіти і науки України Лілія Гриневич, окреслюючи напрям взаємін педагогів та учнів нової української школи, звернулася до школярів, «<...> ви повинні мати свій голос у формуванні, створенні та проведенні цієї реформи».

Трансформація змісту середньої освіти передбачає перехід від знанневої моделі до компетентної, створення сприятливого шкільного освітнього середовища для формування усвідомленого підходу школяра до успішного навчання, що відповідно обумовлює **стратегічні завдання закладів освіти на новий навчальний рік:**

- Визначення змістовних пріоритетів щодо формування нових органів управління освіти в системі органів місцевого самоврядування та визначення їхнього місця у взаєминах із навчальними закладами території, розподілу сфер відповідальності, покращення матеріально-технічного забезпечення навчально-виховного процесу.

- Формування мережі навчальних закладів, що відповідатимуть освітнім запитам дитини, батьків та громади; створення розв'язного шкільного освітнього середовища – динамічного, ефективного та вмотивованого для розвитку школяра.

- Прозорість освітньої діяльності навчальних закладів та нові партнерські взаємини із батьками, громадою і педагогами щодо оптимізації змісту загальної середньої освіти та індивідуалізованого підходу до навчання і виховання дитини.

- Формування та розвиток нового вчителя загальноосвітнього навчального закладу, який відповідає сучасним запитам суспільства щодо професійного рівня, спроможний розвиватись і адаптуватись до освітніх потреб школяра у змістовному та компетентному опануванні знань, визначених Державним стандартом шкільної освіти.

- Демократизація стосунків між органами місцевого самоврядування, школою, батьками та громадянами в освітній галузі.

Іван БЕЗЕНА, старший викладач
кафедри освітнього менеджменту

ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Одним із головних чинників державних, економічних, суспільних перетворень є освіта. На шлях відродження національної гідності, європейської цілеспрямованості має стати молоде покоління нашого суспільства.

Саме тому проект Закону України «Про освіту» визначає головну мета освіти: «Всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей; формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями».

Відаючи пріоритет гідному вихованню молодого покоління, Уряд України ухвалив Розпорядження від 14 грудня 2016 р. № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року».

Реалізація Концепції створить умови для реформування загальної середньої освіти з урахуванням досвіду провідних країн світу.

У рамках Концепції вже сьогодні здійснюється переорієнтація українських освітніх стандартів на європейські.

Перед керівниками шкіл постають нові завдання, які потребують усвідомлення, що школа має жити за законами майбутнього, знання нового змісту реформ в освіті, створення нового освітнього середовища, що забезпечить необхідні умови для реалізації принципу педагогіки партнерства – учень, вчитель і батьки, переорієнтації навчальної системи навчання на формування у школі ключових компетентностей особистості учня.

На думку заступника Міністра освіти і науки України Павла Хобзея: «Нова українська школа – це наша спільна реформа, і тільки в співпраці ми можемо досягнути результатів»

Які ж організаційно-управлінські заходи необхідно здійснити керівнику школи перш за все?

Щоб реформа не стала проблемою самих освітян, рекомендується проводити наради, зустрічі з керівниками органів державної та

Невпинний час третього тисячоліття спрямовує нашу державу до інтеграції з європейськими країнами, впровадження інноваційних стандартів та якості суспільного життя, високої культури і рівних можливостей.

місцевої влади, громадськості, батьками із залученням інформаційних служб для презентації Концепції нової української школи, аналізу сучасного стану справ в освіті і школі, стратегії їх розвитку.

При цьому особливу увагу необхідно зосереджувати на створенні нового навчального середовища для учнів і вчителів, поліпшенні умов праці педагогічних працівників, їхнього постійного професійного зростання.

Керівнику школи разом із державними управлінськими структурами, громадськості, батьками треба спрогнозувати шляхи вирішення нових внутрішніх стандартів роботи, джерела фінансування школи і визначити форми їх оприлюднення.

Одним із головних напрямків оновлення управлінської діяльності є набуття знань і вмінь щодо управління школою як соціальною системою. Адже державно-громадська модель управління навчальним закладом передбачає залучення до управлінських процесів педагогічної громадськості, батьків, громадських організацій.

Постає нагальна проблема опанування технологіями менеджменту й маркетингу, проектними, організаційно-адміністративними, соціально-психологічними технологіями, для чого треба постійно займатися самоосвітою, вивчати практику управлінської діяльності не лише вітчизняного рівня, але й європейських країн. Необхідно використовувати можливості Асоціації керівників навчальних закладів України для удосконалення форм співпраці з громадськими організаціями, органами управління освітою, інститутами післядипломної освіти.

Проблему вдосконалення професіоналізму керівника досліджували В. Бондар, І. Жерносек, Л. Калініна, В. Кричевський, В. Маслов, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, С. Батищев та інші.

Найдоступніше керівникові загальноосвітнього навчального закладу Дніпропетровщини – постійно вчитися на курсах, тренінгах, практичних заняттях, які проводить

Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти.

Реформи в середній освіті пов'язані з процесом децентралізації місцевої влади в Україні. Умови функціонування загальноосвітніх навчальних закладів у рамках децентралізації визначені постановою Кабінету Міністрів від 20 січня 2016 року, згідно з якою місцеві громади мають більше повноважень і коштів та можуть самі вирішувати питання щодо фінансового та матеріально-технічного забезпечення навчальних закладів.

В освітню галузь ввійшов новий термін: **«опорна школа» – освітній центр для місцевих громад.**

Сучасні керівники мають продумати інноваційні процеси розвитку освітнього середовища, кадрового та матеріально-технічного потенціалу.

У Концепції велика увага приділяється питанню кваліфікації та мотивації вчителів, які завжди були і є агентами змін.

Першочерговим завданням керівника школи є розробка заходів щодо надання академічної свободи вчителю та стимулювання його до постійного професійного зростання.

В умовах переходу на нову структуру, зміст та стандарти загальної середньої освіти керівник переорієнтовує педагогічний колектив на створення принципово нових моделей науково-методичної роботи в навчальному закладі. Нині, замість проблеми, за якою працювала школа, доцільно створити стратегію реалізації концепції Нової української школи, яка б врахувала інноваційні процеси в освіті, особливості та можливості конкретного навчального закладу, навчальної практики, нового змісту навчального процесу. Перевагу надавати новим проектам і формам підвищення кваліфікації.

Концепція передбачає, що школи зможуть самостійно формувати освітні програми, складати навчальні плани і програми з навчальних предметів відповідно до стандартів середньої освіти, обирати підручники, методики

навчання і виховання, зміцнювати навчально-матеріальну базу.

Усі ці напрямки керівник пропонує на розгляд педагогічної ради, батьків, громадськості. Адже нова школа базується на педагогіці партнерства. Учень, його батьки та вчителі стають учасниками навчального процесу, мають рівні права і можливості.

Сучасний учитель має ефективно працювати, професійно вдосконалюватися і творчо зростати. Безперечно, педагог не тільки той, хто все життя вчить, а й той, хто все життя вчиться. Тут доречно пригадати Василя Сухомлинського «До хорошого уроку вчитель готується все життя».

Школа ХХІ століття покликана сформувати особистість компетентну, конкурентоспроможну, яка зможе використовувати свої знання та вміння на вищому рівні, застосувати їх практично, вміти творчо розв'язувати проблеми, прагнути змінити на краще своє життя.

Посилення уваги до поняття компетентності обумовлене також рекомендаціями Ради Європи, щодо відновлення освіти, її наближення до замовлення соціуму.

У свій час німецький мислитель Йоганн Вольфганг Гете зазначав: «Недостатньо лише мати знання, треба уміти їх застосовувати».

Розвиток у школяра самостійності, здатності до самоорганізації, саморозвитку, самовиховання, самоосвіти – це одне з першочергових завдань сучасної школи.

Науковець Павло Блонський наголошував: «Завдання школи – навчити жити, наша школа – школа життя. Ми маємо виховувати людину, яка здатна створити своє життя, здатна до самовизначення».

Формування компетентностей учнів зумовлюється впровадженням у практику навчання нових технологій, методів і дидактичних

приймів, що допомагають випускникові знаходити підґрунтя для творчого зростання.

За даними ЮНЕСКО, молоді складає 30 % населення планети, і саме вона посяде з часом провідні позиції як в економіці та політиці, так і в соціальній та духовній сферах суспільства.

Все найголовніше та найважливіше для школяра відбувається в школі, оскільки за роки свого навчання він відвідає майже 10 тисяч занять. Учитель же 90 % робочого часу віддає саме уроку: його плануванню, проведенню, модернізації, рефлексії над ним тощо.

Враховуючи це, керівник школи більшу частину свого часу має спрямувати на роботу з персоналом, постійно приділяючи увагу системі заохочень, підготовки вчителів за новими методиками і технологіями навчання, зокрема інформаційно-комунікативними технологіями, сприяти створенню нового освітнього середовища, зокрема науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення.

Беззаперечно, що істинне керівництво – це наука спілкування, вміння впливати на людей за допомогою співпраці у всіх напрямках роботи.

Пригадаймо вислів Редьярда Кіплінга: «Освіта – найвеличніше з усіх земних благ, але лише тоді, коли вона найвищої якості. В іншому разі це абсолютно марна річ».

Якісна освіта має спрямовуватися на забезпечення економічного зростання держави та вирішення соціальних проблем суспільства, подальше навчання і розвитку особистості.

Результат управлінської діяльності – це переведення освітньої системи, педагогічного колективу, навчально-виховного процесу, фінансово-господарської діяльності, санітарно-гігієнічних і безпечних умов у новий стан розвитку.

Беззаперечно, оновлення процесу управління має випереджати процеси розвитку сучасного навчального закладу. Головне – дивитися вперед і бачити перспективи, ухвалювати правильні рішення, правильно діяти і обов'язково завершувати справу успіхом.

**Майя НЕХОРОША,
методист навчально-методичної лабораторії технологій освітнього менеджменту**

ВЕЧІРНІ (ЗМІННІ) ШКОЛИ ОБЛАСТІ. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ РЕФОРМ 2017-2018 н. р.

Серпень 2017 року для освіти – це свосвідний поріг переходу до нового 2017-2018 навчального року, часу втілення освітніх реформ, розпочатих минулого року. 14 грудня 2016 р. Уряд України ухвалив Розпорядження «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року.

У рамках Концепції передбачається переорієнтація українських освітніх стандартів та змісту освіти на європейські. Здійснюється процес реорганізації системи управління, фінансування та менеджменту освіти шляхом децентралізації, запровадження фінансової автономії навчальних закладів, посилення принципу відповідальності навчальних закладів за результати освітньої та виховної діяльності.

Проблеми реформаторського руху в європейському вимірі вивчають вітчизняні дослідники ь. Авраменко, Г. Єгоров, В. Десятов та інші науковці.

Реформування середніх загальноосвітніх навчальних закладів відбувається і у вечірніх (змінних) школах. Місія вечірньої школи – забезпечення потреб особи в інтелектуальному, культурному і духовному розвитку через отримання неперервної освіти; формування громадянської позиції, здатності до праці й життя в умовах сучасної цивілізації, адаптація молоді до нових вимог життя в суспільстві, що динамічно змінюється.

Про навчання у денній школі знають усі, а про режим, форми і зміст навчання у вечірній – інформації обмаль.

Вечірня школа сьогодні – це загальноосвітній заклад II-III ступенів, з 12-річним терміном навчання.

На сучасному етапі вечірня школа стала перш за все притулком для всіх «важких» підлітків, які не знайшли себе в денній школі. До школи приходять також підлітки, обділені увагою батьків, дорослих, з низьким рівнем розвитку пізнавальних здібностей. Нерідко ці учні мають різні хвороби, фізичні вади. В учнівських колективах цих шкіл домінує молодь віком до 20 років, а також дорослі, які з різних причин не отримали середню освіту. Вечірня школа також навчає молодь, яка перебуває у системі виправних колоній.

Специфіка контингенту учнів робить вечірню школу закладом із соціально-педагогічною реабілітацією і психологічною підтримкою молоді. Наразі доречно пригадати рекомендації Василя Сухомлинського: «Допоможіть дитині досягти успіху і лише тоді оцінюйте знання».

Для такого специфічного контингенту учнів, зважаючи на їхній віковий склад і соціальний статус, стан здоров'я та особисті потреби, суспільні вимоги, у вечірніх школах створюються особливі умови. Головні серед них – це реальний вибір учнями організаційних форм навчання (навчання очне, заочне, дистанційне, індивідуальне, екстернат), вибір зручного часу навчання (денна зміна, вечірня зміна, перехід з однієї зміни на іншу (за мотивованих причин), вибір темпу навчальної діяльності.

Все це створює реальні передумови для формування індивідуальної освітньої траєкторії учня, забезпечує можливість адаптації освітнього середовища до особистості учня, враховуючи його особисті якості та особливості соціального досвіду. Навчання учнів здійснюється за навчальними програмами, більшість з яких є спільними з денними загальноосвітніми навчальними закладами. Кожну з цих навчальних програм, зміст та засоби навчального впливу вчитель має адаптувати під конкретну групу учнів у залежності від обраної форми навчання.

Розвиток особистості учнів вечірньої загальноосвітньої школи, формування їхніх компетентностей здійснюється лише в процесі особистісно орієнтованого навчання. А це, перш за все, потребує глибоких знань з психології, уміння поєднати педагогічні технології навчання з психологією розвитку учня та його креативними можливостями.

Для цього у вечірніх школах створюються такі організаційно-педагогічні умови: проведення навчання на основі психологічних і соціологічних обстежень (моніторингу) розвитку особистості учнів з урахуванням андрагогічного підходу; з'ясування мікроклімату сім'ї; вивчення мікросоціального середовища; забезпечення педагогіки партнерства, що ґрунтується на співпраці учня, вчителя і батьків; запровадження нових форм організації навчально-виховного процесу.

Найефективнішими в роботі з дорослими є проблемно-пошукові методи навчання, інтерактивні, проєктні, інформаційно-комунікаційні технології.

Особливістю вечірньої школи є переведення навчання у самонавчання завдяки творчій самостійній роботі, можливість постійного користування інформаційними технологіями, зокрема Інтернетом. Дорослі залучаються до

участі у проведенні семінарів-практикумів, диспутів, інтелектуальних ігор, конкурсів; підготовки відеофільмів тощо.

Учитель вечірньої школи має використовувати методи залучення учнів до пошуку, дослідництва, складання проєктів, змістовних модулів, електронних посібників.

Сучасний виховний процес – це цілеспрямований процес взаємодії учителів, учнів, батьків, що має створити умови для самореалізації молоді, формування її моральності, правової культури, духовності.

І сьогодні актуальні думки Альберта Ейнштейна: «Найважливіше з людських зусиль – прагнення до моральності. Від неї залежить наша внутрішня стійкість і саме наше існування. Лише моральність у наших вчинках надає красу і гідність нашому життю. Зробити її живою силою і допомогти чітко усвідомити її значення – головне завдання освіти».

Основним змістом освітнього простору вечірньої школи стали підготовка молоді до життя в соціумі, формування і розвиток моралі, культури, компетентностей, необхідних для життя.

Така модель освіти створена у комунальному закладі «Вечірня (змінна) загальноосвітня школа № 4 Дніпровської міської ради. Директор школи Світлана Олександрівна Савіновська, відмінник освіти України, нагороджена нагрудним знаком «Василь Сухомлинський», лауреат 2 премії Всеукраїнського фонду «Вдячність, Визнання, Надія».

Основним напрямком розвитку особистості учня в умовах вечірньої освіти визначена науково-дослідницька та проєктна діяльність учителів та учнівської молоді. Процес навчання і виховання побудований на тісній співпраці учня і вчителя. Темі науково-дослідницьких робіт актуальні: «Соціальні проблеми молоді», «Взаємини поколінь», «Іонізуюче випромінювання та захист від нього», «Особистісні чинники ставлення молоді до здоров'я», «Проблема самотності в сучасному світі» та інші.

Для доступності молоді до наукових розробок у школі діє прес-центр шкільного самоврядування. Редакція центру видає офіційно оформлену щомісячну газету «Вечірній вісник». Відділ реклами та зв'язків з громадськістю видає поради у вигляді буклету «Шкільне НТУ «ШАНС» для підготовки до захисту науково-дослідницьких робіт. У зверненні до учнів підкреслено: У кожного з вас природа заклала великий потенціал здібностей і талантів. То ж, не вагайтесь! Поверте в себе! Ми допоможемо!

Головними агентами соціалізації молоді є сім'я і школа.

Доречним для сучасних батьків є вислів Патріка О'Рурка: «Як виховувати дітей, знає кожен, окрім тих, хто їх має».

Для батьків школа пропонує буклети-рекомендації «Родино-сімейне виховання» в електронному і паперовому вигляді, де визначені права й обов'язки батьків з виховання дітей молодшого, середнього шкільного віку, рекомендації щодо подолання сімейних конфліктів, насильства в сім'ї.

Особлива увага зосереджена на проблемах кримінальної відповідальності неповнолітніх, безпеки дітей в Інтернеті, що змістовно викладено у рекомендаціях батькам та учням «Кримінальна відповідальність неповнолітніх», «Права й обов'язки батьків з виховання дітей», «Насильство в сім'ї», «Безпека в Інтернеті», де, зокрема, зазначено телефони екстрених служб, телефони довіри, гарячої лінії ДСНС.

В Україні серед підлітків поширюється небезпечна гра «Біжи або помри». Батькам та учням школа нагадує: «Життя – це можливість. Скористайся

нею». Учителі школи розробили змістовні й дієві посібники під назвою «Суїцид або...», «Причини суїциду. Його профілактика».

Вражають дані опитування школярів працівниками Центру практичної психології щодо залучення учнів до Інтернету. Понад 82 % учнів мають власну сторінку в одній або кількох соціальних мережах. Педагогічний колектив підготував посібник-рекомендації «6 правил для батьків – розумних користувачів Інтернету», де використано матеріали Міністерства внутрішніх справ України щодо вчинення дітьми самогубств, дані працівників Центру практичної психології. У пам'ятці для учнів та батьків є такий вислів Сократа: «Життя – це безцінний дар, що дається людині при народженні. Як людина використовує його, залежить від неї самої».

Актуальними для вчителів є методичні рекомендації щодо взаємодії педагогічних працівників з органами і службами щодо захисту прав дітей.

Зверненням до всіх дорослих «Стоп! Наркотики» нагадують вчителі школи про 74 % підлітків, які стають наркоманами після першого їх вживання. Робота керівництва та педагогічних працівників заслуговують на високу оцінку органів управління освітою м. Дніпра та області. Школи області можуть скористатися рекомендаціями вечірньої школи № 4 щодо створення системи психологічної профілактики та корекції роботи з учнями, їхніми батьками. Інформаційні технології мають пріоритетне значення в усіх сферах діяльності та визначають розвиток суспільства завтрашнього дня. Ці технології застосовуються в багатьох напрямках діяльності вечірньої школи № 31 м. Дніпра (директор В.Д. Винничук). Оновлюються форми і методи навчання, впроваджуються дистанційне, екстернатне навчання, нові форми спілкування через електронну пошту, відеоконференції, Інтернет-форуми.

Перехід сучасної школи на Європейську освітню модель зумовлює потребу в учителі, який спроможний на високому професійному рівні відповідати на «виклики суспільства», творчо осягати освітній простір.

На пошук нових підходів до формування та вдосконалення професійної компетентності вчителів, модернізацію науково-методичної роботи на основі інформаційних технологій спрямовується робота директора вечірньої загальноосвітньої школи № 12 м. Кривоного Рого О.М. Крісанової. Підвищення якості та ефективності науково-методичної роботи здійснюється з використанням діагностичних даних. Учителі школи належно поінформовані щодо новаті в умовах дії Концепції нової української школи. Забезпечується постійне вивчення нормативно-правових документів, науково-педагогічної літератури, досвіду шкіл міста й області.

Відбувається мотивація та стимулювання вчителів до інноваційної діяльності шляхом залучення до науково-дослідної й дослідно-експериментальної роботи, спрямованої на оновлення навчально-виховного процесу. Створюється банк методичних рекомендацій, програм для професійного зростання вчителя. Щороку проводяться: місячник-панорама відкритих уроків, де демонструється педагогічна майстерність вчителів, декади інтегрованих уроків, конкурси педагогічної майстерності, педагогічні читання.

Ці дії – один із засобів впливу на підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

В нових умовах директор Синельниківської районної вечірньої школи Н.Г. Куценко вносить зміни до кадрового забезпечення як в основній школі, так і в філіях, де розробляється система інноваційного науково-педагогічного зростання кожного педагогічного працівника. Педагогічний колектив керується

вимогами Концепції нової української школи і не забуває поради В.О. Сухомлинського: «Найдосвідченіший педагог ніколи не вдовольняється досягнутим, адже якщо нема руху вперед, то неминуче починається відставання».

Добре керувати – це досконало опанувати наукою, майстерністю та мистецтвом управління навчально-виховним процесом. Ця думка В. Сухомлинського актуальна і в умовах реформ в середній освіті.

Аналіз ефективності освітньої діяльності загальноосвітніх вечірніх шкіл свідчить, що їхні керівники переорієнтовують управління на новий зміст і стандарти.

Інноваційного спрямування набуває діяльність вечірньої школи № 8 м. Дніпра, що працює вже 71 рік. Останні 11 років школу очолює І.К. Радіонова, творча людина, яка відходить від стереотипів, застосовує інноваційні управлінські технології для створення сучасної моделі розвитку школи, педагогічного процесу, має добрі знання з питань управління кадрами, інноваційними технологіями здійснення навчального процесу, фінансами та шкільною економікою. 2017 року І.К. Радіонова нагороджена Медаллю та Грамотою Верховної Ради України за заслуги перед українським народом.

Завдяки творчим зусиллям директора сформована команда однодумців у складі професійно грамотних учителів, батьків та учнів, голови профкому, керівників методичних об'єднань, батьківського комітету, бібліотекаря та інших працівників школи.

Створено модель впровадження науково-методичного проєкту «Креативна освіта для розвитку інноваційної особистості». Проводиться науково-дослідна робота з Всеукраїнського експерименту: «Конкурентноспроможний вчитель як системотворчий чинник інноваційного освітнього простору».

Триває активна підготовча робота щодо участі в обласному експерименті «Розвиток громадянських компетентностей в умовах загальноосвітньої школи».

Відповідно до Концепції нової української школи педагогічний колектив школи зорієнтував свою діяльність на вирішення педагогічної проблеми: «Упровадження компетентнісного підходу до формування змісту та організації навчально-виховного процесу у вечірній школі». Проблема актуальна, інноваційна. При цьому враховано запити учнівської молоді, батьків, вимоги нормативних документів, психологічний мікроклімат, ресурси, які має школа і які потрібно здобути (бюджет, штати), підтримка з боку органів влади, громадськості.

Головне завдання вечірньої школи – втілення державної молодіжної політики щодо соціального становлення та розвитку молоді, створення сприятливих соціальних навчально-виховних умов для розвитку і соціалізації учнів. Тривалий час навчальний заклад формує модель профільної школи, що передбачає, зокрема, посилення професійної орієнтації та допрофільної підготовки учнів відповідно до їхніх особистих потреб.

Вечірня школа багато років співпрацює з навчально-виховним комплексом № 3 м. Дніпра. В межах допрофесійної підготовки НВК здійснює навчання з таких профілів: основи підприємницької діяльності, підготовка водіїв, комп'ютерний дизайн; технічне креслення з використанням комп'ютера; основи перукарської справи тощо. Учні вечірньої школи можуть навчатися та отримати свідоцтво про робітничу кваліфікацію. Ця співпраця надає учневі системну освіту, що є важливим елементом соціалізації.

Школа також надає інформаційну, правову, психолого-педагогічну та інші види допомоги молоді у виборі життєвого шляху.

Професійній орієнтації молоді сприяє державний навчальний заклад «Міжрегіональне вище професійне училище з поліграфії та інформаційних технологій», де учні вечірньої школи № 8 можуть отримати знання з поліграфії та інформатики.

Позитивні результати отримали учні ВСШ № 8 – учасники Всеукраїнського конкурсу «Соняшник». 11 випускників школи успішно подолали зовнішнє незалежне оцінювання з української мови, історії та інших предметів.

Педагогічні колективи вечірніх шкіл завжди працюють так, щоб не відставати від потреб часу і виконувати покладені на них завдання, вирішувати педагогічні та соціальні проблеми.

Ці школи багаторічною сумлінною працею заслужили право на увагу та повагу суспільства, державну підтримку прагнуть працюючої молоді до здобуття освіти.

На жаль, в умовах освітніх реформ, оптимізації мережі навчальних закладів вечірні школи внаслідок економії бюджету закривають або класи переводять до денних шкіл. Так, місцева влада закрила школи у Верхньодніпровському районі, Нікополі, Жовтих Водах, нестабільна ситуація у Дніпровському районі. А практика свідчить, що навчання одного учня вечірньої школи коштує майже в три-чотири рази дешевше, ніж у денній.

Водночас, аналіз бесід, анкетування, спостереження, вивчення досвіду роботи шкіл свідчить про те, що в діяльності вечірніх шкіл є чимало невирішених проблем:

- нестабільність нормативно-правового забезпечення;
- відсутність спеціалізованих підручників для вечірніх шкіл – учні користуються навчальною літературою для загальноосвітніх шкіл;
- брак методичної літератури, зорієнтованої на специфіку вечірньої, заочної, екстернатної, індивідуальної форм навчання;
- різний рівень технічного оснащення навчальних приміщень та доступу учнів до комп'ютерів і мультимедійних систем;
- відсутність спеціальної підготовки вчителів-вечірників. Знань, необхідних для роботи з таким контингентом, сьогодні не дають ні педагогічні інститути, ні курси підвищення кваліфікації вчителів-предметників;
- на сьогодні науковці майже не розробили методики впровадження нових освітніх технологій у педагогічний процес вечірньої школи.

Молодіжна проблема є актуальною, тому що молодь – це майбутнє України. Молодь складає 30 % населення планети, і саме вона посяде з часом провідні позиції як в економіці та політиці, так і в соціальній та духовній сферах суспільства. Для забезпечення потреб суспільства в освіті вечірня школа потрібна навіть у прогресивному XXI сторіччі.

Децентралізація, що відбувається в державі, створення об'єднаних територіальних громад дадуть можливість вечірнім школам виробити концептуальні підходи для спільних дій щодо підтримки молоді в отриманні середньої освіти різними формами.

Тому сьогодні актуальним стає питання перспективи розвитку вечірньої школи, конструювання нової моделі школи, педагогічного процесу, розробки варіантів його змісту, можливостей сучасної дидактики навчання і виховання молоді, прогнозування, якою буде вечірня навіть за 5 років, якими формами забезпечити надання середньої освіти молоді.

Керівник школи має орієнтуватися в широкому спектрі освітніх закладів, напрямків, нових форм організації навчально-виховного процесу, інноваційних технологій, ідей, підвищення рівня його результативності, виховання та розвитку учнів – забезпечення потреб учнів в інтелектуальному, культурному і духовному розвитку шляхом отримання неперервної освіти.

Майя НЕХОРОША, методист НМІ технологій освітнього менеджменту

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОЇ ТА СВІТОГЛЯДНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

Формування духовної та світоглядної культури особистості – одне з найголовніших освітніх завдань, що має перебувати у центрі уваги педагогів, вихователів, учителів, батьків, усіх суб'єктів педагогічного процесу. Особливої актуальності воно набуває сьогодні, коли труднощі соціокультурної та політичної ситуації потужно впливають на молодь внаслідок розмитості духовно-моральних орієнтирів в освітній політиці держави і повсякденному житті, на тлі браку соціальної захищеності, пропаганди деякими засобами масової інформації та цинічно-гедоністичного ставлення до життя.

Усе це призводить до відчуження дітей від духовної культури, спонукає їх до субкультурних пошуків самореалізації, і врешті-решт до зречення духовності й моральності як суспільно й особистісно вагомих феноменів. Ситуацію загострює кризовий стан сучасної родини, що втрачає функцію транслятора духовної та світоглядної культури, каналу залучення дитини до сенсових засад і джерел розвитку духовності та моральності.

Додають проблем і всевітні тенденції сьогодення. Негативні безпосередні й віддалені соціальні наслідки аморальної всеосяжної перетворювальної діяльності людини в сучасну епоху актуалізують відповідальність кожної людини за збереження природи, її багатства й розмаїття на Землі. Прояви тероризму у масштабах усієї людської спільноти, явища все помітнішої поляризації на багатих і бідних у контексті розвитку глобалізаційних процесів актуалізують проблеми моральності й духовності кожної людини.

У таких умовах усвідомлення духовності як провідної риси людської особистості, об'рунтування системи цінностей, які мають бути засадами духовної культури особистості, що зростає, є першочерговим завданням усього процесу її соціалізації.

Становлення духовного світу особистості – це великий і складний процес, що потребує комплексного і багаторівневого вирішення.

Сьогодні в Україні по-різному тлумачиться поняття духовності, існують різні підходи до її формування, що часто суперечать один одному. Бажання допомогти дитині спонукає шукати спільні точки дотику між різними формами суспільної свідомості, вести діалог, звертатися до витоків духовності, багатства людської історії, культури, науки, філософії, релігії.

У пошуку шляхів усунення протиріччя та інтеграції ціннісних установок і орієнтацій заслуговують уваги ті християнські моральні цінності, що на європейському просторі стали основою гуманістичних цінностей та здатні відігравати вагомий роль у сучасному вихованні дітей та молоді. Інтегрування християнських цінностей до процесу виховання дітей, визначення основних засад, цілей, завдань, змісту, форм і методів становлення духовності особистості на їх основі разом з іншими складовими виховного процесу сприятимуть розвитку і формуванню духовної та світоглядної культури особистості, майбутнього громадянина України.

Під духовністю розумітимемо внутрішній світ людини, її само-

свідомість і діяльність цієї самосвідомості, що може спрямовуватися на будь-які феномени зовнішнього і внутрішнього світу людини, внутрішнє сприйняття надуті-літарного ціннісного змісту, через який відбувається прагнення до постійного руху у напрямку самовдосконалення, що відбивається у царині вчинків.

Формування духовності може розпочинатися з опанування особистістю культури, вростання в неї і розуміння її як свого надбання. Це передбачає можливість **культурологічного підходу** до формування духовної сфери особистості. Системотворчим ядром будь-якої культури є цінності, спрямовані на ідеал. Ідеальне – це те, до чого людина прагне, що є для неї сакральним, особисто важливим, суттєвим. Ідеальні цінності є верхівкою ієрархії цінностей, в якій морально-етичні засади мають абсолютний характер, універсальне значення і є основними категоріями духовності. До моральних цінностей належать: добро, справедливість, любов, мир, злагода, прощення тощо. Вони є основою всіх етичних вчинків, діяльності людини, мають моральне значення і впливають загалом на суспільне життя.

Моральні цінності, уявлення, засади та аксіоми є продуктом нашої історії та культури, що свідчать про дієвість головних християнських цінностей – загальних чеснот: розважливості, поміркованості, справедливості, стійкості (чесності, правдивості, вірності слову); теологічних чеснот: віри, надії, любові, милосердя. Сталими моральними візирями, канонами є також десять заповідей Божих.

Цінності християнства стали джерелом і основою для синтезу в Європі моральних ідей античності: істини, добра і краси – з християнськими постулатами активного ставлення людини до світу, універсальності, не пов'язаної з будь-якими політичними і етнічними обмеженнями, зверненням до людини як до носія персональної історичної відповідальності. Саме християнство від середньовіччя формувало культурну традицію та забезпечувало культурну єдність спочатку Західної Європи і поступово поширилось на інші частини світу. Християнські культурні цінності стали основою розвитку нашої вітчизняної культури, особливо музики, живопису, архітектури, літератури. Вони інтегрувалися з іншими спорідненими смислами, наприклад, моральними цінностями певного народу, моральними звичаями і традиціями, створили ціннісний світ родини, стосунків дітей, батьків. З

часом, у модерну добу, християнські цінності перестали прямо отожденоватися з християнством як релігією і почали оцінюватися як універсальні моральні цінності європейської, тобто християнської цивілізації; в культурологічному її вимірі, набули загальнолюдського характеру. Зараз вони є невід'ємною складовою сучасної культури і явно чи приховано впливають на життя кожної людини і суспільства загалом, незалежно від того, яку світоглядну позицію обстоюють їхні носії – секулярну (світську) чи релігійну.

Отже, довгостроковий і понадситуаційний, інтегрований характер цінностей, що увійшли до загальної людської культури як християнські моральні цінності, надає їм особливу вагу у процесі виховання учнів і спонукає до пошуку педагогічних стратегій їх засвоєння.

Зважаючи на те, що християнські моральні цінності є складовими гуманітарної культури, гуманістичними постулатами, значення і суть яких розкриваються завдяки виховному впливу на духовний світ дитини через почуттєво-емоційну сферу, формування духовності особистості на основі зазначеного розуміння християнських цінностей має спиратися на еволюційно **синергетичний підхід**, що, базуючись на ідеях історичного нелінійного розвитку цінностей та їхнього понятійного апарату через синтез та інтеграцію своїх складових (література, мистецтво, музика, живопис тощо), приводить до розширеного й уточненого розуміння як моральності та духовності, так і позитивного ставлення до єдності, багатоманітності й невичерпності світу.

Важливим підходом до розкриття процесу формування духовності на основі християнських цінностей є **герменевтичний підхід**, тобто «мистецтво розуміння», коментування, тлумачення, пояснення текстів (у тому числі й музичних, художніх, мистецьких), що дає змогу подивитися на явища крізь призму історико-культурної традиції в контексті розвитку загальної і національної культури.

У контексті проблеми становлення духовності особистості **медіаосвітній підхід** має не лише враховувати зростаючий вплив засобів масової інформації і комунікації, а й покладатися на них у процесі формування таких засадничих координат духовної культури, як мова, менталітет, традиції, релігія, цінності; знання тощо, формуючи в дитини самостійність мислення, самоконтроль при залученні до культурних комунікацій.

Для формування духовного світу дитини необхідний і **систем-**

ний підхід, що передбачає цілісний, ієрархічний, взаємозалежний і відкритий процес залучення дітей та молоді до цінностей у їхньому постійному розвитку й саморозвитку, а також наступність і безперервність, тобто постійне ускладнення та урізноманітнення змісту й напрямів розвитку моральних чеснот, комплексність та інтегрованість, що виявляються у взаємодії навчання і виховання, поєднанні зусиль сім'ї, позашкільних закладів, дитячих об'єднань у виховному процесі.

Формування духовної та світоглядної культури людини має відштовхуватися від **діяльнісного підходу**, відповідно до якого в структурі особистості закріплюються ті нові складові, в які вона вкладає свої почуття і, що найголовніше, свою працю, свої досягнення. Необхідно створення таких умов, що сприятимуть розвитку моральної активності дитини; формуванню моральної спрямованості її психічної діяльності, моральності потягів, інтересів, поглядів, думок, переконань. Найважливішою умовою формування духовного світу дитини є цілеспрямована багатогаспектна і всебічна діяльність у контексті цілісного самоусвідомлення особистості.

Кількість цінностей обмежена для сприймання людини, а внутрішній світ дитини своєрідний і багатий, отже, метою педагогічного впливу є долучення дитини до тих християнських цінностей, що мають універсальне гуманістичне значення, абсолютний характер і, що найважливіше для виховання, – позитивну спрямованість.

Серед християнських моральних цінностей загальнолюдського рівня розрізняємо: першу категорію – головні людські цінності, що більше чи менше входять до всіх інших етичних цінностей (цінність життя, краса, істина, свобода); до другої категорії належать чесноти (справедливість, братерство, сміливість, правдивість, щирість, любов до ближнього, вірність, довір'я, скромність, відданість); до третьої – часткові моральні цінності (здатність дарувати іншим своє духовне надбання; любов, спрямована на ідеалізовану цінність іншої особистості тощо). Ці цінності можна диференціювати і далі.

До чеснот належать такі якості: доброта, увага, чуйність, милосердя, толерантність, чесність, повага, правдивість, справедливість, гідність, терпимість, благородство, вірність, мужність, великодушність, витримка, щирість, жертовність, скромність, сміливість, співчуття, працелюбність, ошадливість тощо. Характерною їх рисою є наявність у кожній позитивної цінності негативного еквіваленту, що також належить до структури цінностей, але як негативна складова: толерантність – нетерпимість, вірність – зрада, любов – ненависть, ошадливість – марнотратство тощо. Поділ цінностей на позитивні та негативні дає людині змогу вибирати між ними й зумовлює смислову послідовність дій і вчинків конкретної особистості.

На основі залучення дітей до універсальних цінностей формується складові духовного світу, моральності особистості, що є головний життєвий орієнтиром і здатна структурувати реальність за критеріями важливості.

Процес формування духовності на засадах християнських моральних цінностей обумовлюється **інтегрованим підходом** до цього процесу. Висунення інтегрованості як провідної форми залучення дітей до християнських цінностей обумовлюється поліфонічністю і багатогаспектністю предмета, проблемне поле якого перебуває в різних галузях культури, в різних галузях знання, у предметах, що викладаються у школі й позашкільних закладах освіти. Тому знання як форма залучення до цінностей посідають провідне місце. Де б не відбувався процес передачі знань: у позашкільних закладах освіти, в таборах відпочинку, в гуртках, у процесі самоосвіти, – треба повно та об'єктивно розкривати їх через роз'яснення, об'рунтування, наводячи численні приклади, і через складові знань досягати свідомого засвоєння матеріалу. Отримання й опанування знаннями тут, мабуть, більше, ніж за будь-якого виховного впливу, має особистісний і емоційний характер.

Велике значення мають емоції, адже вони повністю належать до почуттєвої сфери, проходять через психіку людини і саме від цієї сфери залежить сприймання або ж відмова від тих чи інших цінностей. Людину не можна примусити бути моральною – потрібно пропустити знання через її емоції, почуття, через свідомість для того, щоб ці моральні цінності стали її власним надбанням.

Знання та емоції, тобто, когнітивно-почуттєвий фон, закріплюються у досвіді, діяльності різних форм та видів, завдяки яким вихованці не лише пізнають, а й опановують красу духовного життя, створеного на засадах моральних цінностей. Духовне життя дітей можливе лише тоді, коли вони у творчій діяльності використовують свої емоційні, інтелектуальні й фізичні сили.

У процесі формування духовності засобами моральних християнських цінностей доцільно використовувати посередній виховний вплив на дітей: нагадування, попередження, переконання, поради, прохання, схвалення тощо. Серед методів і форм формування духовного світу одне з провідних місць посідають активні та інтерактивні форми навчання (ситуаційно-рольові ігри, соціограми, метод аналізу соціальних ситуацій з морально-етичним характером тощо), що дають дітям змогу предметно, безпосередньо й емоційно бути в ситуації морального вибору та морального пошуку.

Особливе місце посідають форми й методи, що залучають дітей до художньо-музичного, мистецького світу християнських цінностей, де поєднуються традиційні методи з художньою діяльністю самих дітей – живописом, ліпленням, декоративно-ужитковим мистецтвом, музикуванням, драматизацією тощо. Крім цих методів, доцільно використовувати і традиційні – бесіди, лекції, семінари, тренінги тощо.

Ефективність застосування інтегрованого підходу, різноманітних виховних форм, методів і впливів суттєво залежить від того, наскільки вони відповідають індивідуальним і віковим особливостям дітей, задовольнятимуть їхні духовні потреби, викликать відповідну мотивацію і стимулюватимуть саморозвиток і самовиховання дитини, спонукатимуть до морального вдосконалення.

Олена РОГОВА,
завідувач кафедри філософії
освіти, кандидат
філософських наук, доцент

Інтеріоризація, -ї, ж. (від лат. interior – внутрішній) – формування внутрішніх структур людської психіки через засвоєння зовнішньої соціальної поведінки. // Процес перетворення зовнішніх, реальних дій на внутрішні розумові дії.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ РОБОТИ

Успішне втілення інновацій створює сприятливі умови для розвитку особистості і творчої самореалізації кожної дитини.

Використання здоров'язбережних освітніх технологій навчання при викладанні фізичної культури сприяє збереженню і зміцненню здоров'я учня, формуванню у нього необхідних знань, умінь та навичок здорового способу життя (ЗСЖ), а також вміння використовувати отримані знання у повсякденному житті.

У пошуках інноваційних підходів до організації уроків з фізичної культури необхідно намагатися розкривати інтереси самої дитини, допомагати індивідууму розкрити свій потенціал, внутрішні резерви

Одна з основних тенденцій сучасного суспільства – це глобальна інформатизація, яка зумовлює необхідність ширшого використання інноваційних технологій, зокрема і в сфері фізичної культури.

здоров'я та фізичного стану, давати змогу кожній дитині самовиявитися, бути помічною, визнаною, успішною.

Нові підходи до змісту занять фізичною культурою потребують орієнтації вчителя не лише на фізичну підготовленість, але й на розвиток

особистості учня, на індивідуальне сприйняття навчального матеріалу.

Вирішення цих завдань допускає відхід від жорсткої регламентації занять, передбачає підвищення їхньої емоційної насиченості, максимальної різноманітності форм, методів та засобів фізичного виховання, широкого використання наукових та мультимедійних матеріалів.

Підвищення мотивації та позитивне ставлення до фізичної

культури можливе лише за умови обов'язкового врахування бажання та інтересів дітей. Для цього необхідно впроваджувати в систему шкільної освіти ті види фізкультурно-оздоровчих занять, що найбільш популярні.

У використанні різноманітних засобів, технологій навчання останнім часом допомагає і системне впровадження в освітніх закладах проєктів профілактики ризикованої поведінки через спорт,

зокрема: «Fair-play – чесна гра», «Спорт заради розвитку», «Дитяча легка атлетика», «Розважальний футбол». Вміння використовувати їх потребує і певної кваліфікації вчителя фізичної культури, вчителя з новими ширшими можливостями.

Для цього через систему післядипломної педагогічної освіти кафедра проводить спеціальні курси щоб навчити вчителів фізичної культури вмінню успішно використовувати такі інструменти та впроваджувати їх у систему фізкультурно-оздоровчої роботи.

Лариса ЛАВРОВА,
завідувач кафедри виховання та культури здоров'я

УПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ СТРАТЕГІЙ НАВЧАННЯ ОСНОВАМ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ У КОНТЕКСТІ РОЗБУДОВИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

«Основи здоров'я» належать до інваріантної частини навчального плану школи. Програма предмета реалізується у поєднанні з технологією, а саме – навчанням здоров'ю на основі розвитку життєвих навичок. Методика викладання основ здоров'я стовідсотково відповідає новим вимогам до навчально-виховного процесу в контексті розбудови нової української школи.

Так, майже для всіх десяти компетенцій Концепції нової української школи спільними є ті самі вміння (навички), що є обов'язковими для формування в процесі навчання основ здоров'я, а саме: спілкування, критичне мислення, керування емоціями, співпраця в команді, висловлювання та обстоювання своєї думки, здатність до творчості, оцінка ризиків і вирішення проблем та інше.

Зміст, методики, основні підходи, що пропонуються в програмі реформування нової української школи, збігаються з чинними науковими, законодавчими, програмними та навчально-методичними засадами і принципами викладання предмета «Основи здоров'я».

Зважаючи на вищезазначене, у 2017-2018 навчальному році навчання в 5-9-х класах основам здоров'ю має здійснюватися лише за технологією ООЖН (освіта на основі розвитку життєвих навичок) та за інтерактивною тренінговою формою навчання, що є і здоров'язбережною, і такою, що має доведену ефективність, відповідає сучасним європейським і світовим стандартам освіти,

Серед десяти ключових компетентностей, що визначені у Концепції Нової української школи як обов'язкові для сучасних випускників, є й така компетенція як «екологічна грамотність і здорове життя». Здатність жити і зберігати (покращувати) своє здоров'я формується у молодого покоління через навчальну, виховну роботу, превентивну діяльність та завдяки створенню сприятливих умов у закладі для гармонійного розвитку, успішної самореалізації та ефективного навчання кожного учня.

формує інноваційну особистість, здатну навчатися протягом життя, бути конкурентоспроможною, адаптивною, здатною всебічно реалізовуватися у мінливих умовах сьогодення, водночас зберігаючи своє здоров'я.

Другий важливий момент і в контексті розбудови нової української школи, і в рамках втілення принципів викладання предмета «Основи здоров'я» – це нові вимоги до професійного та особистісного рівня вчителя, який викладає цей предмет. Реформа школи має вплинути на демократизацію стосунків між усіма учасниками навчально-виховного процесу, і, перш за все, між учнем і педагогом, а «суб'єктно-об'єктні» взаємини мають замінитися стосунками партнерства та рівноправності, що, відповідно, впливатиме і на рівень загальної демократизації всього суспільства.

Демократизація розширює і можливості самого вчителя. Так, ще в попередніх методичних рекомендаціях МОН України (додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 26.06.2015 р.

№ 1/9-305 «Особливості вивчення базових дисциплін у загальноосвітніх навчальних закладах у 2015-2016 н. р.») зазначається, що програми звільняються від «... жорсткого поурочного поділу, вчителі можуть обирати послідовність розкриття навчального матеріалу в межах окремої теми, але так, щоб не порушувалась логіка його викладу». При цьому управлінські, методичні структури, «методичні кабінети (об'єднання) не можуть втручатися в такі питання, оскільки це цілком компетенція вчителя».

Щодо використання додаткової навчально-методичної літератури, то «вчитель вільний у її виборі й може застосовувати таку, що найкраще реалізує його методику навчання».

В Концепції нової української школи як права, так і обов'язки сучасного педагога ще більше розширюються. Вся палітра його професійної діяльності має орієнтуватися на діяльнісні педагогічні технології, що формують життєві, навчальні та спеціальні (галузеві) компетентності, завдяки яким випускники вміло і легко долучатимуться як до нашого

національного, так і до закордонного життя за європейськими, світовими стандартами та вимогами, привчаючи молодь вчитися протягом всього життя, успішно самореалізовуватися в різних галузях, водночас зберігаючи і зміцнюючи здоров'я.

В оновленій програмі з основ здоров'я, за якою педагоги працюватимуть з 1 вересня 2017 року, зменшено обсяг теоретичного матеріалу, збільшено кількість практичних робіт і частку занять, що виконуються поза межами класу (на свіжому повітрі). На прохання батьків розширено теми, присвячені безпечній поведінці в Інтернеті та безпечному спілкуванню у соціальних мережах, додано інформацію про запобігання раннім статевим стосункам і про контрацептиви. З програми вилучено термін «Віктимна поведінка» та матеріали з цієї тематики, натомість додано чимало позитивних матеріалів щодо популяризації досвіду життя людей з активним довголіттям, молодіжного руху у формуванні здорового способу життя.

Особлива увага – викладанню «Основ здоров'я» у 9-му класі, оскільки буде вже одна година на

тиждень, за новою (і оновленою) програмою. Усім керівникам закладів необхідно докласти зусиль для створення спеціальних умов для викладання основ здоров'я лише у тренінговій формі, тобто створити тренінговий кабінет з основ здоров'я.

Реалізовувати і оновлену програму викладання основ здоров'я, і всі напрямки змістового і технологічного реформування сучасної школи можуть лише добре підготовлені педагоги нового покоління, зокрема й вчителі основ здоров'я. Тут особлива роль належить інститутам післядипломної педагогічної освіти вчителів, а також самоосвіті. Тому як кваліфікаційні курси з основ здоров'я, так і тематичні – важлива складова самостійного та обов'язкового професійного підвищення кваліфікації вчителів, яку слід завчасно планувати, включати до планових графіків роботи інститутів і педагогів, орієнтуючись на педагогіку партнерства, особистісний підхід, європейські цінності, якісну сучасну освіту, креативне здоров'язбережне середовище в закладах та на уроках, впроваджуючи курси для вчителів саме у найефективнішій та найсучаснішій для нової української освіти формі тренінгового навчання. Предмет «Основи здоров'я» має набути статусу важливого, необхідного напрямку в освіті, що забезпечує і здоров'я, і широкі можливості досягнення успіху нового покоління в усіх сферах життя.

Наталія МІКУЛАК,
доцент кафедри виховання та культури здоров'я,
кандидат філософських наук

ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНОЗНАВСТВА, НАРОДОЗНАВСТВА, КРАЄЗНАВСТВА

Наша держава долає складний і драматичний шлях самозбереження і самоутвердження. Ці кардинальні процеси позначаються на всіх сферах життєдіяльності нашого суспільства, зокрема й на освіті, що є унікальним соціальним інститутом, через який проходить кожна людина. Саме у школі вона набуває знань і досвіду, стає носієм духовно-моральних цінностей, усвідомлює себе громадянином своєї країни.

тури Семенівської СЗШ Криничанського району (II місце), Олена Михайлівна Міхесва, учитель початкових класів Криворізької спеціалізованої школи № 9 (II місце); Валентина Олександрівна Вахненко, учитель української мови і літератури Криворізької СЗШ № 112 (III місце), Наталя Миколаївна Вовк, учитель Криворізької СЗШ № 121 (III місце), Кіра Миколаївна Гебель, учитель української мови і літератури Криворізької СЗШ № 126 (III місце), Світлана Валеріївна Дзятко, учитель української мови і літератури Криворізької СЗШ № 41 (III місце), Наталя Володимирівна Снігур, учитель української мови і літератури Гвардійської СЗШ Новомосковського району, Жанна Василівна Юзова, учитель української мови і літератури Криворізької СЗШ № 60 (III місце).

Щороку вчителі залучають школярів до участі у Міжнародному конкурсі з українознавства. Тематика дитячих науково-дослідницьких робіт переважно пов'язана з історією та звичаями рідного

краю, осмисленням подій сьогодення. Продуктивною є екскурсійна діяльність, що допомагає глибше пізнати культурно-історичні особливості Придніпров'я і всієї Батьківщини.

У II півріччі 2016-2017 навчального року ДОІППО оголосив обласний конкурс учнівської вишивки «З любов'ю до України», що засвідчив не лише зацікавленість учасників народними традиціями і мистецтвом, а й виявив їхню активну громадянську позицію.

У навчальних закладах області постійно проводяться різноманітні виховні заходи народознавчого та краєзнавчого спрямування, які формують патріотичні почуття учнівської молоді. Своім досвідом педагогі діляться, перебуваючи на курсах підвищення кваліфікації з українознавства, народознавства, краєзнавства в ДОІППО.

У новому, 2017-2018 навчальному році основне завдання українознавчих дисциплін – відновити історичну пам'ять, повернутися до забутих традицій і звичаїв, викликати інтерес в учнівської молоді до прадідівських ремесел, навчити дбайливо ставитись до природних ресурсів, довкілля, пам'яток історії та культури краю, мови, літератури, фольклору, народної творчості. Це надійні духовно-моральні орієнтири в житті людини, яка прямує шляхом самопізнання і самовдосконалення.

Жанна КРИЖАНОВСЬКА,
методист навчально-методичної лабораторії виховних технологій кафедри виховання і культури здоров'я

У новому навчальному році перед освітою, що перебуває у процесі реформування, постали важливі завдання, пов'язані із пошуком якісно нових підходів до вітчизняної освітньої сфери, зорієнтованих на новітні прогресивні світові тенденції компетентнісної освіти.

Переживаючи інтенсивні інтеграційні процеси, ми маємо усвідомити, що гідно вийти на світові обшири наш народ зможе лише тоді, коли усвідомить свою етнокультурну самобутність і самоцінність, належно пізнає свою історію, збереже міжнародну стабільність у нашому полікультурному середовищі.

Відповідальною за виконання цих завдань є вітчизняна освіта, що формує духовний світ, моральні основи, громадянську позицію сучасного молодого покоління – будівничого молодого європейської держави.

Сприятливі досягненню цієї мети мають українознавчі дисципліни, зокрема **українознавство, народознавство, краєзнавство**, які, на жаль, не є обов'язковими для вивчення у закладах освіти. Перенасиченість програм, поява нових спецкурсів не сприяють упровадженню у школах цих важливих навчальних предметів, можливо, є і суб'єктивні причини, залежні від керівництва шкіл.

Українознавчі дисципліни – це система фундаментальних інтегрованих знань про історичні корені нашого народу, особливості його менталітету, побуту, трудової діяльності, культури, родинних традицій, а також про духовно-історичні витоки рідного краю. Саме завдяки вивченню краєзнавства у школярів формується усвідомлення приналежності до великої спільноти людей, що зветься народом, нацією.

За тематикою краєзнавство має різні напрямки: історичне,

географічне, літературне, екологічне, мистецьке, народознавче, бібліотечне тощо, тому більшість вчителів працює за авторськими програмами.

У новому навчальному році викладання українознавства здійснюється за «Програмою для загальноосвітніх навчальних закладів. Українознавство. 1-4 класи» (автори Кононенко П.П., Присяжна Т.М.), що рекомендована вчешню радою Національного науково-дослідного інституту українознавства та комісією з української літератури науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (протокол № 14.1/12-Г-686 від 27.12.2013) та «Програмою для загальноосвітніх навчальних закладів. Українознавство. 5-12 класи» (автори Кононенко П.П., Касян Л.Г., Семенюченко О.В.), що рекомендована МОН України (протокол № 1 від 26.03.2014).

Структурування навчального матеріалу передбачає дотримання принципів наступності та послідовності між початковою, основною і старшою школою та враховує вікові особливості

школярів і міжпредметні зв'язки. Для кожного класу в програмі зазначено загальну кількість годин на вивчення кожного з тематичних блоків, уроки тематичного оцінювання та узагальнення навчальних досягнень учнів. Запропонована кількість годин (загалом 35 год., 1 год. на тиждень) при вивченні окремої теми є орієнтовною, вчитель може змінювати її у межах 35-ти річних годин. Резервний час він може використовувати на свій розсуд.

При викладанні народознавства педагогі, як і в минулі роки, мають користуватися «Програмою українського народознавства» за ред. Павлюка С.П., рекомендованою Міністерством освіти і науки України (лист від 06.08.1998 № 1/11-1954).

Минулий навчальний рік був насичений різноманітними подіями і плідний своїми результатами. Щороку в області збільшується кількість учасників Всеукраїнського українознавчого конкурсу «Соняшник» і «Соняшник-учитель», серед яких є і переможці, а саме: Тетяна Олександрівна Гладун, учитель української мови і літера-

ШКІЛЬНА БІБЛІОТЕКА

7 червня 2017 року відбулось засідання журі Всеукраїнського конкурсу «Шкільна бібліотека – 2017». 24 області України та м. Київ представили конкурсні роботи: максимально – 5 у 5 номінаціях – Дніпропетровська та Донецька області. Серед перших п'ятирок в номінаціях є роботи учасників з нашої області: Н.М. Ломако та О.М. Лізунова (Дніпро), А.С. Какуша (Жовті Води), Г.А. Серафимович (Синельникове).

Переможці обласного етапу Всеукраїнського конкурсу «Шкільна бібліотека – 2017» у номінаціях:

«Шкільна бібліотека: інноваційні проекти» – бібліотека КЗО «НВО № 28 «Гімназія-школа І ступеня – дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) – центр позашкільної роботи» Дніпровської міської ради (директор – Ніла Михайлівна Ломако, завідувач бібліотеки – Олена Миколаївна Лізунова).

«Шкільна бібліотека – інформаційний центр навчального закладу» – бібліотека КЗО «Жовтоводська гуманітарна гімназія імені Лесі Українки з поглибленим вивченням іноземних мов» (завідувач бібліотеки – Алла Степанівна Какуша).

«Бібліотека – виховний простір навчального закладу» – бібліотека Марганецької спеціалізованої школи І-III ст. № 2 з поглибленим вивченням англійської мови (завідувач бібліотеки – Маргарита Пилипівна Грушко).

«Читання і діти: діапазон бібліотечних ідей і можливостей» – бібліотека КЗО «Середня

загальноосвітня школа І-III ст. № 2» Новомосковської міської ради (завідувач бібліотеки – Ірина Анатоліївна Тесла)

«Сучасний методист: новий формат діяльності» – відділ освіти Синельниківської міської ради (методист методичного кабінету – Ганна Анатоліївна Серафимович).

Серед лауреатів – шкільні бібліотеки як інформаційні центри навчальних закладів: КЗ «Вербківська загальноосвітня школа І-III ст.» Вербківської територіальної об'єднаної громади Павлоградського району (завідувач бібліотеки – Вікторія Володимирівна Романець); КЗО «Фінансово-економічний ліцей» Дніпровської міської ради (бібліотекар – Віра Олександрівна Мареха); Криворізького Центрально-Міського ліцею (завідувач бібліотеки – Віта Олександрівна Повалій); КЗ «Баглійська загальноосвітня школа І-III ст.» Дніпровської районної ради (бібліотекар – Світлана Миколаївна Бесценна).

Лауреатами стали бібліотеки, що стали виховним простором

навчальних закладів: Криворізьких загальноосвітніх шкіл І-III ст. – № 130 (завідувач бібліотеки – Надія Петрівна Божко) і № 62 (бібліотекар – Тетяна Олександрівна Воробйова); КЗО «НОК № 106 «Середня загальноосвітня школа – дошкільний навчальний заклад (дитячий садок)» Дніпровської міської ради (завідувач бібліотеки – Олена Вікторівна Саєнко); Марганецької спеціалізованої школи І-III ст. № 2 з поглибленим вивченням англійської мови (завідувач бібліотеки – Маргарита Пилипівна Грушко).

Павлоградської загальноосвітньої школи І-III ст. № 9 (бібліотекар – Наталя Іванівна Місіонжнік); КЗО «Середня загальноосвітня школа № 32» Кам'янської міської ради (бібліотекар – Анна Сергіївна Часова).

Протягом лютого-березня 2017 року в нашій області відбувся II етап Всеукраїнського конкурсу «Шкільна бібліотека – 2017» за участю 50 шкільних бібліотек, що представляли більшість міст та районів області.

Конкурс сприяв удосконаленню діяльності бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів, залученню дітей до читання, піднесенню ролі бібліотекаря в суспільстві та підвищенню престижу бібліотечної професії.

До оргкомітету надійшли матеріали за такими номінаціями:

«Шкільна бібліотека: інноваційні проекти» – 1 робота;

«Шкільна бібліотека – інформаційний центр навчального закладу» – 11 робіт;

«Бібліотека – виховний простір навчального закладу» – 24 роботи;

«Читання і діти: діапазон бібліотечних ідей і можливостей» – 13 робіт;

«Сучасний методист: новий формат діяльності» – 1 робота.

Журі відзначило якісний рівень організаційно-методичного супроводу проведення I етапу Конкурсу, що здійснили управління (відділи) освіти міст Синельникове, Дніпро, Кривий Ріг, Кам'янське, Першотравенськ, Павлоград та Васильківського, Дніпровського, Криворізького, Магдалинівського, Нікопольського, Синельниківського, Солонянського, Широківського, П'ятихатського, Юр'ївського районів; Грушівської, Зеленодольської, Нивотрудівської об'єднаних територіальних громад.

Лауреати в номінації «Читання і діти: діапазон бібліотечних ідей і можливостей» – шкільні бібліотеки: КНЗ «Червоношахтарська загальноосвітня школа І-III ст.» Криворізької районної ради (бібліотекар – Лариса Анатоліївна Вдовіна); КЗО «Чаплинська середня загальноосвітня школа» Петриківського району (бібліотекар – Світлана Іванівна Плющева); КЗ «Широківська середня загальноосвітня школа – загальноосвітній навчальний заклад І-III ст. № 1» Широківського району (завідувач бібліотеки – Ольга Миколаївна Чепурна); КЗО «Криничанська середня загальноосвітня школа І-III ст.» Солонянського району (бібліотекар – Ольга Василівна Овчаренко); Першотравенської загальноосвітньої школи І-III ст. № 2 (завідувач бібліотеки – Надія Володимирівна Соїна).

Переможці і лауреати обласного етапу конкурсу нагороджені грамотами департаменту освіти і науки облдержадміністрації.

В області і надалі відбуватиметься зміцнення матеріально-технічної бази шкільних бібліотек, трансформація їх у сучасні інформаційно-комунікаційні центри та надаватиметься сприяння професійному зростанню шкільних бібліотекарів.

Щира вдячність всім учасникам і організаторам конкурсу!

Тетяна РИГА, методист навчально-методичної лабораторії виховних технологій кафедри виховання та культури здоров'я

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА 2017-2018 н. р.

Для участі в обласному відбірковому турі змагання подали заявки 16 учасників, але взяли участь лише 14 вчителів музичного мистецтва, а саме:

– Оксана Володимирівна Рябцева, СЗШ № 35 м. Кам'янське;

– Павло Вікторович Голубничий, КЗ «Підгороднянська СЗШ № 4» Дніпровського району;

– Юлія Зурабівна Гамрекеї, КЗО «СЗШ № 129 ФМП» м. Дніпро;

– Тетяна Анатоліївна Новошконова, Зеленодольська СЗШ № 2 Апостолівського району;

– Ганна Юріївна Мартинюк, КНЗ «Лозуватська СЗШ № 1» Криворізького району;

– Лілія Василівна Щукова, КЗ «НСЗШ І-ІІІ ст. № 4» м. Нікополь;

– Ольга Миколаївна Гаража, Царичанської філії І-ІІ ст. Царичанської ЗОШ І-ІІІ ст. Царичанського району;

– Андрій Миколайович Синиця, ЗОШ І-ІІІ ст. № 2 м. Синельникове;

– Євгенія Василівна Ісайкіна, Черкаська ЗОШ І-ІІІ ст. Ново-московського району;

– Ірина Миколаївна Коваленко, РКЗО «Межівська СЗШ І-ІІІ ст. № 1» Межівського району;

– Анна Олександрівна Буряк, Іванівська СЗШ Петриківського району;

– Ольга Василівна Серікова, КЗ «Слобожанський НВК № 1 «Загальноосвітня багатoproфільна школа ІІ-ІІІ ст. – Центр позашкільної освіти Слобожанської селищної ради» Дніпровського району;

– Олена Вікторівна Шукатка, СЗШ № 4 м. Кривого Рогу;

– Тетяна Іванівна Щербініна, КЗ «Тернівська школа І-ІІІ ст. № 7» м. Тернівки.

Відбулися іспити конкурсанти з фахової майстерності (тестування: педагогіка, психологія, методика музичного виховання, практична робота – гра на музичному інструменті, транспонування фрагменту твору для виконання) та співбесіда за поданими матеріалами досвіду роботи.

За підсумками випробувань були відзначені учасники очного обласного туру:

Павло Голубничий, Юлія Гамрекеї, Тетяна Новошконова, Ганна Мартинюк, Ольга Гаража, Андрій Синиця, Євгенія Ісайкіна, Ольга Серікова, Олена Шукатка, Тетяна Щербініна.

2017 року відбулася знаменна подія у житті і творчості вчителів музичного мистецтва. Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 14.06.2016 р. № 668 «Про проведення Всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2017» у номінації «Музичне мистецтво» в області відбулися міські, районні відбіркові тури конкурсу.

Третій, очний тур конкурсу відбувся 14-16 лютого на базі Навчально-виховного об'єднання № 28 м. Дніпро. Адміністрація школи та її колектив створили всі умови для якісного проведення конкурсу та відпочинку його учасників.

Конкурсанти мали такі іспити: майстер-клас з методики музичного виховання, навчальний проект за обраною темою, конкурсні уроки, рецензування підручників.

Всі учасники виявили методичну ерудицію, вміння використовувати сучасні технології проведення уроків, творчий підхід до підбору форм та методів роботи на уроці, знання програмового матеріалу, а також вміння працювати в команді.

За підсумками третього, очного туру конкурсу журі визначило переможців:

I місце – Юлія Зурабівна Гамрекеї;

II місце – Ольга Миколаївна Гаража;

III місце – Ганна Юріївна Мартинюк.

Конкурс став платформою для подальшого зростання педагогічної майстерності, виявив недоліки в роботі та визначив напрямки роботи вчителів музичного мистецтва на 2018 рік. Це, передусім, необхідність визначитися щодо нових понять «компетентність» та «компетентнісний підхід у навчанні». Які переваги вони надають педагогам та учням? Що вчителі мають змінити у своїй діяльності?

У поточному навчальному році необхідно відповісти на питання, пов'язані з використанням

компетентнісного підходу на уроках музичного мистецтва.

Які асоціації виникають у нас, коли ми чуємо слово «компетентність»?

Якщо підключити опорний сигнал та вибудувати слово по вертикалі, то отримаємо таке розшифрування:

К – креативність;
О – організованість;
М – модернізація;
П – планування;
Е – експеримент;
Т – толерантність;
Е – ефективність;
Н – новизна;
Т – творчість;
Н – науковість;
І – інновація;
С – співпраця;
Т – терпимість;
Б

Ці поняття ми багато років використовуємо на уроках музичного мистецтва, адже сучасні уроки орієнтовані на активізацію творчих здібностей учнів, що активно формуються на заняттях з предметів естетичного циклу. Під час вивчення у дітей розвивається вміння сприймати прекрасне в навколишній дійсності, у творах мистецтва, у природі, у стосунках між людьми.

Урок музичного мистецтва, як процес пізнання мистецтва, має особливе значення, адже творчість є його стрижнем, що впливає на розвиток відповідних здібностей учнів. Музичні заняття дають змогу найповніше розкрити основні психологічні якості учнів (мислення, уяву, пам'ять, інтелектуальну гнучкість тощо), виховувати емоційно-чуттєву сферу психіки (втонченість, чутливість, вміння

через музичне мистецтво пізнавати глибину душевних порухів).

Однією з головних умов розвитку творчих здібностей дітей є системність та послідовність, індивідуалізація навчання у межах всього класу, а також використання пошукових ситуацій на уроці, що здійснюється завдяки тісній взаємодії вчителя та учнів. Зміст кожного компонента музичної освіти та виховання на уроці мають доповнювати один одного та бути у єдності зі змістом інших компонентів.

Це можливо здійснити лише за умови опанування системою дидактичних принципів, які вчитель використовує на уроці:

1) **Принцип дієвості** – учень отримує знання не в готовому вигляді, а здобуває їх сам, усвідомлюючи при цьому зміст і форми своєї навчальної діяльності, розуміє та приймає систему її норм, бере активну участь у їх удосконаленні, що сприяє активному успішному формуванню його загальнокультурних та діяльнісних здібностей, загальнонавчальних умінь.

2) **Принцип неперервності** – послідовність між ступенями та етапами навчання на рівні технології, змісту та методик з урахуванням вікових психологічних особливостей розвитку дітей.

3) **Принцип цілісності** – формування в учнів узагальненого системного уявлення про світ (природу, суспільство, себе, соціокультурний світ та світ діяльності, про роль та місце кожної науки в системі наук).

4) **Принцип психологічної комфортності** – усунення всіх стресових чинників на-

вчального процесу, створення на уроках доброзичливої атмосфери, орієнтованої на втілення ідей педагогіки співпраці, розвиток діалогових форм спілкування.

5) **Принцип варіативності** – формування в учнів здібності до систематизованого відбору варіантів та адекватних рішень у ситуаціях вибору.

6) **Принцип творчості** – максимальна орієнтація на творчість в освітньому процесі, набуття учнями відповідного досвіду творчої діяльності.

Якісний сучасний урок музичного мистецтва передбачає активізацію пізнавальної діяльності учня, використання системно-діяльнісного підходу.

Однією з форм діяльнісного підходу є проектна діяльність. Метод проектів орієнтований на самостійну діяльність учнів – індивідуальну, парну, групову. Учні виконують дослідницькі, творчі, міжпредметні проекти.

Метод сприяє: набуттю дослідницького досвіду, розвитку умінь працювати самостійно, в парах, у групах, отриманню додаткових знань з теми, розвитку інтересу до предмета, сприйняттю музики, як невід'ємної частини життя кожної людини.

І, хоча результати навчання та виховання учнів залежать від трьох чинників: хто навчає, кого навчають, як навчають, непросто визначити, що важливіше.

Безумовно, у справі музичного виховання вагомішою є роль вчителя, його особистості, його бачення змісту навчальної дисципліни, як частини культури; його рівня самореалізації, цілеспрямованості, творчої самостійності, потреби у самовихованні.

Завдання вчителя – створити такий сучасний урок музичного мистецтва, що надихав би учнів на творчість, був багатоконтактним, що досягається завдяки творчості, постійному пошуку нового в освіті, постійному самовдосконаленню.

Галина ЗІГМОНТ, методист навчально-методичної лабораторії виховних технологій

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО ТА КРЕСЛЕННЯ

РЕКОМЕНДУЄМО

– Вивчати, узагальнювати і пропагувати новаторський педагогічний досвід з методики викладання образотворчого мистецтва і креслення;

– активно запроваджувати у навчально-виховному процесі технології духовності та моральні ціннісні орієнтири, виховувати національно-патріотичну свідомість та активну життєву позицію;

– ефективно використовувати національні традиції, сучасний світовий

і вітчизняний досвід та дослідження педагогічної науки у сфері духовно-морального, художньо-естетичного виховання учнів;

– формувати у школярів систему художніх знань і уявлень, інформаційних і навчально-пізнавальних компетенцій, вміння сприймати, інтерпретувати та оцінювати твори мистецтва різних видів, жанрів і стилів;

– залучати учнів до творчої діяльності, сприяти розвитку технічного

мислення, пізнавальної активності. Для цього впроваджувати моделі реальної діяльності (проекування, колективні творчі справи тощо), активні форми і методи (ситуаційно-рольові ігри, методи аналізу, ігри, драматизації), що дають учням змогу предметно, безпосередньо й емоційно бути в ситуації морального вибору, пошуку, дії, вчинку;

– проводити проблемні семінари, педагогічні майстер-класи з проблем розвитку креативності учасників

педагогічного процесу; творчі звіти кращих вчителів з питань формування культури почуттів, ціннісно-смыслових компетенцій;

– проводити моніторингові дослідження щодо ефективності системи художньо-естетичного виховання, рівня засвоєння дітьми духовних цінностей.

Тамара БЕЗПАЛОВА, методист навчально-методичної лабораторії виховних технологій кафедри виховання та культури здоров'я

ГОЛОВНЕ ПРО МОНІТОРИНГ

Підвищений інтерес до моніторингу якості освіти має багато причин: реформування системи освіти в Україні, що відбувається протягом останніх років під впливом соціально-політичних, економічних та геополітичних процесів; зміцнення авторитету і конкурентоспроможності української держави на міжнародній арені, запровадження національної системи моніторингу якості освіти на основі критеріїв держав – членів Європейського Союзу та забезпечення участі загальноосвітніх навчальних закладів у міжнародних дослідженнях якості освіти; впровадження нових управлінських механізмів розвитку освіти та моніторингу якості освіти, заснованих на науковому підході до аналізу проблем та оперування достовірністю статистичною інформацією.

Моніторинг – це наука і мистецтво, неодмінна умова майбутніх можливостей якості освіти і педагогічного процесу, а не констатація минулих помилок.

Моніторинг – це новий стиль науково-педагогічного й управлінського мислення, що передбачає неперервне і тривале спостереження, аналіз, синтез, порівняння, класифікацію, уміння здійснювати розумові операції, коли потрібні висновки, узагальнення, визначення належності явищ або предметів до певного класу, оцінювання стану освіти і виховання, поширення інформації про діяльність освітньої виховної системи, а також прогнозування динаміки та основних тенденцій її розвитку.

Моніторинг – могутній засіб інновацізації, технологізації, інформаційно-корекційного супроводу освітньої системи і педагогічного процесу на основі виважених управлінських рішень на всіх рівнях, відповідний інструментарій і механізми оцінки якості освіти. Міжнародна спільнота вважає якісну освіту однією з необхідних умов успішного розвитку країни. Зокрема, ЮНЕСКО акцентує на набутті молоддю життєвих компетенцій для успішного входження у сучасне суспільство задля досягнення соціальної злагоди. Європейський Союз вважає якісну освіту передусім інструментом економічного зростання на шляху до розбудови компетентно спроможної та динамічної спільноти.

Основою для цієї статті стали ідеї видатних педагогів, психологів, соціологів, філософів, праці сучасних науковців І.Д. Бега, В.І. Бондаря, І.С. Булах, С.У. Гончаренка, В.В. Григораша, І.А. Зязюна, Г.В. Єльнікової, Л.М. Калініної, В.А. Кальнея, О.І. Локшиної, Т.О. Лукіної, І.В. Маслікової, С.М. Шведова, С.Є. Шишова, матеріали науково-методичних журналів: «Вісник ТІМО (Тестування і моніторинг в освіті)», «Виховна робота в школі», «Управління школою», – що розкривають своєрідність змісту поняття моніторингу якості освіти, вимірювання й оцінювання різних аспектів педагогічної діяльності та підвищення ефективності управління навчальними закладами

Національна стратегія розвитку освіти України на 2012-2021 роки останні урядові документи з питань освіти передбачають низку пріоритетних заходів щодо забезпечення якості освіти та створення системи вивчення і контролю її діяльності, організацію педагогічного моніторингу і використання його як невід'ємного інструменту управління якістю освіти.

на рівнях: держави, області, територіальної громади та інституційному (навчальний заклад).

Створення власної системи моніторингу якості освіти – це необхідна умова існування сучасної школи. Основою ефективності моніторингу є раціональні дії, для яких характерні однозначність і чіткість усвідомлення суб'єктом, який діє, своєї мети, котра раціонально поєднана з чітко осмисленими задумами, адекватними з позиції суб'єкта, для досягнення визначеної мети. Як наголошує професор Г.В. Єльнікова, моніторинг – це векторне **відстеження динаміки розвитку** суб'єктів діяльності освітньої системи. А китайська мудрість говорить, що *«безглуздо постійно намагатися порівнювати себе з іншими. Набагато важливіше «порівнювати себе із собою вчорашнім»*. Завдання кожного вчителя – не «втягнути» всіх учнів на певний рівень знань, умінь і навичок, а надати кожному учневі змогу діяти у режимі розвитку. Саме так виявляється засадниче методологічне значення категорії дії та діяльності для сучасних моніторингових педагогічних досліджень.

Суб'єкти моніторингу – це особи, група осіб, організацій тощо, що грають активну роль у процесі моніторингових досліджень. В Україні суб'єктами моніторингу якості освіти є: Міжвідомча робоча група з питань запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти, Український центр оцінювання якості освіти та його регіональні підрозділи, відділи, лабораторії моніторингу.

Суб'єкти оцінювання якості загальної середньої освіти – органи державного контролю за діяльністю навчальних закладів, моніторингова служба відповідного рівня, що виконує певне дослідження.

Об'єктами моніторингу найчастіше є:

- **система освіти** (загальна середня, професійна, вища, національна або загальнодержавна, обласна система, територіальних громад);
- **зміст освіти;**
- **засоби досягнення освітніх цілей;**
- **рівень і якість сформованості знань, умінь і навичок учнів** (рівень навчальних досягнень);
- **процеси** (педагогічний процес загалом та його складові: процес морального, трудового виховання, процес підготовки

дітей до школи або процес та результати формування життєвих принципів та здатності до самостійного подальшого життя після закінчення школи тощо);

- **результати навчально-виховного процесу;**
- **різні аспекти діяльності навчальних закладів;**
- **діяльність** (трудова, навчальна);
- **явища** (вихованість, освіченість, майстерність педагога та інші).

Моніторинг якості освіти передбачає **оцінювання таких основних складових:**

- освітні ресурси** (стан шкільних будівель та обладнання, забезпечення навчальними матеріалами, кількість учителів, співвідношення учень-учитель, витрати на освіту);
- освітній процес** (навантаження вчителів, розподіл годин за предметами або предметними лініями, структурування змісту освіти та навчальних програм);
- результати освітньої системи** (досягнення учнів з найважливіших дисциплін, кількість учнів, які склали випускні іспити, професійний успіх випускників тощо).

Моніторинг, за умови правильного його використання, може допомогти досягнути бажаних результатів. Але є й висока ймовірність його хибного застосування.

По-перше, існує **ризик використання моніторингу для інструментального контролю**, моніторингом інколи називають все що завгодно – починаючи із виставлення оцінки в школі і закінчуючи рутинною роботою щодо атестації навчальних закладів за стандартними формальними ознаками. Посадові особи можуть скористатися інформацією для того, щоб узаконити свою владу над школами та вчителями, що не є метою моніторингу.

По-друге, система моніторингу зазвичай розвивається через процес пошуку компромісу, тобто влада ґрунтується на спільних поглядах. Водночас, моніторинг передбачає визначення цілей та стандартів, тому постає потреба розмежування головних і другорядних питань. Інколи цілі та стандарти зосереджуються на вимірюванні конкретних результатів (часто це показники досягнень учнів), а інші цілі та завдання школи можуть бути не оцінені. *Постає питання, які саме результати вимірювати.*

По-третє, постає **проблема оперативного структурування інформації**, що можливо лише

за умови впровадження інформаційних технологій, що дають змогу охопити всі види показників, мінімізувати проблему браку інформації та обробляти її протягом навчального року, що сприятиме своєчасному корегуванню виявлених недоліків у цій системі. Саме інформатизація управління забезпечить якісно новий рівень інформаційної підтримки всіх учасників освітнього процесу, усуне стихійність і невизначеність у використанні інформації й гарантує оперативне надходження інформації (оптимальної за обсягом і змістом), яка в даний час необхідна керівникові.

Тому необхідно не лише з теоретичного, але і, головним чином, з практичного погляду, вяснити значення поняття «моніторинг», систематизувати підходи, зазначити небезпеки і типові помилки проведення моніторингу, сформулювати вимоги до технології моніторингових досліджень.

Міжнародна практика свідчить, що здійснення моніторингу з подальшим аналізом та оцінюванням ситуації є єдиним способом визначення рівня підготовки випускників навчальних закладів; того, наскільки зміст освіти відповідає сучасним вимогам суспільства та рівню міжнародних стандартів у галузі освіти; які тенденції існують у зміні якості підготовки учнів, які чинники впливають на якість навчання та освіченість молоді; яким чином можна уникати негативних явищ; які зміни доцільно внести до освітніх стандартів і вимог до обов'язкових знань, умінь і навичок учнів, зважаючи на результати аналізу рівня підготовки та запитів суспільства тощо.

Становлення національної системи моніторингу якості освіти – досить тривалий процес, що потребує чималих інтелектуальних і матеріальних витрат. Повноцінне функціонування цієї системи дає змогу органам управління освітою, уряду України систематично одержувати статистичну інформацію та на підставі її аналізу ефективно вирішувати проблеми, що постають під час планування розвитку системи загальної середньої освіти, прогнозувати та відповідним чином спрямовувати діяльність цієї системи, тобто здійснювати державне управління її якістю на всіх рівнях. Загалом у вітчизняній педагогічній науці, від радянських часів і досі, **визначення якості освіти** найчастіше обмежувалося з'ясуванням рівня знань, умінь і

навичок учнів, що, відповідно, найчастіше виражався відсотком успішності. Проте необхідність розвитку та вдосконалення існуючих принципів оцінювання якості освіти і педагогічної праці педагогів-новаторів відчували вже тоді. Наприклад, Антон Макаренко вважав, що «мета нашої праці має визначатися в реальній якості особистості, що вийде з наших педагогічних рук». Василь Сухомлинський один з важливих принципів освітньої діяльності визначив як «уміння передбачити», як «насамперед уміння оглянути пройдений шлях; оглянувши його, побачити в ньому сьогоденні успіхи і невдачі».

Розглядаючи різні системи моніторингу в освіті, **можна виявити низку негативних тенденцій** у деяких з них, що надзвичайно виявляються на рівні освітньої установи:

- використання інструментарію, особливо психологічного, не за призначенням;
- некоректні висновки, породжені браком аналізу, правдоподібних конкурентних гіпотез, чинників, що коригують оцінки;
- перебільшення значення тестування (особливо комп'ютерного його варіанту) і недостатня оцінка соціальних результатів;
- використання застарілих, некоректних методик для оцінки стану освітніх систем, спроби поєднати різномірні методики, «вдосконалити» існуючий якісний інструментарій;
- низька кваліфікація розробників соціологічного інструментарію (на жаль, серед педагогів-практиків і управлінців існує стійкий стереотип, що складання анкети – справа неважка, доступна будь-кому), що призводить до сумних результатів);
- відсутність хоч якихось стандартів. Навіть на рівні обробки результатів кожна система моніторингу використовує засоби і методи, не сумісні з іншими.

Основою системи оцінки якості освіти, на якій має будуватися моніторинг в школі, є **оцінка відповідності:**

- показників навченості – максимальним природним можливостям дитини (визначеним у зоні його найближчого розвитку);
- показників розвитку особистості учня – показникам його навченості;
- показників розвитку особистості та навченості учня – відповідним показникам класу, школи;
- темпів розвитку особистості учня – темпам зростання його навченості;
- об'єктивної оцінки його навченості – вчительській оцінці;
- психологічної комфортності навчання для учня – рівню комфортності в класі тощо.

А першочергове **завдання вихователя або класного керівника – це не формування звітів і довідок**, а якісний аналіз персональних і узагальнених результатів моніторингу.

Людмила ШВИДУН,
завідувач навчально-методичного відділу моніторингу якості освіти,
Інна СОТНІЧУК,
методист відділу

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО – В ДІІ

Європейський вибір, який Україна зробила на шляху економічного розвитку, диктує нові стандарти підготовки кваліфікованого робітника.

Розвиток малого і середнього бізнесу потребує робітника, який опанував кілька професій, може виявити ініціативу і творчість, готовий працювати на конкретному виробництві.

На перший погляд, завдання сьогодення профтехосвіти максимально просте – готувати робітника, який матиме попит на ринку праці.

Що для цього потрібно? Три головні компоненти:

1. Сучасна матеріально-технічна база самого ПТНЗ.

2. Добре підготовлені професійні кадри.

3. База виробничого навчання і виробничої практики безпосередньо на сучасному виробництві за умови проходження всіх тем навчальної програми з добре організованим наставництвом.

Як це зробити? Яким шляхом іти?

У нових соціально-економічних умовах все актуальнішим стає питання формування нової системи взаємин між установами та закладами професійної освіти і роботодавцями, об'єднаннями роботодавців і працівників, органами влади з питань праці і зайнятості – тобто з усіма, хто є не просто споживачем «продукції» системи професійно-технічної освіти, а й джерелом її фінансового добробуту.

На Криворіжжі проводиться системна багаторічна робота з реформування професійно-технічної освіти з урахуванням потреб ринку праці та залученням до цього процесу роботодавців, науковців, служби зайнятості, галузевих профспілок, громадських організацій, за активного сприяння виконавчої влади.

Узгодження дій сторін щодо організації та здійснення професійної підготовки (перепідготовки та підвищення кваліфікації) робітників з урахуванням вимог виробництва, спільна розробка навчально-планової документації, державних стандартів, ознайомлення з новими технологіями виробництва та передовим досвідом через стажування педпрацівників – такі ключові аспекти співпраці

ПТНЗ і підприємств у рамках соціального партнерства. Завдання методичної служби – забезпечити ефективний методичний супровід цих процесів.

Цю роботу розпочинали ще 2005 р. зі створення Піклувальних рад у кожному ПТНЗ, наступним етапом було створення Галузевих піклувальних рад. Сьогодні на основі Піклувальних рад створені міські фахові ради за галузевим спрямуванням: будівельно-монтажних, гірничо-металургійних, транспортно-залізничних професій, легкої промисловості тощо. Засідання цих фахових рад, зазвичай, відбуваються на підприємствах із залученням громадськості, науковців: обговорюються питання впровадження нових державних стандартів на основі компетенцій, проходження виробничого навчання та практики, наставництво тощо.

Сьогодні всі найважливіші питання ми вирішуємо в рамках соціального партнерства через фахові ради. Так, 2016 року на базі Криворізького професійного гірничо-технологічного ліцею за участю ПАТ «Криворізький залізничний комбінат» розроблено Державний стандарт (ДС) ПТО з професії «Машиніст електровоза». Методичний супровід забезпечували методисти Т.М. Безценна, Т.С. Гришук. ПАТ «КЗРК» – активний учасник експериментального майданчика на базі КПГТЛ з проблеми «Педагогічні умови формування конкурентоздатності фахівців гірничого профілю у професійних навчальних закладах». За підсумками цього експерименту в квітні 2017 р. відбулась Всеукраїнська конференція, на якій виступав директор з персоналу ПАТ «КЗРК» О.І. Макаров.

Проведена робота мала своє логічне продовження: щоб створити умови для якісної підготовки конкурентоспроможних робітничих кадрів, оновлення змісту освіти (наказ МОН України

від 23.06.2017 № 916 «Про впровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників»), Криворізький професійний гірничо-технологічний ліцей затверджений, серед інших, базовим із упровадження елементів дуальної форми навчання за професією «Машиніст електровоза (гірничі роботи)». Уже розроблено Дорожню карту, відбулося засідання робочої групи, розроблено робочий навчальний план. Все це здійснено, безумовно, за участю ПАТ «Криворізький залізничний комбінат».

Нарощується потенціал співпраці підприємств із навчальними закладами. Так, укладена відповідна угода між ПАТ «ПівнічГЗК» і Криворізьким професійним гірничо-металургійним ліцеєм, що передбачає допомогу учням при адаптації до нових умов праці на виробництві, упровадження в навчальні плани ПТНЗ нових державних стандартів на основі компетенцій з 6-ти професій; вдосконалення професійної компетентності викладачів і майстрів виробничого навчання на основі нових виробничих технологій, їх стажування та ін.

ПАТ «ПівдГЗК» укладає угоди з Криворізьким професійним гірничо-металургійним ліцеєм, Центром підготовки та перепідготовки робітничих кадрів № 11, Криворізьким центром професійної освіти металургії та машинобудування щодо підготовки робітничих кадрів за їхніми стандартами, базованими на компетенціях. Угоди передбачають стажування майстрів виробничого навчання та викладачів (як спецпредметів, так і загальноосвітніх предметів). У програмі – тренінги, розробка тестових завдань з професій для вхідного і вихідного контролю.

Цікава і дуже корисна співпраця з підприємством ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг». Це підприємство – беззаперечний лідер регіону щодо впровадження нових

технологій. Так, викладачі ОП і ТБ ПТНЗ ознайомились під час семінарів на підприємстві із системою його техніки безпеки. Педпрацівники ПТНЗ разом із методичною службою міста – активні учасники «Тижнів знань» і конкурсів у форматі «печка-куча», що проводить підприємство. У квітні 2017 року ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» за участю КЦПОММ, КПТМЛ, КПГМЛ на базі Палацу культури «Металургів» провели «День відкритих дверей» для учнів загальноосвітніх шкіл Металургійного району Кривого Рогу. За сприяння ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» отримали стипендії імені В. Гурова кращі учні професій металургійного напрямку (7 осіб).

Для педпрацівників ПТНЗ міста, відповідальних за профорієнтаційну роботу та технічну творчість, методичний кабінет організував екскурсії: до локомотивного депо «Придніпровська залізниця», гірничого полігону ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», Навчально-курсого центру ПАТ «КЗРК».

В місті діє «Програма розвитку промислового туризму». Укладені спільні угоди між ПТНЗ (ВНЗ) та Інститутом розвитку міста з виконання Програми розвитку промислового туризму. В цьому навчальному році відбулися екскурсії промислової тематики для учнів шкіл Саксаганського, Покровського та Тернівського районів (КНВЦ, КПГМЛ, КПТМЛ).

Ми постійно нарощуємо потенціал співпраці з громадськими організаціями та науковою спільнотою. Так, у лютому 2017 р. на базі Криворізького національного університету відбувся «круглий стіл» на тему: «Молодь

Кривбасу у пошуках ефективних відповідей на сучасні виклики у контексті освітніх реформ». Спів-організатором заходу була координаційна рада ГО Кривбасу «Кривий Ріг – рідне місто», а його учасниками – керівники підприємств, педпрацівники ПТНЗ, науковці, галузеві профспілки. Відбулася цікава розмова щодо стратегії регіональної молодіжної політики, концептуальних засад роботи з молоддю, розвитку трудового потенціалу тощо.

Вже стало доброю традицією щорічне проведення (17 травня) міської громадської конференції «Кривий Ріг – рідне місто», де підбиваються підсумки міських громадських оглядів-конкурсів на «Кращого роботодавця» (замовника кадрів) і «Кращий колективний договір» щодо роботи з молоддю із врученням заохочувальних дипломів, грамот та відзнак.

Серед інших важливих напрямів діяльності методичної служби Кривбасу, що діє як регіональна ланка обласної методичної служби в контексті єдиних вимог і завдань: розробка та впровадження ДС на основі компетенцій; упровадження елементів дуальної форми навчання, вхідного контролю; методичний супровід створення та діяльності навчально-практичних центрів нових виробничих технологій тощо, тому питання соціального партнерства, співпраці з громадськими організаціями є актуальним.

Велика увага приділяється формуванню та впровадженню моделі професійного спрямування загальноосвітньої підготовки. Триватиме робота щодо формування особистості, громадянина, патріота, як через засоби навчання, так і через виховну роботу. Не маємо права бути осторонь такої проблеми, як надання дієвої допомоги переселенцям, воїнам АТО: розробляються конкретні заходи для практичних дій.

Неля ЗОЗУЛЯ,
завідувач Криворізького кабінету навчально-методичного центру ПТО у Дніпропетровській області

ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНА ОСВІТА ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ НА ЧЕРГОВОМУ СТАРТІ

Серед позитивних результатів діяльності професійно-технічних навчальних закладів області – зміцнення стосунків з ПТО інших держав.

«Фішкою» профтехосвіти області є створення двох центрів нових технологій: на базі Дніпропетровського вищого училища будівництва – з професії «Сантехнік» за рахунок Швейцарської конференції та Геберт Интернешил Сейлзаг; на базі Покровського ВПУ-75 – навчально-практичного центру з професії «Тракторист-машиніст» за рахунок цільових коштів Кабінету Міністрів України.

Говорячи про фінансове утримання закладів, не можна не згадати про стабільність функціонування державних закладів на етапі зміни процедури фінансування.

Профтехосвіта області активно реагує на пріоритети МОН України й виклики роботодавців. Запроваджується вхідний контроль для охочих підвищити кваліфікацію. Вхідний контроль – це, поперше, зручність особі, яка вирішила отримати певний рівень кваліфікації робітника, по-друге – здешевлення навчання.

Профтехосвіта області є пілотною у втіленні проєктів Європейського фонду освіти, отримала право презентувати свої напрацювання на Всеукраїнській конференції з питань співпраці з Європейським Союзом 3-4 квітня за участю прем'єр-міністра України Володимира Гройсмана.

Методична служба ПТО області разом із досвідченими педагогами закладів активно розробляє та

Професійно-технічна освіта як складова сфери освіти, готуючись до 1 вересня, аналізує свої результати і формує пріоритети на 2017-2018 навчальний рік.

Минулий рік приніс певні досягнення, «розкрив» нові проблеми, помилки, недоліки.

Про досягнення свідчать результати Державної кваліфікаційної атестації, задоволення потреб ринку праці, три призові місця (з п'яти) у Всеукраїнських конкурсах професійної майстерності серед учнів ПТНЗ, оголошених Міністерством освіти і науки України, золоті, срібні і бронзові медалі на Міжнародних виставках, призові місця в Міжнародних конкурсах профмайстерності.

такого центру з професії «Кравець» на базі Криворізького навчально-виробничого центру.

Розпочнуться роботи з використання діючих навчально-практичних центрів для незалежного оцінювання професійних кваліфікацій.

Завданням органу управління профтехосвіти та методичної служби є ефективне використання можливостей 24 навчально-практичних центрів, що функціонують в області, для потреб усіх навчальних закладів і працюючих на виробництві.

Профтехосвіта області має відреагувати на нові запити роботодавців. Сьогодні є попит у металургів на підготовку їхніх фахівців за професійними стандартами, базованими на рівнях компетенції.

Профтехосвіта області вдруге у 2017-2018 н. р. візьме участь у Міжнародному конкурсі «WORD SKILLS» з 9 професій; буде втілювати два Міжнародні проєкти.

Робота органів управління профтехосвіти, методичної служби ПТО та педагогічних колективів навчальних закладів усіх рівнів атестації і підпорядкування буде зосереджена на виконанні завдань середньострокового плану пріоритетів дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік.

Віктор ВАСИЛИНЕНКО,
директор навчально-методичного центру професійно-технічної освіти у Дніпропетровській області

апробує стандарти ПТО, що базовані на рівнях компетенції.

Чимало навчальних закладів розширюють свої функції. Наприклад, сприяють вирішенню проблем учасників АТО з підвищення їхнього професійного рівня, адаптації в соціальному житті.

Зростає роль ПТО області у розширенні підготовки робітничих професій для малого й середнього бізнесу. Розпочато підготовку фахівців для готельного і туристичного бізнесу, завдяки упровадженню нових професій європейського формату збільшилися пропозиції для ресторанного бізнесу.

З'явилися ліцензійні можливості готувати фахівців зеленого господарства.

Приємно констатувати, що у роботодавців зростає інтерес до ПТНЗ. Причиною цього є старіння працюючих на виробництві та відтік трудового потенціалу до Європи.

Помітні зміни у змісті навчання професіям, осучасненні методів навчання. Прикладом є укладання угод з промисловими компаніями щодо запровадження в навчальний процес їхніх технологій,

зокрема польської компанії «Снежка» та української компанії з виробництва газобетону.

Разом із позитивними змінами та результатами є й серйозні виклики, що знижують авторитет системи формування трудового потенціалу.

Не завжди роботодавці позитивно оцінюють рівень знання випускників ПТНЗ щодо сучасних виробничих технологій, ефективність використання коштів. Зменшилася кількість учнів у державних закладах ПТО; у деяких навчальних закладах наповненість контингентом нижче нормативної.

Обласна влада, що фінансує більшість навчальних закладів, констатує неповну відповідність пропозицій ПТО потребам ринку праці. Проблемою є забезпечення навчальних закладів майстрами виробничого навчання з фаховим рівнем відповідно до вимог положення про організацію навчально-виробничого процесу.

Зважаючи на перелічені (і не лише) виклики і проблеми, методична служба профтехосвіти разом із департаментом освіти і науки облдержадміністрації влітку проводить моніторинг

функціонування системи формування трудового робітничого потенціалу області.

За його підсумками визначено головні пріоритети роботи в новому навчальному році, що будуть оприлюднені керівникам навчальних закладів і безпосереднім виконавцям педпослуг ПТО – викладачам та майстрам виробничого навчання на серпневих заходах.

Зміни джерел фінансування закладів профтехосвіти, перехід від державного до регіонального замовлень спонукають запроваджувати нову модель управління процесом підготовки робітничих кадрів, що базується на державно-приватному партнерстві та взаємодії з громадами та органами місцевого самоврядування.

Відповідно до наказу МОН України в області запроваджується (як експеримент) дуальна система підготовки кадрів, поки що – на підготовці кадрів для видобувної галузі. Визначено опорні навчальні заклади із запровадження вхідного контролю при формуванні груп з масових робітничих професій. І надалі створюватимуться навчально-практичні центри. Кабмін України уже виділив кошти на створення

ЗАСНОВНИК ОБЛАСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ГАЗЕТИ «ДЖЕРЕЛО» — ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ

Редакційна колегія:
В.М. ВАСИЛИНЕНКО, М.Г. ВАТКОВСЬКА, В.Г. ДОЛГОПОЛІЙ,
О.В. ПОЛТОРАЦЬКИЙ, М.І. РОМАНЕНКО, В.Г. СЕРЕДНЯ

Головний редактор З.В. МАРЧИШИНА
Заступник редактора Є.А. ШУЛЬГА
Фотокопи Г.Г. та А.Г. КРЮЧЕНКИ
Дизайн і верстка Н.О. АНТОНЕНКО

САЙТ ОБЛАСНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ГАЗЕТИ
«ДЖЕРЕЛО»:
gdjerele.jimdo.com

Свідоцтво про реєстрацію
ДП № 66 від 13.12.1993.

Формат А 3.

Обсяг 4,0 ум. др. арк.

Адреса редакції:
49006, м. Дніпро,
вул. В. Антоновича, 70, к. 216.
Телефон/факс: 732-47-61,
732-48-48.

E-mail: GDjerele@ukr.net